

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
CENTRUM BIOLOGIE, GEOVĚD A ENVIGOGIKY

**ANALÝZA PRŮMYSLOVÉ VÝROBY
V ČESKO-BAVORSKÉM POHRANIČÍ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Lucie Posavádová

Učitelství pro SŠ, obor NJ-GE

Vedoucí práce: Mgr. Magdalena Rousová M.A., Ph.D.

Plzeň, 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci zpracovala samostatně a v seznamu použité literatury řádně cituji všechny literární i elektronické zdroje a další prameny, ze kterých jsem zde čerpala.

V Plzni, dne 15.4.2014

podpis:

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala především mé vedoucí práce Mgr. Magdaleně Rousové M.A., Ph.D. za odbornou pomoc, vstřícnost, trpělivost a poskytnuté materiály, které jsem velmi ocenila při vypracování této diplomové práce. Dále děkuji všem firmám, které mi poskytly podkladová data k mé analýze

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta pedagogická

Akademický rok: 2012/2013

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Lucie POSAVÁDOVÁ**
Osobní číslo: **P11N0234P**
Studijní program: **N7504 Učitelství pro střední školy**
Studijní obory: **Učitelství geografie pro střední školy**
Učitelství německého jazyka pro střední školy
Název tématu: **Analýza vývoje průmyslové výroby v česko-bavorském pohraničí**
Zadávající katedra: **Katedra geografie**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

1. Seznámení se s tematikou, vytvoření konceptu práce.
2. Stanovení cílů práce a možných hypotéz.
3. Nastudování odborné literatury vztahující se k danému tématu a rešerše literatury.
4. Stanovení metodologie zpracování a její realizace (kvalitativní a kvantitativní přístup).
5. Utřídění a zpracování získaných dat.
6. Stanovení výsledků práce, potvrzení či vyvrácení hypotéz, vyslovení závěrů.
7. Průběžné konzultace.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy: **60 stran textu vč. literatury**

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

- WOKOUN, René, et al. *Ekonomika v prostoru : Svět, střední Evropa, EU, OECD, ČR.* Praha : Linde, 2008.
- SKOKAN, Karel. *Konkurenceschopnost, inovace a klastry v regionálním rozvoji.* Ostrava : Repronis, 2004.
- JEŘÁBEK, Milan, et al. *České pohraničí : Bariéra nebo prostor zprostředkování?* Praha : Academia, 2004.
- DOKOUPIL, Jaroslav; MATUŠKOVÁ, Alena. *Rozvojový potenciál Plzeňského kraje.* Plzeň : ZČU v Plzni, 2005.
- DOKOUPIL, Jaroslav. *Přeshraniční spolupráce jako součást regionálního rozvoje česko-bavorského pohraničí.* Geografie - sborník ČGS. 2001, č.4.
- Česko-německá obchodní a průmyslová komora [online]2011:
<http://tschechien.ahk.de>
- Administrativní registr ekonomických subjektů(ARES,[online]2011:
http://www.info.mfcr.cz/ares/ares_es.html.cz
- Industrie- und Handelskammern in Bayern [online]
<http://www.firmen-in-bayern.de/sites/fitby/welcome.aspx>
- SMALLBONE, David, et al. *Challenges and prospects of cross border cooperation in the context od EU enlargement,[online] 2011:*
http://www.crossbordercoop.net/Publications/RSR_Hochfranken.pdf

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Magdalena Rousová, M.A., Ph.D.

Katedra geografie

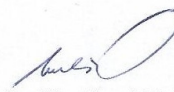
Datum zadání diplomové práce: **2. prosince 2011**

Termín odevzdání diplomové práce: **30. března 2013**

Doc. PaedDr. Jana Coufalová, CSc.

děkanka

Doc. PaedDr. Alena Matušková, CSc.

vedoucí katedry

V Plzni dne 5. prosince 2011

OBSAH

1	ÚVOD A CÍLE PRÁCE.....	9
2	PŘEHLED LITERATURY	11
2.1	Teorie pohraničí.....	11
2.2	Průmyslová výroba v regionální literatuře	12
2.3	Hospodářský vývoj.....	13
3	ZDROJE DAT A METODIKA.....	14
4	VYMEZENÍ A VYBRANÁ CHARAKTERISTIKA ZÁJMOVÉHO ÚZEMÍ.....	18
4.1	Hranice a vymezení pohraničí jako regionu v rámci česko-bavorského pohraničí	18
4.2	Hraniční efekt a problematika míry periferie s aplikací na česko-bavorské pohraničí	21
4.3	Vybraná charakteristika analyzovaného pohraničí.....	25
4.3.1	Možnosti využití přírodního potencionálu regionu v průmyslové výrobě	26
4.3.2	Stručná demografická a socioekonomická charakteristika pohraničních okresů.....	28
5	VÝVOJ PRŮMYSLOVÉ VÝROBY V ČESKO-BAVORSKÉM POHRANIČÍ DO ROKU 1989.....	35
5.1	Historický exkurz průmyslovou výrobou do vzniku ČSR.....	35
5.1.1	Železářství	38
5.1.2	Sklářství.....	39
5.1.3	Zpracování dřeva a papírenství.....	40
5.1.4	Potravinářství.....	41
5.1.5	Textilní, oděvní a kožedělný průmysl	42
5.1.6	Strojírenství	44
5.1.7	Vybraná průmyslová odvětví	45
5.2	Vývoj průmyslové výroby v letech 1918 – 1989	45
5.2.1	Meziválečné období.....	46
5.2.2	Dopady znárodnění na průmysl.....	49
6	TRANSFORMACE PRŮMYSLU V ČESKO-BAVORSKÉM POHRANIČÍ.....	57
6.1	Průmyslová výroba v roce 1989	59
6.2	Průmyslová výroba v roce 2011	64
6.3	Změny průmyslové výroby v letech 1989 - 2011	70

7 ZÁVĚR	83
Seznam použitých zdrojů	86
Seznam tabulek.....	94
Seznam obrázků	96
Seznam příloh	97

1 ÚVOD A CÍLE PRÁCE

„Průmysl je jedním z rozhodujících nositelů ekonomické aktivity a hospodářského růstu v ČR“

(Wokoun et al. 2007)

Sekundér představuje v České republice významné hospodářské odvětví, které postupně prošlo mnoha výraznými strukturálními i prostorovými změnami. Již na počátku 20. století si československý průmysl vybudoval své postavení nejen na evropských trzích, a tím upevnil tradici průmyslové výroby na našem území. Tehdy jsme patřily k nejvyspělejším zemím světa.

Průmyslová výroba se nevyvíjela na celém území našeho státu rovnoměrně, od čehož se odvíjel i celkový socioekonomický vývoj jednotlivých oblastí. Patrné jsou rozdíly mezi centry a periferiemi, za které lze považovat mimo jiné příhraniční prostory, jež jsou svou polohou vůči vnitrozemí ovlivněny a znevýhodněny. Nutno ale zmínit, že od počátku 90. let 20. století nabývá poloha České republiky na významu z hlediska nejen střední ale i celé Evropy, což je velmi příznačné pro rozvoj ekonomiky státu (Jeřábek 2004). Zejména česko-bavorské pohraničí se stalo po pádu “železné opony“ a především potom po vstupu ČR do Evropské unie (EU) velice strategickým územím s eminentním potenciálem pro rozvoj průmyslové výroby díky zájmu zahraničních investorů dále pronikat na našem trhu.

Problematiku průmyslové výroby v zájmovém regionu jsem si zvolila proto, že na základě obecně známých historických událostí předpokládám dynamický vývoj v tomto regionu a jisté pozitivní výhledy do budoucna.

Tato diplomová práce by měla splnit dva stěžejní cíle. Nejprve vyhodnotit historický vývoj průmyslové výroby v pohraničí do roku 1989. A poté analyzovat a zhodnotit vývoj průmyslové výroby na základě dat z let 1989 a 2011 za úroveň okresů. Pro identifikaci specifických charakteristik průmyslové výroby v česko-bavorského pohraničí jsou srovnávána relevantní data okresů s územně vyšší jednotkou – zájmovým regionem.

Pro názornější porovnatelnost a vyvození závěrů jsou data uspořádána do tabulek a ze zjištěných hodnot vytvořeny grafy.

Předkládaná práce se při analýze problematiky člení do několika částí. První část se zabývá odbornou literaturou k danému tématu a metodikou práce. Následující oddíl vysvětluje teorii hranice a navazujícího pohraničí, přičemž jsou v práci zmiňovány i patrné dopady na zájmové území. Následuje stručná charakteristika pohraničí, která popisuje fyzicko-geografické a socioekonomické zázemí regionu s důrazem na současnost.

Historická část práce se věnuje vývoji jednotlivých stěžejních řemesel a později průmyslových odvětví na pozadí demografického, ekonomického a technologického vývoje. Vlastní analýza proběhla na úrovni okresů při české hranici na základě dat o zaměstnanosti z let 1989 a 2011. Rozbor se zaměřil především na odvětvovou a velikostní strukturu průmyslové výroby v regionu. Po srovnání výsledků byly identifikovány a interpretovány extrémní změny v odvětvové struktuře na úrovni okresů. Zároveň byly vyvozeny závěry o vývoji průmyslové výroby regionu ve zjišťovaném období oproti tendencím na republikové úrovni.

2 PŘEHLED LITERATURY

Základem pro vypracování mé diplomové práce bylo spolu se získáním dostatku relevantních dat i nastudování odborné literatury. Tím, že se zájmový region skládá z několika hierarchicky nižších územních jednotek, bylo nutné vyhledávat klíčovou literaturu přímo v centrech okresů.

Literaturu lze rozdělit na tři tématické okruhy vztahující se jednotlivým kapitolám. Nejprve musela být zvládnuta základní teorie týkající se hranice a její funkce. Do tohoto oddílu spadají i témata vymezení pohraničí, jeho kategorizace a procesy probíhající v této zóně. Dále bylo nutné zaměřit se na regionální literaturu zabývající se průmyslem v pohraničí. Poslední celek tvoří literatura pojednávající o vývojových období národního hospodářství včetně transformačního procesu na počátku 90. let 20. století. Z jednotlivých literárních zdrojů bylo čerpáno adekvátně časovému období.

2.1 Teorie pohraničí

Téma hranic a pohraničí je velmi široké a zabývalo se jím mnoho autorů. Obecně se hranicím a jejich vymezení věnoval Heigl (1978 In: Jeřábek 2004) nebo CH. Schramek (2010). Na význam a funkci hranic se zaměřil především J. Maier (1990, 2002), který rozdělil hranice dle propustnosti na otevřené, uzavřené a dva mezistupně. V Čechách se na tematiku pohraničí specializuje M. Jeřábek (1999, 2000, 2004, 2010), který se konkrétně orientuje na česko-saskému pohraničí.

Předním odborníkem na česko-bavorské pohraničí se stal J. Dokoupil, který působí na katedře geografie Západočeské univerzity v Plzni a věnuje se tématu hranic a pohraničí. J. Dokoupil vytvořil databázi zdrojů o pohraničí na regionální i nadregionální úrovni s názvem: „*Přehled literatury k problematice pohraničí*“ (2001). Tato publikace poskytuje podrobný výčet zdrojů mj. k jednotlivým pohraničím ČR. Mezi jednu z posledních autorových publikací patří *Život v česko-bavorském pohraničí – příroda, lidé, památky: vývoj po listopadu 1989* (2011a). Převážnou měrou se podílel na: *Vliv hranice na přírodní a socioekonomické prostředí* (2011b) a *Euroregion Šumava* (2012). V těchto publikacích mu kromě oddílů o teorii pohraničí náleží i kapitoly o průmyslové výrobě.

Autorem světového formátu je O.J. Martínéz (1994), který popsal hraniční efekty a jejich dopady na pohraničí. Stejnému tématu se věnovali J. Blatter a N. Clement (1999), kteří na základě těchto efektů hodnotí perspektivy pohraničních oblastí v Evropě.

Sporům v definičním vymezení pohraničí a příhraničí se věnovali zahraniční autoři Z. Kovacz 1993 a M. Lezzi 1994. U nás polemizuje na toto téma J. Dokoupil (2012).

2.2 Průmyslová výroba v regionální literatuře

Poměrně detailně je vývoj průmyslové výroby v jednotlivých oblastech ČR rozpracován v sérii publikací s názvem *Historie a současnost podnikání*. Jednotlivé díly popisují mimo jiné vývoj dílčích odvětví průmyslové výroby, která se koncentrovala na daném území. Autoři charakterizují význam stěžejních průmyslových odvětví s konkrétními příklady podniků a jejich vývojem v dané oblasti. Jedná se o jediné publikace, které uceleně hodnotí průmyslovou výrobu v takovém rozsahu na úrovni relativně malých území. *Historie a současnost podnikání na Chebsku a Ašsku* (2006) od P. Berana a J. Víta. Autoři se zaměřili především na klíčová odvětví pro Chebsko a Ašsko, dopodrobna je vykreslen vývoj ašského textilnictví a chebského strojírenství. *Historie a současnost podnikání na Mariánskolázeňsku, Tachovsku a Stříbrsku* od V. Bystrického et al. (2003), který se rovnoměrně vylíčil roztržitou produkcí na Tachovsku. V dalším díle - *Historie a současnost podnikání na Klatovsku, Sušicku a Horažďovicku* (2001) věnuje M. Beránková podstatnou část tradičnímu klatovskému prádelnictví a sušické sirkárně. Poslední publikací z této řady, která byla využita je *Historie a současnost podnikání na Prachaticku a Vimpersku* (2003) od P. Fencla a R. Kozáka, kteří se zde orientovali především na sklářství a obory dřevozpracující odvětví. Průmyslové výrobě z let 1945 – 1981 v okrese Domažlice je věnována část Mužikova soupisu *Historie a současnost domažlického okresu* (Mužik et al. 1981).

Některé historické podklady k průmyslu v pohraničních okresech (mimo Prachatického) lze nalézt v díle T. Jílka *Kapitoly z historie západních Čech: od pravěku do současnosti* (2010a) nebo *Kapitoly z historie západních Čech 20. století* (2010b). První Územím Prachaticka, Domažlicka a Klatovska do počátku 20. století se zabývá J. Chylík (1919), který dopodrobna popsal počátky řemeslné výroby. Roce 2001 vzniklo několik publikací na základě geografické analýzy regionů, popř. mikroregionů. A. Matušková a S. Mirvald se orientovali na ašský výběžek, M. Novotná na region

Vimperska. Klíčové informace k průmyslové výrobě a jejímu vývoji v okrese Cheb po roce 1989 lze čerpat z bakalářské práce P. Filipčíka (2012).

2.3 Hospodářský vývoj

Vývojem sektorů národního hospodářství se u nás zabýval především I. Jakaubec (2008). Publikaci *Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848 – 1992*, člení do tří stěžejních částí dle chronologie. V první popisuje období 1848 – 1918, v druhé 1918 – 1945 a poslední je časově situováno do let 1945 – 1992.

Vývoji vybraných odvětví národního hospodářství se od počátku 20. let 20. století věnovala D. Škodová – Parmová (2006), která podrobněji analyzuje kratší časové úseky než I. Jakubec (2008) a průmyslovou výrobu hodnotí na základě ekonomických ukazatelů.

Transformaci na nadregionální úrovni se věnovali například G. Gorzelak (1996), který hodnotil úspěšnost transformačního procesu ve střední Evropě. V Čechách například E. Karpová v publikaci *Vývoj ekonomik zemí střední a východní Evropy*, kde z ekonomického hlediska porovnává vývoj jednotlivých států bývalého SSSR.

Průběhem a dopady transformace průmyslové výroby se na regionální úrovni zabývají zejména autoři jako V. Toušek z Geografického ústavu Masarykovy univerzity v Brně nebo M. Vančura z Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. V. Toušek (2003) hodnotí ve své habilitační práci *Geografické aspekty transformace českého průmyslu po roce 1989* proces transformace a jeho dopady na průmyslová odvětví v jednotlivých regionech ČR. Konkrétně analyzuje Brno jako průmyslové centrum. M. Vančura et al. (1999) se spolu s kolektivem autorů (V. Toušek a V. Kunc) zaměřují v práci *Průmysl v českém pohraničí* na vývoj průmyslu v této oblasti na základě zaměstnanosti. Společně vyvozují fakt, že pohraničí se v poklesu zaměstnanosti v období transformace nijak výrazně nelišilo od vnitrozemí, jak by se dalo předpokládat.

Obecné poznatky k vývoji transformace lze využít z disertační práce M. Baštové *Transformace průmyslu města Plzně* (2011) nebo bakalářské práce M. Michla *Transformace průmyslové výroby v česko-slovenském příhraničí* (2008), který analyzuje transformační proces i na úrovni pohraničních regionů.

3 ZDROJE DAT A METODIKA

K vypracování této práce bylo nezbytné zajištění souboru relevantních dat na úrovni okresů, které posloužily k vlastní analýze a vytvoření souboru metod, které budou použity. Užití vybraných postupů v této práci bylo inspirováno disertační prací M. Baštové (2011).

Pro historickou část práce byla vybraná data zajištěna pomocí *Atlasu československých dějin* z roku 1965. V tomto pramenném díle se nachází mapy, grafy a kartogramy, ze kterých lze na základě podrobných legend vyčíst relativně přesná data. Nutno zmínit, že výpovědní hodnota pro některá průmyslová odvětví byla velmi špatně rozpoznatelná, a proto nemohla být zařazena do analýzy. Data o průmyslové výrobě celkem detailně popisují statistické ročenky jednotlivých okresů, které publikovalo ČSÚ do roku 1985. Ročenky vycházely v pětiletých intervalech a za pohraniční okresy jsou dostupné od roku 1976. Nevýhodou této ucelené časové řady je vzájemná neporovnatelnost mezi jednotlivými obdobími. Proto byla v této diplomové zpracována pouze data v období 1980 – 1985.

Pro cílenou analýzu průmyslové výroby v letech 1989 a 2011 bylo potřeba získat datové soubory počtů zaměstnanců v okresech dle odvětvové struktury. Data za poslední rok existence centrálně plánovaného systému (1989) uvádí publikace *Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle národního hospodářství ČSR za rok 1989*. Databáze obsahuje počty pracovníků v jednotlivých průmyslových odvětvích okresů ČSR, které byly zajištěny pomocí tzv. pracovištní (provozovnové) metody. Počty zaměstnanců byly brány za jednotlivé provozovny v místech jejich působení. Jedná se o poslední dílo takového rozsahu na našem území, neboť s vytvářením soukromého sektoru na počátku transformačního období došlo ke vzniku masivního počtu malých a středních podniků, které nemají povinnost hlásit ČSÚ data za svoji firmu (Toušek 2003). Výběrem analyzovaných okresů byl získána i data za region. ČSÚ vytvořil v roce 1990 ještě databázi *Provozovny ústředně řízeného průmyslu v roce 1989*, které obsahují informace o sídle podniku, odvětvové specializaci, počtu zaměstnanců aj.

Pro zajištění reprezentativních výsledků, musel být zjištěn vzorek na stejném principu i za rok 2011. V té době se potřebná data za průmyslovou výrobu na úrovni okresů už nevykazovala (ukončeno v roce 1997). Muselo být tedy přistoupeno

k alternativnímu způsobu získání tohoto datového souboru, což si vyžádalo kombinaci několika statistických databází a registrů.

Předně bylo nutné vytvořit základní databázi průmyslových ekonomických subjektů za jednotlivé okresy pro daný rok pomocí RES – registru ekonomických subjektů spravovaného ČSÚ. Registr poskytuje data o odvětvové a velikostní struktuře subjektu, vzniku a zániku, formě a IČU subjektu aj. RES neuvádí přesný počet zaměstnanců, pouze kategorii, do které subjekt spadá. Tyto kategorie mají různá rozpětí a nelze vzít průměr kategorie, což by vedlo ke značnému zkreslení výsledku. Prvotně musely být vytvořeny u každého okresu dvě podkategorie – firmy do 25 zaměstnanců a firmy s 25 a více zaměstnanci. Na základě identifikačního čísla objektu (IČO), které je unikátním kódem každého subjektu, byly poté jednotlivé firmy v podkategorii 25 a více zaměstnanců vyhledávány v databázi HBI (on-line katalog firem), aby byl zjištěn počet pracovníků. K dalším variantám dohledání počtu zaměstnanců za firmu se staly účetní uzávěrky firem nacházející se v Obchodní rejstříku firem. Lze konstatovat, že přílohu k účetní uzávěre podniku, kde se nachází počet pracovníků, za dané období vykazalo minimum firem. Častým způsobem zjištění počtu zaměstnanců byl přímý kontakt subjektu. U subjektů do 25 zaměstnanců, které neuvádí přesný počet zaměstnanců, byly provedeny tzv. odborné odhady. Dále muselo být ale zajištěno, že počty zaměstnanců jednotlivých firem se vztahují pouze k danému okresu, aby se zajistila validita databáze. Tímto se v obou podkategoriích dosáhlo plné zaměstnanosti.

V každém z analyzovaných let byla na území republiky používána jiná klasifikace ekonomické činnosti. V roce 1989 se firmy rozlišovaly na základě klasifikace JKONH (Jednotná klasifikace odvětví národního hospodářství – 19 odvětví). Ale v roce 2011 byla aktuální klasifikace CZ-NACE (Klasifikace ekonomických činností CZ-NACE). Mezi těmito roky došlo ještě ke změně na OKEČ (Odvětvová klasifikace ekonomických činností). Dle Baštové (2011) byla použita agregace těchto odvětví do výsledných 9 (viz tabulka č. 1).

Při finální úpravě tvorby databází za zkoumané roky muselo být přihlédnuto k územním změnám na úrovni okresů, které proběhly v roce 2007. Aby nedošlo ke zkreslení, byla data z roku 2011 očištěna tak, aby administrativně odpovídala roku 1989.

Tab. 1: Agregace průmyslových odvětví

Kód	Odvětví prům.	JKONH	CZ-NACE
PO	Potravinářský	37 Prům. potravin a pochutin	10 Výroba potravinářských výrobků
		38 Výroba mražených výrobků, nápojů a tabáku	11 Výroba nápojů
			12 Výroba tabákových výrobků
TOK	Textilní, oděvní, kožedělný	33 Textilní průmysl	13 Výroba textilií
		34 Konfekční průmysl	14 Výroba oděvů
		35 Kožedělný	15 Výroba usní a souvisejících v.
DP	Dřevozpracující, papírenský, polygrafický, ostatní	29 Dřevozpracující průmysl	16 Výroba dřevěných výrobků kromě nábytku
		31 Průmysl papíru a celulózy	17 Výroba papíru a výrobků z papíru
		36 Polygrafický průmysl	18 Tisk a rozmnožování nahaných nosičů
		39 Ostatní průmyslová výroba	31 Výroba nábytku
32 Ostatní zpracovatelský průmysl			
CH	Chemický	25 Chemický a gumárensko-azbestový p.	19 Výroba koksu a rafinovaných ropných produktů
			20 Výroba chemických látek a přípravků
			21 Výroba farmaceutických výrobků
			22 Výroba pryžových a plastových výrobků
SK	Sklářský, keramický, stavebních hmot	32 Prům. skla, keramiky, porcelánu	23 Výroba ostatních nekovových minerálních výrobků
		28 Průmysl stavebních hmot	
K	Hutnický, kovo zpracující	23 Hutnictví železa	24 Výroba základních kovů, hutní zpracování kovů
		24 Hutnictví neželezných k.	
		27 Kovodělný průmysl	25 Výroba kovodělných výrobků
S	Strojírenský	26 Strojírenský průmysl	28 Výroba strojů a zařízení j.n.
			29 Výroba motorových vozidel
			30 Výroba ostatních dopravních prostředků
			33 Opravy a instalace strojů a z.
E	Elektrotechnický	27 Elektrotechnický průmysl	26 Výroba počítačů, elektronických a optických zařízení
			27 Výroba elektrických zařízení
TE	Těžba, energetika, odpady	21 Průmysl paliv	B Těžba a dobývání
		22 Energetický průmysl	D Výroba a rozvod elektřiny, plynu, tepla E Zásobování vodou, činnosti související s odpady

Pramen: převzato a upraveno z Baštová 2011

V této práci je pracováno i s dalšími daty dostupnými z ČSÚ, portálu Ministerstva průmyslu a obchodu (MPO) – *Panorama zpracovatelského průmyslu v roce 2011*, Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV) nebo Ministerstva životního prostředí (MZP).

Transformační proces se svým ojedinělým průběhem, se kterým neměl český průmysl žádné předchozí zkušenosti, nesmazatelně zapsal do vývoje všech sektorů národního hospodářství (Srholec 2001). Pro detailnější rozbor změn u zaměstnanosti v průmyslové výrobě regionu česko-bavorského pohraničí byly do této práce zařazeny matematické a geografické metody.

Zjištěné počty zaměstnanců byly poměrově vyjádřeny na zaměstnanosti v průmyslu okresu i regionu. Pro znázornění míry zastoupení jednotlivých odvětví na zaměstnanosti v průmyslu daného území se používá index specializace. Jedná se o poměr v zastoupení pracovníků průmyslového odvětví ku počtu pracovníků v průmyslu celkem hierarchicky nižšího a vyššího regionu.

$$I_{si} = \frac{P_{io} / P_{ic}}{P_{jo} / P_{jc}}$$

I_{si} – index specializace

P – počet zaměstnanců

o – pracovníci v určitém průmyslovém odvětví

c – pracovníci v průmyslu celkem

i – hierarchicky nižší region

j – hierarchicky vyšší region

Hodnoty indexu se pohybují kolem 1. Čím více přesahuje index hodnotu 1, tím více se území specializuje na toto odvětví a naopak (Popjaková 1997, Toušek 2008).

4 VYMEZENÍ A VYBRANÁ CHARAKTERISTIKA ZÁJMOVÉHO ÚZEMÍ

Předpokladem pro analýzu průmyslové výroby v pohraničí je vytyčení zájmového území a jeho opodstatnění. Zvolená oblast vykazuje specifické znaky, které lze identifikovat pomocí vybraných teoretických přístupů a aplikovat přímo na území. Nezbytnou součástí představuje socioekonomická charakteristika. Z tohoto hlediska bylo přistoupeno ke stručnému hodnocení demografického vývoje a aktuální ekonomické situace v pohraničí.

4.1 Hranice a vymezení pohraničí jako regionu v rámci česko-bavorského pohraničí

Způsobům vymezení, definicím a typologiím hranice a pohraničí se věnuje řada autorů a mnoho vědeckých disciplín pohlíží na tuto problematiku ze svého úhlu zájmu. Hranice a pohraničí jako prostor těsně k ní přiléhající prošly v historických etapách mnoha proměnami a jejich funkce se tak dramaticky měnila.

Za hranici je tradičně považována linie oddělující dvě území na základě určitých vymežujících prvků., kterými mohou být fyzickogeografické celky, administrativní jednotky, politické systémy, ale i etnické, sociální, náboženské skupiny atd. (Jeřábek 1999). Podrobně definuje hranici Heigl (1978), „*který pod hranicí rozumí právně fixovanou a/nebo v přírodě stanovenou linii, která spojuje homogenní či/nebo heterogenní regiony*“ (In: Jeřábek 2004). Z geografického hlediska popisuje Schramek hranici pomocí určité prostorové formulace a dochází tak k závěru, že se jedná o pomezí mezi dvěma teritorií. Připouští, že z hlediska jiných vědních oborů, například sociologie, může být vymezení pomocí prostorové formulace až druhořadé (2010). Právě na základě teritoriálních dimenzí lze poté popsat rozdílné pojetí pojmu hranice z hlediska zaměření politické a regionální geografie. Politická geografie primárně definuje státní hranice jako vytyčení území státu a dále podrobně klasifikuje hranice v závislosti na charakteristikách ohraničeného území. Jiné stanovisko zaujímá regionální geografie, která zkoumá hranice v závislosti na typických znacích daných ohraničených území a konkrétně se specializuje i na pohraničí (Dokoupil 2011b).

Hranice bezprostředně ovlivňuje území nacházející se podél této linie, které se obecně označuje pohraničím, případně příhraničím. Kastner definuje pohraničí jako: „*periferní území s nižší frekvencí kontaktů s centrem*“ (2000). Jeřábek jej chápe jako souvislé teritorium sestávající se z okresů podél státní hranice (Jeřábek 2000). Houžvička k charakteristice pohraničí doplňuje několik prvků odlišujících tuto oblast od centra, které jsou ve vztahu k analyzovanému území podstatné, například odvětvová struktura ekonomické činnosti, přírodní podmínky nebo demografická struktura obyvatelstva a její vývoj (Houžvička 1996). V literatuře se vyskytují rozdílné názory autorů na vymezení termínů pohraničí a příhraničí, kdy například Heffner (1996) rozlišuje tyto výrazy a jako pohraničí označuje oblasti podél obou stran hranice a za příhraničí naopak území nacházející se pouze při jedné straně (In: Jeřábek 2004). Pro potřeby této práce je ale využito závěrů z vybrané české, německé, polské a angloamerické literatury, kde se uplatňuje trend synonymního užívání těchto termínů a jejich slovních modifikací (Dokoupil 2012; Kovacz 1993; Lezzi 1994).

Pro analýzu pohraničí je nutné určitým způsobem vymežit tento prostor a zohlednit vlivy na něj působící. V současnosti se v ČR nejčastěji aplikuje *administrativní vymezení*, kdy jsou základem menší územní jednotky (nejběžněji okresy) nacházející se podél státní hranice. Vymezení pomocí pohraničních okresů upřednostňují zejména geografické a ekonomické disciplíny pro relativně dobrou dostupnost dat (Havlíček 2004).

K dalším možným vymezením patří:

- *reliktní* - klíčovou roli zde hraje proměnlivost velikosti území v historii, tedy v čase, příkladem je vymezení Protektorátu Čechy a Morava, který už de jure neexistuje
- *geometrický* – vymezení pohraničního prostoru kombinací předem stanovených bodů a určitého požadavku, například tak může vzniknout vyhrazená zóna, kde platí jisté restrikce nebo naopak uvolnění
- *kulturní nebo etnické* – vzniká na základě rozdělení etnické skupiny nebo kulturní společnosti politickou hranicí

- *politický a ekonomický* – jsou v mnoha oblastech působnosti propojeny a mezi základní atributy pro vymezení patří mj. ekonomické ukazatele či některé požadavky mezinárodních institucí, například EU v rámci dotační politiky pro pohraničí (Jeřábek 2004; Dokoupil 2011b)

V této práci se taktéž preferuje typ administrativního vymezení, kdy je česko-bavorské pohraničí vytyčeno okresy na české straně při státní hranici se spolkovou zemí Svobodný stát Bavorsko.

Takto vymezenou oblast lze chápat i jako region. V obecné rovině tento pojem označuje území s určitým spektrem typických vlastností, které je blíže specifikováno na základě typologií jednotlivých vědeckých disciplín (Bobáková 2001). Regionální geografie prvotně rozlišuje regiony dle jejich struktury na homogenní a heterogenní (nodální). Pro homogenní regiony je určující přítomnost určitého shodného prvku na celém území. V česko-bavorském pohraničí lze za prvky homogennosti označit například nadprůměrný stupeň zalesnění (fyzickogeografický aspekt) nebo nízkou hustotu zalidnění (socioekonomický aspekt). Naproti tomu se pro nodální regiony stává charakteristická nehomogenita vlastností, ale stejnorodost procesů probíhajících uvnitř oblasti. Podstata tohoto typu regionu spočívá ve vzájemných vazbách mezi centrem, popř. centry a jeho zázemím (periferií), v jejich identifikaci a stanovení intenzity. Česko-bavorské pohraničí je shledáno příkladem nodálního regionu, kde existuje několik spádových center (primárně okresních měst), v nichž se koncentrují služby, průmyslová výroba a institucionální sektor, a tím i pracovní příležitosti, kulturní možnosti apod. Obyvatelstvo zázemí se tak v tomto směru intenzivně fixuje na svá spádová centra. (Jeřábek 2004; Kavan 2010, Dočkal 2004). Současně tento region vykazuje jistá specifika, která jsou podmíněna nejen procesy probíhajícími uvnitř, ale i vlivy okolních regionů myšleno jak v rámci republiky, tak za státní hranicí (Dokoupil 2011).

4.2 Hraniční efekt a problematika míry periferie s aplikací na česko-bavorské pohraničí

Význam hranice mezi zájmovým regionem a Bavorskem, se v historických etapách vývoje různě posiloval či naopak zeslaboval, což se odvíjelo od aktuální politické situace na našem území. Právě nastolený politický systém sehrál stěžejní roli v určení aktuální funkce hranice a v následném, postupném charakterizování hraničních efektů.

Jednou ze základních funkcí je dle Maiera propustnost hranice, u které rozlišuje tři dílčí typy: otevřené, částečně otevřené a uzavřené hranice. Toto rozdělení dále aplikuje vzhledem k pohraničním oblastem a vyvozuje tak čtyři možné modely, jejichž chronologie odpovídá tendencím separace nebo integrace sousedních regionů.

1. *Otevřené pohraničí* – pro tuto situaci je typická jednostranná propustnost hranice
2. *Uzavřené pohraničí* – jedná se o krajní model s nepropustnou hranicí, který je charakteristický období centralizovaného systému na našem území. Tento režim uzavření hranic nedovoluje rozvoj pohraničního regionu, čímž u něj umocňuje perifernost a prohlubuje tak rozdíly vůči centru.
3. *Pohraničí jako most mezi sousedními státy* – zde se projevuje částečné otevření hranic ve formě několika hraničních přechodů, které fungují jako spojovací mosty, přičemž se zde ještě plně neprojevují tendence integrace.
4. *Pohraničí jako systém kontaktního území* – v tomto modelu je stěžejní oboustranná propustnost hranice a posílení integračních zájmů obou společností (Maier 1990).

S mírou propustnosti částečně souvisí i funkce hranice jako potencionální bariéry, která rozlišuje mezi „tvrdými a měkkými“ hranicemi. Za ty „tvrdé“ lze označit omezení technického rázu používané pro kontrolu pohybu a případně zamezení přechodu přes hranice, příkladem jsou závory, ostnaté dráty apod., které byly hojně využívány v období „železné opony“¹. Naproti tomu „měkké hranice“ se týkají ekonomických, sociálních a kulturních bariér, které se vytvořily v rámci hraničního vymezení národnostních států (Schramek 2010). Jako protipól této funkce chápe Jeřábek hranici jako zónu, kde dochází k vzájemnému kontaktu. Toto navazování vztahů se opětovně začíná posilovat od ukončení tzv. studené války² (Jeřábek 1999).

¹ Železná opona existovala v letech 1947(1948)- 1989 (Schramek 2010).

² Označení studená válka je vykonstruovaný pojem pro rozostřené vztahy mezi západními a východními mocnostmi v letech 1947 – 1989(1990) (Encyclopaedia Britannica 2013)

Pohraniční prostory se oproti vnitrozemí odlišují právě vlivem hranice na tento prostor. Na základě typu a funkce hranice, včetně existence okolních regionů dochází k tzv. hraničnímu efektu, jehož dopady se promítají do vývoje pohraničí. Dosud se typologii hraničních efektů věnoval například Martínéz (1994), který identifikoval čtyři možné modely hraničních efektů:

1. odcizení – umocňuje se při uzavření hranice, kdy nedochází k přeshraničním vazbám mezi národy
2. koexistenční – naznačuje ustávání konfliktů a postupné otevírání hranic, přesto jsou vzájemné kontakty ještě limitované
3. kooperační – je založen na vzájemné spolupráci v oblasti ekonomických a sociálních otázek
4. integrační – představuje vrcholný model, který nastává setřením formální hranice

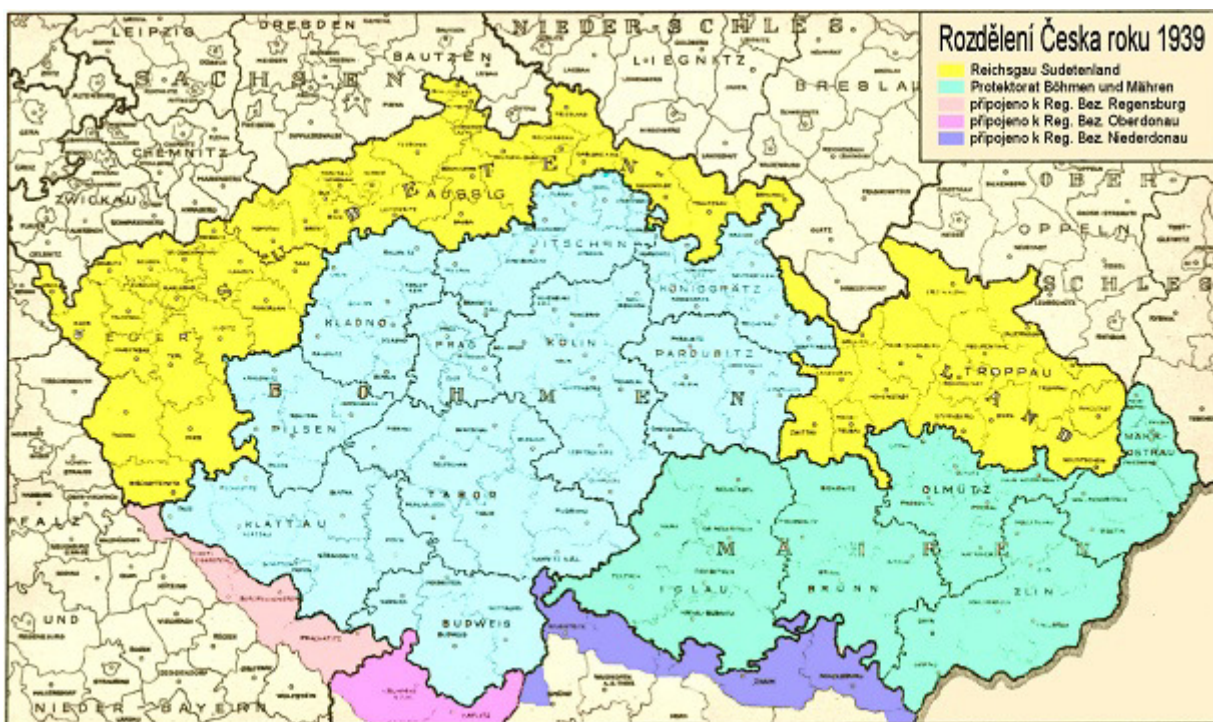
Z další typologie hraničních efektů, které jsou patrné v česko-bavorském pohraničí, budou přiblíženy pouze dva. Vzhledem k analyzovanému území se hojně diskutuje o *efektu přeskoku* a *efektu periferie*. Česko-bavorské pohraničí se nachází na spojnici evropských regionálních center, především na ose západ - východ, což zaručuje jistou frekvenci toků osob a zboží tímto územím. Podstata efektu přeskoku spočívá v „přeskočení“ prostoru pohraničí při ekonomických aktivitách probíhajících mezi těmito centry. Pohraniční oblasti jsou tedy v určitém slova smyslu obcházeny a nemohou tak z těchto aktivit těžit adekvátním způsobem pro vlastní rozvoj (Dokoupil 2004; Maier et al. 2002).

Druhý zmiňovaný efekt se částečně opírá o obecnou tendenci pohraničí nacházet se na periférii státu, s čímž přirozeně souvisí určitá separace od národních ekonomických a kulturních center (Blatter, Clement 1999). Efekt periferie lze tedy identifikovat na základě vzdálenosti a vazeb v rovině jádro – periferie (Jeřábek 1999). Právě periferní poloha česko-bavorského pohraničí je diskutovaným tématem posledních let, na které je nutno nazírat ze dvou aspektů. Z hlediska tradičního pojetí hodnocení vzdálenosti zázemí vůči centrální části vnitrozemí (Praze), popř. vzhledem k jádrům regionů vyššího řádu (krajů), konkrétně k Plzni a Českým Budějovicím, lze považovat pohraničí za periferní oblast. Na druhé straně je nutné zohlednit pohraničí jako kontaktní zónu se stále se zvyšující mírou integračních procesů, což posiluje možnost vytváření vazeb mezi oblastmi českého pohraničí a jádry nacházejícími se v Bavorsku. Periferní efekt je obecně umocněn špatnou dostupností těchto jader, především pro nedokonalou

infrastrukturu, což pohraniční oblasti značně znevýhodňuje (Dokoupil 2004; Dokoupil 2011b).

Perifernost česko-bavorského pohraničí byla od počátku 20. století více či méně umocněna politickým průběhem na našem území. Pás pohraničí představoval potencionální zónu vpádu nepřítele, proto zde vždy panovala zvýšená ostražka a do blízkosti hranic se nekoncentrovaly žádné ekonomické aktivity významnějšího charakteru (i z důvodů nepříznivých fyzicko-geografických podmínek a nedostatečné infrastruktury). Během 2. světové války si Velkoněmecká říše většinu tohoto území přivlastnila, což dokazuje mapa Protektorátu Čechy a Morava na obr. 1.

Obr. 1 Mapa rozdělení Česka v letech 1938 - 1939

Zdroj: Československo za druhé světové války, portál dejepis.com, (2013)

V poválečném čase, respektive v období studené války, se podél hraniční linie táhl úsek tzv. železné opony, která plnila funkci téměř naprosté bariéry mezi východními socialistickými a západními kapitalistickými zeměmi (Jílek, Jílková 2002). Pohraniční prostor byl tak výrazně marginalizován, k čemuž přispělo i soustředění veškerých hospodářských aktivit dále od česko-bavorského pohraničí a orientace pouze na vnitrozemí. Tento negativní vývoj pro pohraničí prolomil až rok 1989, kdy končí éra

komunistického režimu a zaniká železná opona. Spolu s odstraněním této bariéry se relativně rychle likvidovaly i prvky „tvrdé hranice“ a postupně dochází k nabývání kontaktního významu hranice. Ten se umocnil vstupem ČR do EU 1. 5. 2004, kdy už lze hovořit o plně rozvinutém kooperačním hraničním modelu. Členstvím ve společenství se podpořila přeshraniční spolupráce a s tím spojený rozvoj programů pro méně rozvinuté regiony, tedy i pro oblasti v pohraničí (Schramek 2010; Dokoupil 2011b; Ptáček, Mintálová 2012). Dalším důležitým datem, díky kterému lze hovořit už pouze o formální hranici, je bezpochyby 21. 12. 2007, kdy naše republika vstoupila do Schengenského prostoru (Jeřábek et al. 2010). Tím se oficiálně zrušily hraniční kontroly v rámci spojeneckých států (MZV 2013) a umocnil se integrační hraniční efekt. Tyto kroky postupně z mnoha hledisek výrazně eliminovaly zdánlivě nepropustnou bariéru hranice pro spolupráci. Přeshraniční vztahy se v současnosti stále zintenzivňují a maximálně se podporuje vzájemná kooperace od úrovně měst po, též pro tyto účely vymezené, euroregiony (Dokoupil 2011b). Nutno ale zmínit trvání některých „měkkých bariér“, konkrétně jazykových, právních či administrativních, které představují jisté komplikace právě při přeshraniční spolupráci nebo pro potencionální zahraniční investory (Schramek 2010).

Ve srovnání s mnohými ostatními příhraničními regiony ČR přináší dle Zicha (2005) právě sousedství s evropským, ekonomickým tahounem zájmovému regionu jisté výhody (Novotný 2006) a snižuje tak možnou negativní předpojatost tuzemských investorů vůči pohraničí. Přesto vykazuje česko-bavorské pohraničí typické znaky perifernosti jako například zaostávající regionální rozvoj, již zmíněnou velmi nízkou hustotu zalidnění nebo nedostatečně rozvinutou dopravní infrastrukturu oproti jádru (Dokoupil 2011b). Též je zde pozorovatelná značná ekonomická nevyrovnanost mezi městskými a venkovskými oblastmi (Valášková 2012).

4.3 Vybraná charakteristika analyzovaného pohraničí

Studovaná oblast čítá všechny okresy na české straně při česko-bavorské hranici, které náleží Karlovarskému (Cheb), Plzeňskému (Tachov, Domažlice, Klatovy) a Jihočeskému kraji (Prachatice). Výjimku tvoří okres Cheb, který navíc sousedí ještě se spolkovou zemí Sasko a je tedy zahrnut jak do česko-bavorského, tak česko-saského pohraničí. Celý region se rozkládá na celkové ploše 6 869km² a žije zde 344 834 obyvatel (k 31.12.2012).

Obr. 2: Okresy v česko-bavorském pohraničí

Zpracovala: Lucie Posavádová, 2014

Zdroj dat: ArcČR 500

Administrativní vymezení pohraničních okresů se v historii několikrát změnilo. Závazné územní uspořádání státu na více než padesát let definovala reforma z roku 1960, na jejímž základě došlo ke sloučení malých okresů (Skyba 2009). Spojením tří původních okresů - Aše, Chebu a převážné části okresu Mariánské Lázně vznikl na severu regionu okres Cheb. Tehdejší okres Tachov se zvětšil o okres Stříbro a celková plocha vzrostla

na 1 379 km², čímž se v současnosti řadí na druhé místo jak v regionu česko-bavorského pohraničí, tak v kraji. Sloučením okresů Domažlice, Horšovský Týn a části okresu Stod vzniká pouze domažlický okres. Rozlohou největším okresem nejen zájmového území, ale i kraje je okres Klatovy. Ten sousedí s prachatickým okresem rozkládajícím se na ploše 1 375 km² a současnou podobu získal spojením okresů Prachatice a Vimperk.

Výchozími celky budou pro tuto práci okresy stanovené v roce 1960 s ohledem na územní změny platné od 1. 1. 2007. Tímto datem se k okresu Cheb připojila oblast Teplé, do té doby patřící karlovarskému okresu a současná rozloha tak činí 1 046 km². Z okresu Domažlice se odloučila obec Černíkov, která se následně přidružila k okresu Klatovy. Naopak se z Klatov odloučily obce Borovy a Nezdice, které nově spadají pod Plzeň-jih, tudíž je soudobá rozloha 1 946 km². Okres Domažlice se tedy po územních změnách rozkládá na ploše 1 123 km² (MVČR 2007).

Pokud není uvedeno jinak, využívá tato práce data platná za okresy před územně-správními změnami v roce 2007.

4.3.1 Možnosti využití přírodního potenciálu regionu v průmyslové výrobě

Převážná část česko-bavorského pohraničí se vyznačuje typickým horským reliéfem, který se táhne při celé hranici (s výjimkou Chebské pánve, Všerubské vrchoviny), s čímž souvisí relativně vysoké nadmořské výšky, průměrný roční úhrn srážek nad 800 mm a značná míra zalesnění (Novotná 2011). Směrem do vnitrozemí se nadmořská výška snižuje na úroveň vrchovin a pahorkatin.

Česko-bavorské pohraničí disponuje většinou přírodních zdrojů v omezené míře, přesto se některé suroviny staly základními lokalizačními předpoklady pro počáteční rozvoj mnohých řemesel a následně i některých manufaktur a továren.

Jedním ze silných lokalizačních faktorů byla voda. Vodní energie se hojně využívala až do nástupu výkonnějších a modernějších pohonů zejména v oborech mlynářství, sklářství, hamernictví a dřevařství (pily). Zároveň byla i nezbytným činitelem při mnoha technologických procesech například v papírenství nebo textilnictví. Některé řeky představovaly naleziště nerostných surovin v podobě zlatých zrněk (Otava, Blanice)

či kvalitních sklářských písků (Otava). V současnosti plní některé řeky funkci zdroje vody pro průmyslové areály (Ohře).

Pohraničí vždy disponovalo zásobami dřeva díky bohatému lesnímu fondu. Míra zalesnění a druhová skladba stromů se v historii měnila. Na zdejším úbytku lesů se výrazně projeví i rozmachy odvětví závislých na dřevě jako surovinové hmotě a palivu (sklářství, železářství, důlní činnost nebo pily (Jílek, Jílková 2002). V současnosti se v česko-bavorském pohraničí nachází rozhodující podíly zalesnění v oblasti Českého lesa a Šumavy. V okreseu Cheb lze ještě zmínit Smrčiny a část Slavkovského lesa. V roce 2000 se míra zalesnění v okresech Tachov, Klatovy a Prachatice podílela více jak 40% na celkové ploše okresu, což je nadprůměrná hodnota v rámci ČR (33,4%) (Bičík, Kobrda 2010; MŽP ČR 2012).

Pro každé území představuje nerostné bohatství jisté výhody a potenciál k vlastnímu rozvoji. Přítomnost nerostných surovin je přímo spjata s geologickou stavbou v dané lokalitě. V pohraničí se v určité míře nacházely ložiska železných rud, jejichž těžba podnítila zakládání hutí na výrobu železa a následně hamrů na jeho zpracování. V oblasti Českého lesa a Šumavy se v omezené míře nacházel i křemen podněcující rozvoj sklářství. Na Chebsku se díky nalezištím keramických jílu rozvinula hrncířská výroba a na Domažlicku tradiční chodská keramika. Z dobývaných surovin pro stavebnictví, které se vyskytovaly v hojné míře v pohraničí lze uvést stavební kámen na Klatovsku a Prachaticku nebo vápenec v oblasti Sušicka a Horažďovicka, který se začal využívat mj. i na výrobu hnojiv (Beránková 2001; Bystrický et al.; Beran, Vít 2006).

V současnosti se v zájmovém regionu nachází naleziště převážně lokálního významu. Tabulka 2 ukazuje konkrétní těžené suroviny na území pohraničních okresů, na kterých jsou založeny vybrané průmyslové aktivity v regionu. Rudné zásoby se v pohraničí vyskytují opravdu jen sporadicky, konkrétně v Kašperských Horách. Nerudné i stavební suroviny se nacházejí převážně v okresech Cheb a Klatovy. Nejširší zastoupení v regionu mají živce a v podstatě všechny uvedené stavební suroviny. Lze říci, že okresy Klatovy a Cheb v současnosti disponují nejrozmanitějšími těženými zásobami nerostných surovin v česko-bavorském pohraničí.

Tab. 2: Těžené suroviny v okresech česko-bavorského pohraničí ze zdrojů dostupných do roku 2010

	Cheb	Tachov	Domažlice	Klatovy	Prachatice
Rudy				wolfram a zlato (Kašperské Hory)	
Nerudné suroviny	jíl, kaolin,			dolomit (Podmokly)	
	sklářské a slévárenské písky (Velký Luh)			křemen (Kaliště)	
	slévárenské písky (Lomnička u Plesné)			vápence a cementářské suroviny	
	živce (Nezdice, Křepkovice)	živce (Zhořec)	živce (Meclov, Mutenín, Ohnišťovice)		
Stavební suroviny	cihlářské hlíny		cihlářské hlíny	cihlářské hlíny	
	dekorační kámen			dekorační kámen	dekorační kámen
		stavební kámen		stavební kámen	stavební kámen
	štěrkopísky	štěrkopísky	štěrkopísky	štěrkopísky	

Pramen: Starý, J. et al.: Surovinové zdroje ČR 2011, vlastní zpracování

4.3.2 Stručná demografická a socioekonomická charakteristika pohraničních okresů

Česko-bavorské pohraničí, díky své poloze, zaznamenalo do současnosti poměrně dynamické změny především v demografickém, ekonomickém a regionálním vývoji.

K osídlování této krajiny došlo oproti vnitrozemí mnohem později, a to zejména pro méně příznivé fyzicko-geografické podmínky (hornatý terén, rozsáhlé zalesnění, apod.). Na počátku středověku byla oblast stále minimálně zalidněna, proto se na žádosti českých panovníků začala doosídlovat německým obyvatelstvem. Touto kolonizací započala éra smíšeného národnostního složení v česko-bavorském pohraničí (Dokoupil et al. 2012; Matušková 2011). Příchod německého, zejména pak bavorského, obyvatelstva do horských a podhorských oblastí pokračovalo od této doby s několikaletými přestávkami až do poloviny 18. století (Valtr et al. 2012). Se zvyšujícím se podílem německé národnosti v pohraničí (tzv. Sudetech) narůstaly od poloviny 19. století

také vzájemné neshody. Docházelo k vytváření německých enkláv a místy žilo české obyvatelstvo spíše jako menšina³. Napjaté vztahy vygradovaly podepsáním Mnichovské dohody na podzim 1938, čímž si Velkoněmecká říše připojila oblast Sudet⁴ (Jílek 2010b). Po ukončení 2. světové války došlo k odsunu německých sudetských obyvatel z česko-bavorského pohraničí, což zapříčinilo historicky nejmasivnější pokles obyvatelstva v regionu. Z celého sudetského pohraničí bylo vysídleno více jak 3 miliony Němců. Z jednotlivých oblastí podél česko-bavorské hranice odcházely sudetští Němci v řádech desetitisíců, například Tachovsko muselo opustit přibližně 32 tisíc a Domažlicko 34 tisíc vysídlenců (Houžvička, Novotný 2007; Matušková 2011). Tento populační deficit se vláda ČSR snažila doplnit z řad obyvatel žijících ve vnitrozemí republiky, Slováků, reemigrantů, popř. cizinců z „Východního bloku“⁵ (Ukrajinců, Rumunů, Maďarů). I přes vynaložené snahy o doosídlení česko-bavorského pohraničí se již nikdy nepodařilo docílit ani přibližného předválečného stavu obyvatelstva, konkrétně okres Tachov byl téměř zcela vylidněn, což se odráží v demografických statistikách dodnes. Jednoznačně demotivujícím faktorem pro případné obyvatele pohraničí byl v první řadě velmi nízký přírodní, hospodářský, politický i sociální potenciál regionu v období studené války. Konkrétně odlišné přírodní podmínky (horská a podhorská krajina), periferní poloha, zrušená sídla a tovární zařízení, opatření v rámci existence „železné opony“⁶ atd. výrazně snižovaly atraktivitu regionu (Mala 2011). Na druhou stranu nutno zmínit, že se zde zakládáním a obnovou průmyslových podniků vytvářel region (především severní část) nová pracovní místa (Škodová-Parmová 2006).

Historické události nezanedbatelně ovlivnily následující demografický vývoj. Údaje o hustotě zalidnění z roku 2012 v tabulce č. 3 svědčí o tom, že se většina pohraničních okresů nachází hluboko pod republikovým průměrem, dokonce 4 z 5 okresů nedosahují ani poloviny této hodnoty. Nejvyšší hustotu zalidnění vykazuje okres Cheb (88 ob./km²), který se touto hodnotou blíží krajskému průměru. Naopak nejnižší průměrné osídlení obyvateli lze pozorovat u okresů Tachov (38 ob./km²) a Prachatice (37 ob./km²). Těmto hodnotám ve většině případů odpovídá i podíl obyvatelstva v jednotlivých okresech

³ Například na Stříbrsku žili Češi pouze ve 4 obcích (Jílek 2012).

⁴ Sudety zahrnovaly mj. celou severní oblast pohraničí (dnešní okres Cheb a Tachov), směrem na jih úzký pruh při hranici (mimo měst Domažlice a Klatovy), který se rozšiřoval k Sušici a Prachaticím (Atlas ČSR dějin 1973).

⁵ „Východní blok“ je označení pro státy podléhající politické moci Sovětského svazu (ČSR, NDR, Polsko, Maďarsko, Bulharsko, Rumunsko); Ukrajina byla součástí SSSR (Vykoukal, Tejchman, Litera 2000).

⁶ Zásadním omezením se stalo zakázané pásmo, které sahalo 2km od hranice do vnitrozemí. Tento prostor byl vysídlen a veškerý pohyb zde byl zakázán. Na zakázané pásmo navazovala zóna 2-12 km, kde mohli bydlet pouze zaručeně důvěryhodné osoby (Uni Passau 2014).

vůči analyzovanému regionu. Okres Cheb (26,8 %) má tedy i největší zastoupení obyvatel v regionu. Druhou nejvyšší hodnotu reprezentují Klatovy (25,3 %), naopak nejméně obyvatel vzhledem k celkovému počtu v pohraničí žije v okrese Prachatice (14,8 %) a Tachov (15,4 %).

Demografická struktura obyvatelstva dle věku je jedním z teoretických předpokladů pro ekonomický růst regionu. Stěžejní jsou podíly v zastoupení práceschopného obyvatelstva⁷, tedy věkové kategorie 15-59 let, které se ve většině pohraničních okresů nacházejí nad hranicí celorepublikového průměru, což je pozitivní jev. Nejvyšší procento vykazuje okres Tachov, naopak nejnižší Klatovy. Současně z hodnot jednotlivých skupin vyplývá, že okres Tachov má nejnižší podíl obyvatelstva ve věku nad 65 let, který je v regionu nadprůměrně zastoupen v okrese Klatovy.

Patrný rozdíl v meziokresním srovnání lze pozorovat u míry urbanizace, kdy okres Cheb udává 84 %. Výrazně se na této hodnotě podílí vysoká míra zastoupení služeb v okrese, které jsou koncentrovány do měst a zaměstnávají výrazný podíl obyvatelstva. Míra urbanizace v ostatních okresech pohraničí se nachází pod celorepublikovým i krajským průměrem (okres Klatovy vykazuje stejnou hodnotu jako Plzeňský kraj). Na této části regionu je patrný stále významný vliv venkovského prostředí.

⁷ Za práceschopnou kategorii je považována skupina obyvatel ve věku 15-59 let, přestože se hranice nástupu do zaměstnání posouvá do vyššího věku a stejně tak se posouvá hranice odchodu do důchodu

Tab. 3: Vybrané údaje za ČR, kraje a okresy v česko-bavorském pohraničí k 31.12.2012

ČR, kraje, okresy	Rozloha (km ²)	Počet obyvatel	Hustota zalidnění (obyv/km ²)	Věkové složení obyvatelstva			Počet obyvatel ve městech	Počet obyvatel v okresním městě	Míra urbanizace v okresech ⁸ (%)
				Počet obyvatel ve věku					
				15-59	60-64	65 +			
ČR	78 866	10 516 125	133	61,4	7	16,8	7 316 689	4 505 374	70
Karlovarský kraj	3 314	301 726	91	61,8	7,4	16	249 538	106 976	83
Plzeňský kraj	7 561	572 687	76	61,1	7,1	17,3	386 402	227 608	67
Jihočeský kraj	10 056	636 611	63	61,1	7,1	16,9	407 607	227 554	64
Cheb	1 046	92 557	88	61,6	7,5	15,7	77 627	32 823	84
Tachov	1 379	53 049	38	64	7,1	14	35 237	12 595	66
Domažlice	1 123	60 858	54	61,2	7,3	16,2	34 227	11 104	56
Klatovy	1 946	87 340	45	60,4	7,3	17,9	58 649	22 424	67
Prachatice	1 375	51 030	37	61,9	7,1	15,6	28 454	11 219	56

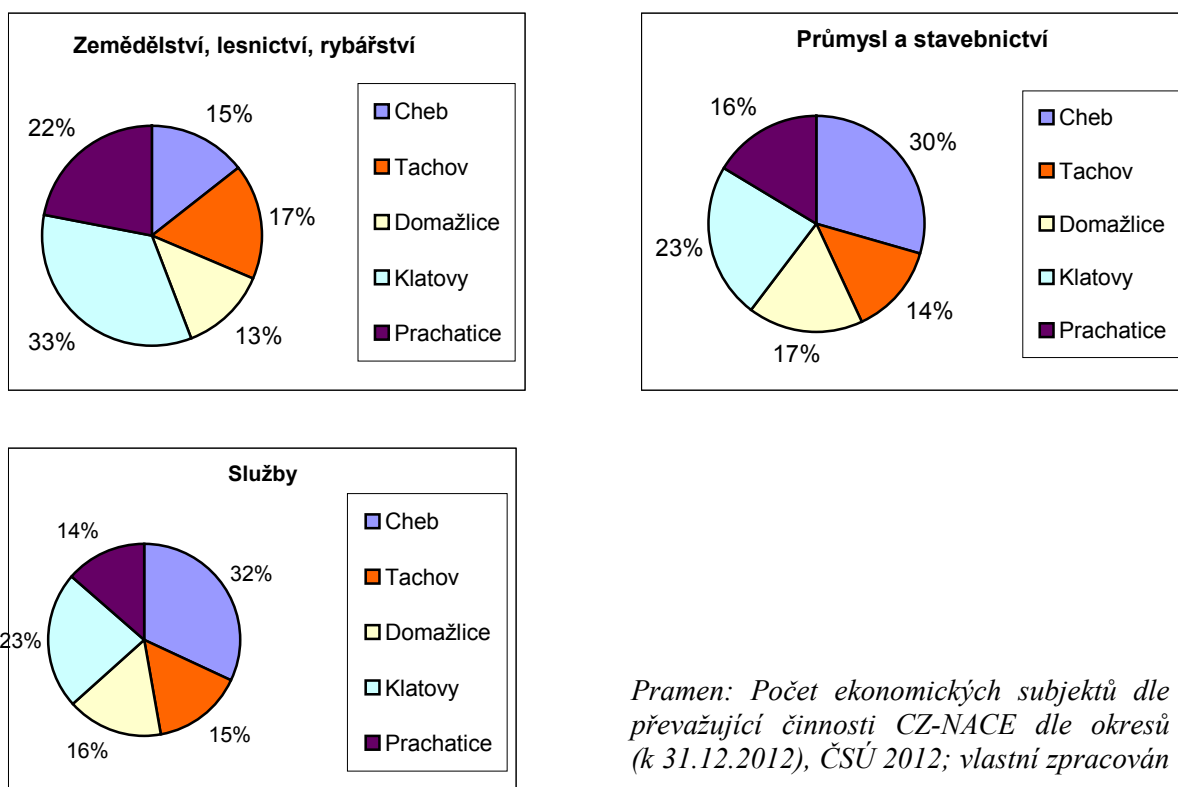
Pramen: Základní charakteristika okresů, ČSÚ (2012); Statistická ročenka Karlovarského kraje, (ČSÚ 2013); Statistická ročenka Plzeňského kraje (ČSÚ) 2013; Statistická ročenka Jihočeského kraje (ČSÚ) 2013; Věková struktura obyvatel (ČSÚ) 2012

⁸ Míra urbanizace byla vypočítána z údajů za statutární města, tedy za sídelní útvary se statusem město

Pro charakteristiku regionu je nutné si přiblížit vybrané ekonomické ukazatele, které vypovídají o úrovni jednotlivých okresů. K základním ukazatelům, vypovídajícím mj. o úrovni trhu práce, patří míra registrované nezaměstnanosti. Ta se na konci roku 2012 v ČR ustálila na 9,4 %. Jedinou oblastí v česko-bavorském pohraničí, která dlouhodobě převyšuje republikový i krajský průměr je okres Tachov s hodnotou více než 10,7 %, na čemž se podílí i fakt, že se zde nachází vysoké procento práceschopného obyvatelstva. Nejlépe si vedou okresy Domažlice a Prachatice, které se drží pod úrovní 8 %. S mírou nezaměstnanosti koreluje počet uchazečů o jedno pracovní místo, kde se nejvíce osob o zaměstnání uchází v okrese Tachov. Hodnota 16-ti uchazečů mírně převyšuje republikový průměr, ale nachází se výrazně nad krajským průměrem, který je 9,8.

O orientaci okresu ve smyslu hospodářské činnosti určitým způsobem vypovídá počet převažujících ekonomických subjektů. Výrazné zastoupení primárního sektoru je patrné u okresu Klatovy, který se podílí téměř 34 % na celkovém počtu subjektů tohoto zaměření v regionu. Okres Cheb jednoznačně vykazuje nejvyšší procento zastoupení subjektů jak v sektoru průmyslu a stavebnictví, tak ve službách a stává se tak ekonomickým tahounem regionu.

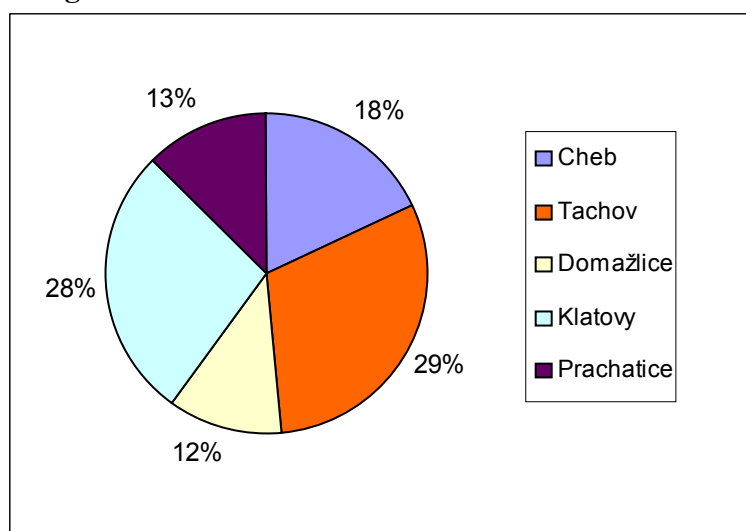
Obr. 3: Zastoupení priméru, sekundéru a terciéru jednotlivých okresů na celkovém počtu ekonomických subjektů tohoto zaměření v regionu

Pramen: Počet ekonomických subjektů dle převažující činnosti CZ-NACE dle okresů (k 31.12.2012), ČSÚ 2012; vlastní zpracování

Významnými ukazateli ekonomického vývoje pohraničí jsou nepopíratelně hodnoty, které vykazuje průmysl. Pro nedostatečnou základnu aktuálních dat v tomto hospodářském odvětví na úrovni okresů je možno hodnotit pouze ukazatele za rok 2008. V tomto roce tvořil průměrný evidenční počet zaměstnanců v průmyslu regionu 28 404 osob, z čehož nejvyšší podíl vykazoval okres Tachov, téměř 35 %. Nejméně pracovníků udával prachatický okres s podílem 14,7 %, kde se stále na ekonomické struktuře okresu výrazně podílí primární sektor. O rozvoji průmyslu v okrese Tachov svědčí i největší podíl tržeb v regionu, jak znázorňuje obr. 4 a průměrná měsíční mzda, která se nachází nad regionálním průměrem (19 043Kč). Podobně si stojí i okres Klatovy v rámci zájmového regionu.

Obr. 4: Podíl tržeb z průmyslové činnosti v jednotlivých okresech ku celkové hodnotě regionu v roce 2008

Pramen: Vybrané ukazatele průmyslu podle územního členění, ČSÚ (2008); vlastní zpracování

Otevřenost ekonomiky a atraktivitu podnikatelského prostředí charakterizují přímé zahraniční investice (PZI) na obyvatele. Jasně vedoucí postavení v regionu zaujal okres Tachov, který představuje 40 % všech PZI na obyvatele v regionu v roce 2011 a zároveň dosahuje 84,7 % PZI na obyvatele Plzeňského kraje. Nejnižší hodnotu PZI na obyvatele vykazuje okres Prachatice, a to pouze 8 %, což znamená 15,7 % hodnoty Jihočeského kraje. Přestože v rámci zájmového regionu se okres Cheb podílí pouze 19,4 %, dosahuje 82,4 % hodnoty Karlovarského kraje.

Tab. 4 Vybrané ekonomické charakteristiky za ČR, kraje a okresy v česko-bavorském pohraničí

ČR, kraje, okresy	Míra registrované nezaměstnanosti (%)	Uchazeči na 1 volné pracovní místo	Ekonomické subjekty dle převažující činnosti CZ-NACE (k 31.12.2012)				Data za průmysl (pro rok 2008)			Stav PZI (k 31.12.2011)
	k 31.12.2012		Zemědělství, lesnictví, rybářství	Průmysl	Stavebnictví	Služby	Průměrný evidenční počet zaměstnanců	Průměrná měsíční mzda (Kč)	Tržby z průmyslové činnosti (mil Kč)	PZI na obyv. (Kč)
ČR	9,4	15,6	108567	328703	329 133	1 872 918	1 173 618	22 599	3 202 114	228 848
Karlovarský kraj	10,8	17,9	3115	8727	9 349	58 077	33 521	20 101	49 341	64 936
Plzeňský kraj	7,3	9,8	8961	19309	17 947	96 113	75 296	22 455	205 452	130 148
Jihočeský kraj	8,4	11,7	10615	19533	21 143	103 982	69 411	21 279	152 317	139 784
Cheb	9,1	11,2	1078	3132	2 923	22 777	8 715	18 088	9 344	53 517
Tachov	10,7	16	1251	1561	1 240	10 902	9 857	20 533	15 573	110 203
Domažlice	7,8	10,5	950	2012	1 550	11 592	5 485	18 255	6 008	40 122
Klatovy	9,1	12,4	2512	2620	2 202	16 532	8 872	19 675	14 236	49 421
Prachatice	7,5	9,1	1625	1546	1 821	9 648	4 190	18 663	6 462	21 890

Pramen: Statistická ročenka Karlovarského kraje, (ČSÚ 2013); Statistická ročenka Plzeňského kraje (ČSÚ 2013); Statistická ročenka Jihočeského kraje (ČSÚ) 2013; Ekonomické subjekty podle převažující činnosti CZ-NACE k 31.12.2012, ČSÚ (2012); Vybrané ukazatele průmyslu podle územního členění, ČSÚ (2008); Přímé zahraniční investice v České republice k 31.12.2011, ČNB (2012)

5 VÝVOJ PRŮMYSLOVÉ VÝROBY V ČESKO-BAVORSKÉM POHRANIČÍ DO ROKU 1989

Vývoj řemeslné a později průmyslové výroby v zájmovém regionu byl úzce spjat s přítomností státní hranice. Na pozadí politických událostí v jednotlivých érách hrála tato „*dělicí linie*“ v rozvoji průmyslu polarizační roli. Jako příklad pozitivního vlivu lze uvést relativně malou vzdálenost do sousedního Německa, odkud sem přicházeli tamní specializovaní řemeslníci a přinášeli pokrokovější způsoby výroby, což bylo impulsem pro rychlejší rozvoj výroby oproti vnitrozemí. Naopak od konce 2. světové války, respektive roku 1947 do počátků transformace znamenala existence hranice pro rozvoj území pohraničních okresů jasné omezení.

5.1 Historický exkurz průmyslovou výrobou do vzniku ČSR

Česko-bavorské pohraničí charakterizovalo vždy široké pásmo lesů, které bylo téměř neobyvatelné a vedly tudy většinou pouze obchodní stezky. Mnoho z nich spojovalo významná česká a německá města již od 10. století. Klíčovými cestami se staly Zlatá stezka z Pasova přes oblasti Klatovska a Prachaticka, solná stezka končící v Prachaticích (Chylík 1919) a obchodní cesta z Řezna (Regensburgu) a Norimberku do Domažlic. V období vrcholného středověku, zejména ve 12. a 13. století, docházelo na území českých zemí k rozmachu stávajících i zakládání nových měst. V česko-bavorském pohraničí patří k nejstarším městům Cheb, Stříbro, Tachov, Domažlice, Klatovy a Sušice. Města se postupně stala centry řemeslné výroby a obchodu, s čímž souvisela i tendence obyvatel hledat si zde práci a bydlení, a tím se města postupně rozrůstala. Současně se kolonizovaly podhorské oblasti západního pohraničí, a to především Bavorsko, díky čemuž se zdokonalovala řemeslná výroba podstatně rychleji (Jílek 2010a).

Vedle běžných řemesel provozovaných většinou ve městech, bylo zakládání mnohých řemeslných výrob zprvu vázané pouze na lokality, kde se nacházela potřebná surovinová a energetická základna. Zdejší těžba dřeva, železných rud a křemene spolu s lidským kapitálem umožnila vznik některých tradičních odvětví, která se zde zakořenila na několik století, příkladem je bezesporu šumavské sklářství (Beránková 2001; Jílek 2010a).

Většina řemesel se postupně sdružovala v tzv. cechy. Způsob výroby v těchto organizačních společenstvích se později ukázal jako málo efektivní, což si vyžádalo pokrokovější formu produkce, kterou představovaly manufaktury. První manufaktury byly zavedeny na konci 15. století zejména v oblasti sklářské, hutní a textilní výroby. Za nejstarší textilní manufakturu v českých zemích je považována přádelna ve Kdyni z konce 17. století. Plnohodnotná dělba práce v podobě manufakturní organizace zaznamenala klíčový rozmach až v 2. polovině 18. století, kdy se do výroby začaly zavádět první primitivní stroje (Škodová-Parmová 2006; Historie města Kdyně). Existencí manufaktur ale zcela nezanikly řemeslné dílny, ve kterých se ještě na mnoha místech stále vyrábělo. Vlastníky výrobních zařízení byly většinou němečtí občané, což přetrvalo i do následujících let (Jakubec et al. 2008). Koncem 18. století se na území dnešního regionu nacházelo mnoho významných manufaktur. Lze konstatovat, že v rámci tehdejší ČSSR bylo do pohraničí koncentrováno nejvíce skelných hutí (s výjimkou Ašska a Chebska). Na Tachovsku se soustředily železné hamry a hutě a na území Domažlicka a Klatovska se koncentrovaly papírny. Z celkových 22 významných soukenických manufaktur se 3 nacházely v zájmovém regionu (Tachov, Kdyně, Plánice) (Školní atlas československých dějin 1971).

Vlivem konkurence přicházející z vnějších trhů přestávala forma manufakturní výroby vyhovovat požadovaným nárokům (Škodová-Parmová 2006). Na počátku 19. století se nashromáždilo několik významných převratných inovací (předně parní stroj), které způsobily tzv. průmyslovou revoluci⁹. Ta se vyznačuje především zavedením strojů do výroby, zvýšením mechanizace, a tak přechodem k průmyslové výrobě v továrních halách. Využívání parního stroje si vyžádalo zvýšenou těžbu uhlí, které se tak na úkor dřeva dostává do popředí (Jakubec et al. 2008). Produkce se tím urychlila i zefektivnila, ale v českých zemích se začala výrazněji ujímat až po ukončení napoleonských válek, tedy přibližně od roku 1815. Je nutné si uvědomit, že u jednotlivých odvětví docházelo k nástupu továrního způsobu výroby s různým časovým zpožděním, ale tak jako v Anglii (textilní velmoci tehdejší doby) i u nás došlo k revolučním změnám nejprve v textilnictví (Jakubec, Jindra 2007; Říha 1946). Jakubec a Štemberk uvádí, že současně s touto revolucí započal vlastní proces industrializace, který se zásadním způsobem promítl do hospodářské úrovně českých zemí a následně i do celého spektra rovin týkajících

⁹ První průmyslová revoluce v Českých zemích je datována roky 1800-1873 (Jakubec et al. 2008), nicméně nelze přesně s takovou přesností uvádět počátek a konec, proto jsou roky spíše orientační.

se společnosti. Principem tohoto dlouhodobého a v podstatě do současnosti neukončeného procesu se stalo upřednostnění průmyslu před zemědělstvím ve smyslu podpory přeorientování obyvatel žijících na venkově a pracujících v agrárním sektoru do sekundární, popř. terciární sféry hospodářství, jejichž centra sídlí ve městech (Jakubec et al. 2008).

V česko-bavorském pohraničí se na počátku 19. století začalo též završovat osidlování příhraničí a dále se zde dařilo zejména odvětvím jako sklářství, železářství (včetně hamernictví), papírenství, textilnictví a dřevařství (Dokoupil 2011). Současně s rozvojem průmyslové výroby se obyvatelstvo silně koncentrovalo do větších měst (Hozák, Scheufler 2007), protože podhorské pohraničí patřilo k chudším oblastem. Paralelně s tovární výrobou, která se nacházela ve větších městech, se na venkově stále provozovala řemesla a manufakturní výroba pokračovala v menších městech a na velkostatecích (Beránková 2001).

Ke konci 19. století se do výroby postupně zavádějí modernější technologické postupy, ještě více se posiluje mechanizace a na trh přicházejí nové materiály jako například železobeton. Současně se výroba soustřeďuje do velkopodniků, což je jedním z typických znaků moderního kapitalismu. Na základě těchto faktorů dochází ke zvyšování objemu výroby za současného snižování počtu pracovníků a malých podniků. Začíná se využívat elektrina a nafta a v neposlední řadě dochází ke strukturální odvětvové změně v podobě orientace na nová odvětví, mezi která patří mj. strojírenství, elektrotechnika, ocelářství, chemie nebo polygrafie. Tyto inovace lze shrnout jako technickovědeckou revoluci, která posunula průmyslovou produkci do nových dimenzí (Škodová-Parmová 2006).

České země patřící do Rakousko-Uherské monarchie se rychle rozvíjely a v první dekádě 20. století vytvářely většinový podíl objemu výroby Předlitavska (Jakubec, Jindra 2007).

5.1.1 Železářství

Hutnictví železa se stalo od 13. století klíčovým odvětvím pro další činnosti a odvětví výroby. Se zvyšující se poptávkou po železe se rozšiřovaly lokality těžby a vynakládaly se snahy na zefektivnění výroby železa v hutích. Ve 14. století se začala využívat vodní energie na pohon dmýchacích měchů a hamrů¹⁰, což donutilo řemeslníky situovat hutě do míst, kde se nutně koncentrovalo zároveň několik faktorů, a to železná ruda, dostatek dřeva k pálení dřevěného uhlí jako paliva do pecí a vodní energie v podobě řeky nebo potoka (Bystrický et al. 2003).

Tyto předpoklady v té době splňovaly v pohraničí především lokality na území Českého lesa a Šumavy. Počátky zdejší výroby a zpracování železa významnějšího charakteru se datují na přelom 15. a 16. století (Chylík 1919, Hutníková 2005). Ložiska rud ale nebyla příliš bohatá, proto většina hutí do konce 16. století zaniká. S příchodem nových technologií (vysoké pece, koks) v 18. století zde dochází k opětovnému hledání ložisek a výrobě železa. Díky spalování koksu ztratilo dřevo na svém významu silného lokalizačního faktoru a výroba včetně zpracování se začaly koncentrovat do větších podniků v blízkosti uhelných dolů. Přesto se výroba v pohraničí zachovala v několika vysokých pecích, na které už jen zřídka bezprostředně navazovaly hamry, takovými místy byly například Úšovice na Mariánskolázeňsku, Lučina a Broumov na Tachovsku nebo Pec na Domažlicku (Hlávka, Kadera 2010). I přes zavedení modernějšího způsobu výroby byla produkce stále nákladnější, a to zejména pro místní nedostatek ruda nákladného dovozu paliva, což vyústilo v postupný zánik železářské výroby a hamrů na území Českého lesa do konce 19. století (Bystrický et al. 2003). Na Šumavě se tradice železářství udržela déle a konkrétně v Železné Rudě až do roku 1945. Ložiska rud zde byla bohatší oproti Českému lesu, čemuž také nasvědčuje relativně početný výskyt hamrů. Ani šumavské železářny a hamry nedokázaly konkurovat největším českým podnikům v tomto odvětví, proto v 70. letech 20. století zaniká tato výroba i zde (Beránková 2001; Valtr et al. 2012).

V severní části pohraničí se ruda vyskytovala pouze minimálně, proto nemělo smysl zde toto odvětví rozvíjet. Vytěžená železná ruda z Chebska se k tavení dopravovala do hutí Broumov u Tachova nebo za hranice do Ottengeünu u Neualbenteuthu (Beran, Vít 2006).

¹⁰ Označení pro malou dílnu, kde se zpracovávalo železo (Beránková 2001).

5.1.2 Sklářství

Základní surovinou potřebnou k založení sklárny byl od středověku především dostatek dřeva. Využívalo se jako palivo (až do poloviny 18. století) a na výrobu potaše¹¹. Bázi sklářského kmene tvořil křemen, který se získával ve formě písku nebo častěji jako kámen. Přidáním potaše a dalších surovin vznikala tavná hmota (Drahotová et al. 2005). Předpoklady pro zakládání a rozvoj sklářství měla opět především Šumava a Český les.

Šumavské sklářství se vedle Krušných a Lužických Hor, Beskyd a Jeseníků pokládá za centrum sklářské výroby v českých zemích. Počátky sahají do poloviny 14. století a jsou spojeny s příchodem sousedních Bavorů. Hlavním předmětem výroby se staly páteřníky¹², díky nimž se sklářství rozvíjelo až do období 30-ti leté války¹³. V polovině 17. století dochází ke změně specializace výroby a sklářství se zde začíná orientovat na čirá dutá skla vysoce ceněných vlastností jako tvrdost či lesk a finančně dostupná barevná dutá skla imitující drahý čínský porcelán. Díky této specializaci si šumavské sklárny vydobily prestiž nejen na českých, ale i evropských a světových trzích. K prvotním úspěchům přispěly především dva faktory, dostatek dřeva a příliv inovací do výroby, který s sebou přinesli němečtí kolonizátoři (Fencel, Kozák 2003; Beránková 2001). Světová proslulost zajistila příchod francouzských a italských sklářů, což umocnilo rozmach výroby a „v 18. století se Šumava stala oblastí s největší koncentrací skláren v Čechách“ (Beránková 2001). Nejvíce hutí se nacházelo na Sušicku, Prášílsku, v Kašperských Horách a okolí. Mimo již zmíněných produktů se sklárny začaly dále orientovat na výrobu tabulového, zrcadlového, brýlového a lékárenského skla a lahví. Zhotovené tabulové a zrcadlové sklo podstupovalo před expedicí ještě zušlechťovací procesy v brusírnách a leštárnách, aby získalo potřebné kvality. Rozvoj sklářství negativně ovlivnila 14 kilometrů dlouhá stavba Vchynicko-Tetovského plavebního kanálu¹⁴ vybudovaného na počátku 19. století, který sloužil pro dopravu dřeva a snižování zásob dřevní hmoty se tak urychlil. Do vývoje se také promítlo preferování levnější produkce ze severních Čech. Přesto nadále pokračovalo několik významných skláren například v Alžbětíně,

¹¹ Potaš vznikala procesem louhování popela z kvalitního, tvrdého dřeva a postupným přidáváním specifických látek (Drahotová et al. 2005).

¹² Jedná se o barevné skleněné korálky v různých velikostech, které sloužily hlavně na zhotovování růženců (Beránková 2001).

¹³ Třicetiletá válka probíhala v letech 1618-1648 na území Evropy (Encyklopedie Britannica 2014).

¹⁴ Vchynicko-tetovský plavební kanál je vybočen z řeky Vydry v blízkosti Modravy a vede až k Srní, kde se napojuje na řeku Křemelnou (Bílek et al. 2014)

firma Lötž v Anníně – později v Klášterském Mlýně, Schmidtova sklárna v Anníně, která patřila k největším a nejmodernějším u nás nebo závod Wilhelm Eckstein & Comp. v Nýrsku, který vyráběl optické sklo (předchůdce firmy Okula Nýrsko) (Fencel, Kozák 2003; Beránková 2001). Z území Českého lesa pocházejí zprávy o sklárnách až z 2. poloviny 16. století. Největší rozmach byl zaznamenán v 17. a 18. století a Procházka (2005) jej dokonce nazývá „*sklářskou horečkou*“, kdy bylo v oblasti Českého lesa v provozu 30 hutí. Sklářny se nejvíce zakládaly v pohraničí na Domažlicku (v linii od dnešního města Bělá n. Radbuzou po Klenčí p. Čerchovem), méně pak na Tachovsku (oblast Farských bažin) a severněji už zmínky o hutích neexistují. Mnohé sklárny byly pouze upravené, již nepoužívané, železné hutě. Mezi nejvýznamnější sklárny patřil Mutěnin, Štárská Huť a Valdorfská Huť. Již od konce 18. století se zdejší výroba orientovala především na tabulové sklo, později i na zrcadlové. K nejvýznamnějším místním sklářům patřil rod Zieglerů, jejichž sklárny se nacházely v oblasti Nemanic. V polovině 19. století vybudoval Jan Antonín Ziegler první továrnu na zrcadlové folie v Rakousku-Uhersku. Později přesunul rod Zieglerů část své výroby do Staňkova a Holýšova, kde získali kamenouhelné doly a vybudovali zde sklářský koncern patřící k největším ve střední Evropě (Bystrický et al. 2003; Procházka 2005).

Do konce 19. století zanikla v Českém lese většina skláren i zušlechťovacích zařízení (Procházka 2005; Procházka 2009).

5.1.3 Zpracování dřeva a papírenství

Potenciál pohraničních lesů byl mj. využit v širokém spektru dřevozpracující výroby, která zde měla po staletí velmi dobré předpoklady k rozvoji. Dřevo se používalo především jako stavební prvek, na výrobu nábytku a dřevěného uhlí, dále se stalo základem výroby hmot pro mnoho dalších odvětví. Kromě potaše pro sklářství se jednalo například o výrobu dehtu pro kožedělné obory nebo kolomazi. Pily, milíře a draslárny se tehdy nacházely na mnoha místech v Českém lese a na Šumavě. V 16. – 17. století zaznamenalo dřevařství rozmach na základě rozvoje dalších odvětví a růstu populace v pohraničí (Beránková 2001; Bystrický et al. 2003). Spotřeba dřeva pro své využití neustále rostla, což se projevilo v nedostatku této suroviny na počátku 18. století a v nutnosti omezení dřevozpracujících odvětví za současného hledání substitutů (Bičík, Kabrda 2009). Zavedení parního stroje představuje pro dřevařství nové možnosti

urychlení zpracování a následné výroby (Bystrický et al. 2003). V tomto století se také rozvíjí výroba hudebních nástrojů v Lubech, která založila svoji produkci na luxusních nástrojích, ale pro větší odbyt se během 19. století přeorientovala spíše na levnější housle (Skála senior 2009 - 2011).

Na přelomu 19. a 20. století se nejvíce podílel dřevozpracující průmysl na celkovém průmyslu tehdejších správních celků Tachov, Kdyně, Vimperk a Prachatice a v rámci západních a jižních Čech se jednalo o nejvyšší podíly (Atlas československých dějin 1965). Díky zavedení elektřiny a prodloužení železnice se rozšiřuje i výroba houslí v Lubech a podnik zaměstnává na 3000 pracovníků. Housle se vyvážely do celé Evropy i Ameriky (Skála senior 2009-2011).

Díky kvalitním vodním tokům a dřevní hmotě se v pohraničí rozvinulo papírenství. Na konci 18. století se zde nacházely významné manufaktury. Po přechodu na výrobu papíru z hadrů a později slámy a celulózy, ztratilo pohraničí na většinu výroben. Papír se produkoval pouze u větších toků v okolí Aše, na Tachovsku a podél Otavy na Šumavě. Proces výroby byl značně náročný na zručnost, čas i kvalitu surovin. Téměř všechny papírny v regionu zanikají do konce 19. století a výroba se přesouvá do velkopodniků (Beránková 2001; Beran, Vít 2006).

5.1.4 Potravinářství

Potravinářská výroba patří mezi základní odvětví a postihuje široký sortiment odvětví, proto je cílem této podkapitoly nastínit pouze vybraná odvětví, která se významněji podílela na tomto průmyslu v pohraničí.

Čechy byly vždy proslulé vařením piva, proto i v zájmovém regionu existovalo nespočet pivovárků. Jejich počet výrazně zredukovaly technologické změny uplatňované od poloviny 19. století a dále tendence koncentrace do velkopodniků na konci 19. století. V silné konkurenci velkých pivovarů uspěly v česko-bavorském pohraničí pouze chebské pivovary, ke kterým patřila i provozovna v Aši, rodinný pivovar v Chodové Plané, jehož tradice započala v roce 1634 díky vydatným podzemním pramenům a pivovar v Domažlicích.

Typickými staveními, které byly lokalizovány k vodní síle patřily mlýny, které se rozptýleně nacházely po celém regionu, ale hustěji byly situovány do oblastí Domažlicka, Horažďovicka a Sušicka. Stejně jako u pivovarů docházelo k postupné redukci mlýnů nebo jejich přeměně na jinou výrobu (například papírny). Jeden z nejvýznamnějších mlýnů regionu patří rodině Mrskošů v Horažďovicích (Beránková 2001; Procházka 2010).

5.1.5 Textilní, oděvní a kožedělný průmysl

Textilní výroba se řadila k tradičním odvětvím v Čechách a získala si své postavení na evropských i světových trzích. V pohraničí se textilnictví a oděvnictví zakořenilo především v oblasti Ašska, Klatovska a ve Kdyni.

Až do 18. století nedošlo ve výrobních postupech k žádným výrazným změnám. Teprve s příchodem tovární výroby lze hovořit o skutečném rozvoji textilního a oděvního průmyslu (Mírvald, Matušková 2001; Beránková 2001). Počátky rozmachu ašské textilní výroby jsou spojeny se technologickými postupy, které ovládali sasští imigranti znalí výrobních procesů v Anglii a s dovozem bavlny (Kuchyňková 2006). Na levně importovanou bavlnu z Anglie uvalila vláda Rakouského císařství roku 1820 ochranné clo, což se stalo impulsem k zakládání vlastních přádelen. Od 20. let 19. století bylo tedy na Ašsku při řekách a potocích postaveno několik přádelen poháněných vodním kolem. Z bavlněných přízí a dalších materiálů se v tkalcovnách vyráběly látky pro oděvní průmysl (beran, Vít 2006). Ve větších městech jako Aši, Hranicích a Plesné byly již ve 30. letech 19. století vybaveny mnohé textilní manufaktury parními stroji (Adámiková 2008). Rozvoj tohoto odvětví však brzdilo nedostatečné dopravní napojení Aše na větší obchodní centra. Zvrat nastal postavením železniční tratě spojující Aš se Sokolovem a bavorským Hofem v roce 1865, čímž se výrazně urychlila přeprava zboží a doprava uhlí ze Sokolova, které se využívalo v parních kotlích pro pohon strojů a k ohřevu barvicích roztoků. To znamenalo zlevnění produkce a růst konkurenceschopnosti Ašského podnikání. Aš v té době patřila mezi centra textilnictví vedle Liberce, Brna, Jihlavy, Humpolce a Dvora Králové n. Labem. První mechanickou tkalcovnu v Aši založil Ferdinand Hofmann v 60. letech 19. století, čímž způsobil revoluci ve výrobě, která se tak zdvojnásobila. Dalšími modernizacemi strojů se produktivita dále zvyšovala a textilnictví zcela ovládlo Ašský průmysl. Tabulka č. 5 dokládá počet zaměstnanců v pěti největších

tkalcovských podniků v Aši, které dohromady zaměstnávaly zhruba 93 % všech dělníků pracujících v ašském textilnictví. Ostatních 12 tkalcovských závodů zaměstnávalo přibližně 380 pracovníků (tedy 7 %).

Tab. 5: Počet zaměstnanců u vybraných firem v oboru textilnictví na Ašsku v letech 1865-1870

Název podniku	Počet zaměstnanců
Geipel a Jäger	3000
Bratři Adlerové	660
J. C. Klaubert	600
Adam Weiss	500
C. Weigant a spol.	350

Pramen: Beran, Vít 2006

Největším a nejvíce prosperujícím podnikem se stala firma Geipel a Jäger založená v roce 1845, později Christian Geipel a syn. Přízeň spotřebitelů si získali hlavně sledováním aktuálních, módních trendů, které jako první uváděli na trh, kvalitou materiálů a jejich originálním vzorováním. Na počátku 20. století byla zprovozněna železnice z Aše na sever do saského Adorfu (Vogtland), čímž se vytvořil prostor pro další rozvoj výroby. Rozmach podniku ukončila 1. světová válka, kdy se vlivem klesající poptávky a uzavřením zahraničních trhů musela výroba omezit (Beran, Vít 2006).

Chudé, šumavské pohraničí skýtalo vhodné klimatické podmínky pro pěstování lnu a chov ovcí na rouno. Většina upředěného vlákna se poté prodávala do menších manufaktur (Chudenice, Plánice, Veselí u Janovic, statek Bezděkov ve Volenově nebo Dolany ve Svrčovci), kde se tkaním zhotovovaly textilie. Po nástupu tovární výroby se Klatovsko začalo orientovat především na šití prádla, jehož základy položil v 50. letech 19. století Ignác Auspitzer. Klíčovým impulsem pro rozmach textilnictví a oděvnictví na Klatovsku bylo současně se rozvíjející zdejší strojírenství. Ke konci 19. století se Klatovy orientují především na oděvní průmysl. Z nejvíce prosperujících oděvních podniků lze zmínit továrny Rosenbaum & Perelis, které jako první v regionu zavedly do výroby šicí stroje, a tím položily základy klatovské velkovýrobě prádla. Tradice oděvnictví se zde zakořenila a její prosperita přilákala další podnikatele a rozšíření výroby. Provozovny ve městech využívaly dodávek ručně zpracovávaných vláken většinou

od okolních vesnických obyvatel. Významný podíl výroby se exportoval nejen do sousedních zemí, ale i do oblastí Balkánu nebo Egypta (Beránková 2001, Rubáš 2011). Na území Prachaticka se nacházelo několik málo manufaktur a později továren na výrobu oděvů, příkladem je pobočka firmy Joss & Löwenstein v Prachaticích nebo podnik Bondy v Husinci, který vyvážela tzv. fezy¹⁵ do mnoha islámských zemí. Žádný z těchto podniků ale nedosáhl kapacit největších ašských továren (Bystrický et al. 2003).

Spolu s oděvnictvím se na Klatovsku začal rozvíjet i kožedělný průmysl. Mezi nejvýznamnější továrny patřily Singer, Emzet a A. Weiner, které exportovaly své výrobky do celé tehdejší monarchie. Kožedělná výroba se mimo Klatov ujala i na Sušicku, a to již od počátku 19. století. Přímo v Sušici vybudoval ve 30. letech 19. století Abraham Schwarzkopf koželužnu, která se o téměř 100 let později rozšířila i na výrobu obuvi (Beránková 2001)

5.1.6 Strojírenství

Strojírenská výroba jako taková je oproti ostatním zmiňovaným odvětvím relativně mladá a počáteční podnikání významnějšího charakteru v tomto oboru přichází až s tovární výrobou. V pohraničí se strojírenství počalo rozvíjet v 50. letech 19. století a většinou se jednalo o menší závody se zaměřením na výrobu zemědělských strojů a všeobecné strojírenství, které se nacházely především v Chebu a Klatovech. Klatovské strojírenství reprezentovala firma Schifauer, která se vedle výroby zařízení pro klatovské a okolní podniky začala postupně specializovat na výrobu strojů na vybrušování skla, přičemž majitel vycházel z místní sklářské tradice. Pro Cheb byla zásadní pobočka německé firmy Premier na výrobu jízdních kol, která sem byla v 90. letech 19. století situována a stala se prvním podnikem tohoto zaměření v tehdejší monarchii, čímž výrazně posílila postavení strojírenství v Chebu. Svůj export orientoval Premier především na západní trhy a Dálný východ. Koncem 19. století byla založena továrna na výrobu zemědělských strojů i v Domažlicích, která prosperovala až do 1. světové války (Mužík et al. 1981; Beránková 2001; Beran, Vít 2006).

¹⁵ Féz je pokrývka hlavy, jakýsi klobouk, který se nosí v islámských zemích (viz příloha) (Encyclopaedia Britannica 2013).

5.1.7 Vybraná průmyslová odvětví

S příchodem elektrické energie v 2. polovině 70. let 19. století na naše území se postupně zvyšovala její spotřeba a tím i nutnost budování nových elektráren s větším výkonem. Na severu regionu, v oblasti Chebska, se do roku 1918 postavilo několik parních elektráren, k čemuž významně přispěla dobrá dostupnost uhlí ze sokolovsko-loketsko-karlovarsko-chebského revíru. Elektrárna v Mariánských Lázních patřila mezi dvě největší veřejné elektrárny v západních i jižních Čechách s výkonem 1 MW – 10 MW. Jižněji se prosadil vodní a smíšený pohon elektráren při řece Úhlavě a Otavě (Beran, Vít 2006; Atlas československých dějin 1965).

Raritním průmyslovým odvětvím v regionu se stala tabáková výroba v Tachově od konce 70. let 19. století. Pro město znamenala klíčový výrobní obor a zdroj příjmů, neboť v českých zemích se tabákový průmysl provozoval pouze ve dvou městech. Až do nástupu první světové války se firma stále rozvíjela a rozšiřovala své zázemí (Bystrický et al. 2003). Z druhé světové války byl podnik přeměněn na zbrojovku v roce 1945 vybombardován (Procházka 2007).

5.2 Vývoj průmyslové výroby v letech 1918 – 1989

Průmyslový potenciál českých zemí z dob Rakouska-Uherska byl eliminován první světovou válkou. Poválečnou obnovu hospodářství v nově vzniklé ČSR navíc zbrzdila poválečná krize na počátku 20. let a ztráta přirozeného odbytiště výrobků na trzích tehdejší monarchie. I přes tento nepříznivý vliv se dokázalo československé hospodářství oživit a v roce 1924 dochází ke konjunktúře. Průmyslová výroba v té době zaznamenala větší rozmach než před válkou. K tomuto pozitivnímu vývoji přispěla potřeba poválečné rekonstrukce, získání pozice na světových trzích, technický pokrok a zavedení sériové výroby, tzv. fordismu, díky kterému bylo dosaženo masové produkce standardních a relativně levných produktů (Jakubec, Jindra 2007; Baštová 2011). Zpomalení rozvoje způsobila hospodářská krize, která nastala krátce po roce 1930. Svým pozdějším nástupem oproti západním zemím a vleklostí způsobila těžké dopady na hospodářství země. Negativní důsledky této krize nedokázal československý průmysl překonat a i přes opětovné oživení ekonomiky nedosáhl úrovně před krizí. Fáze rozvoje byla ukončena

dalším válečným stavem panujícím v ČSR v letech 1939-1945, který ještě výrazněji narušil ekonomickou strukturu země. Zapříčinil mj. jednostranné zaměření průmyslové výroby pro válečné záměry, narušení zahraničně obchodních konexí a redukci surovinové základny i nerostného bohatství. Poválečné období až do roku 1989 je charakterizováno rozsáhlými znárodňovacími postupy, které docílily destrukce soukromého sektoru (Kalínek 2013).

5.2.1 Meziválečné období

Počátek 30. let je charakteristický rozšiřující se elektrifikací, a tudíž výstavbou dalších elektráren. Zvýšená potřeba uhlí nejen pro elektrárny, ale i jako palivo pro masivně importované tovární stroje si vyžádala těžbu hnědého uhlí v chebské pánvi.

Mezi klíčová, průmyslová odvětví v česko-bavorském pohraničí během první republiky patřila textilní a oděvní výroba a dřevozpracující průmysl. Oproti přelomu století se odvětvová struktura nijak zásadně nezměnila. Došlo pouze k mírnému poklesu v zastoupení dřevozpracujícího průmyslu na Tachovsku, ve Kdyni a okolí a naopak k růstu významu stavebnictví na Tachovsku, Klatovsku a Vimpersku. Za možné omezení pro rozvoj průmyslové výroby v pohraničí lze označit relativně nízkou hustotou dopravní, respektive železniční sítě, například ve srovnání se severní průmyslovou oblastí republiky. Nejlépe je na infrastrukturu napojený Cheb, územím od Tachova po Klatovy prochází několik železničních tratí díky propojení Plzně se sousedním Bavorskem a velmi sporadicky je železniční sítí prostoupen jih regionu (Atlas československých dějin, 1965).

Textilnictví se ve 20. letech 20. století v zájmovém regionu stále nejvíce rozvíjelo v Aši a okolí, díky čemuž se tato oblast mohla zařadit mezi nejprůmyslovější regiony té doby na území ČSR (Mirvald, Matušková 2001). V roce 1930 se zdejší textilní podniky podílely 75 % na celkovém průmyslu tehdejšího ašského okresu, na čemž se významně podílela stále firma Geipel. Textilnictví tvořilo i téměř ¼ celkové výroby na Chebsku. V Chebu se začala rozšiřovat výroba v oboru lehkého strojírenství. Firma Premier a firma Es-Ka vyrábějící jízdní kola rozšířily svůj sortiment o další artikly například motocykly, dětské kočárky apod. Továrna Es-Ka zvětšila objem produkce natolik, že ji lze označit za největší firmu ve svém oboru na celém území ČSR v té době (Beran, Vít 2006). Obory strojírenství se rozvíjely i v Klatovech, kde podporovaly rozmach tamějšího

prádelnictví. Přední firmou se stala „Klatovská továrna na prádlo – J. Krčma“, která téhož roku koupila proslulou, místní, konkurenční značku „Joss & Löwenstein“ a vytvořila největší firmu ve svém oboru v pohraničním regionu. Prosperovala i prádelna ve Kdyni (Rubáš 2011).

Výjimečně se v tomto období dařilo chemickému¹⁶ průmyslu, který předně zastupovaly sirkárny v Sušici. Zdejší výroba zápalek ve firmě SOLO Sušice si do roku 1930 vydobyla výjimečné postavení na trzích střední a jižní Evropy a lze ji považovat za monopol ve výrobě i vývozu sirek u nás. (Beránková 2001, Škodová-Parmová 2006).

Růst zaznamenal i dřevozpracující průmysl. Svoji pozici si stále držela výroba hudebních nástrojů v Lubech. Na severním Tachovsku se vedle ostatního zpracování dřeva prosadilo i jeho soustružení, které se zaměřovalo mj. na potřeby pro textilnictví. Z té doby je též známá výroba lišt a rámů v Nemanicích a Stříbře. Další zpracování dřeva se výrazněji koncentruje na Prachaticko a Sušicko (Bystrický et al 2003; Fencel, Kozák 2003; Skála sen. 2009 - 2011).

Mimo továren na zápalky se v Sušici dále prosazovala i koželužna Morice Schwarzkopfa, kterou spojil s výrobou obuvi v akciovou společnost a vytvořil tak jedinou konkurenceschopnou firmu uplatňující se na trhu vedle Bařova koncernu. Sušický podnik upřednostnil kvalitu nad kvantitou, což znamenalo, že produkty byly dražší, vyráběly se v malých sériích a dle aktuálních módních trendů (Beránková 2003)

Důsledky recese ve 30. letech se nejvíce projevíly v proexportních odvětvích lehkého průmyslu, v pohraničí se jednalo především o textilní, strojírenský a chemický průmysl, ale dopady se promítly i do potravinářství. Podniky obecně hledaly východiska z ekonomických propadů například v přeorientování výroby nebo sloučením do velkopodniků.

Vzhledem k nízké poptávce po textilním a oděvním zboží, klesal i objem výroby a podniky byly nuceny omezit provoz. Přesto si textilnictví udrželo jisté postavení a od poloviny 30. let pokračuje výroba se zaměřením na pletené a punčochové zboží. Příkladem opětovného nastartování textilnictví je ašský rukavičkářský průmysl, který se po roce 1935 podílel 90 % na celkovém exportu rukavic tehdejší ČSR, převážně se orientoval na západoevropské země a USA. Tento obor se rozvíjel až do roku 1938, kdy je pohraniční textilnictví zasaženo postupně se umocňující německou nadvládou a všechny zahraniční zakázky jsou na příkaz stornovány. Později byla oblast textilnictví

¹⁶ Do chemického průmyslu se v tomto období počítá i výroba zápalek (Atlas československých dějin 1965)

připojena k Velkoněmecké říši, přičemž se většina podniků musela přeorientovat na výrobu pro válečné potřeby (především se nahrazovala strojírenskou výrobou) (Beran, Vít 2006; Škodová-Parmová 2006).

Hospodářská krize se projevila i v chemickém průmyslu, kdy bylo SOLO Sušice nuceno uzavřít jednu ze svých továren. Velmi upadal i sklářský průmysl, což dokazuje tabulka č. 6, která uvádí pouze zlomek z původního množství skláren v česko-bavorském pohraničí. V roce 1918 bylo v provozu ještě celkem 8 skláren, z nichž se polovina nacházela na současném území okresu Domažlice. Do 20. let 20. století se zachovalo pouze několik provozů, které vlastnily firmy Kupfer a Glaser a rod Zieglerů. Příčinou postupného zániku většiny provozů se staly vedle stále snižujícího množství dřeva i zahraniční konkurence, vzdálenost skláren od hlavních komunikací a orientace skláren do blízkosti uhelných zásob. Všechny tyto faktory umocnila krize ve 30. letech, kterou mj. nepřekonal ani sklárny rodu Zieglerů. I další válečné období se negativně promítlo do existence skláren, do současnosti se zachovala pouze sklárna v Anníně, která patří firmě RÜCKL CRYSTAL a.s. sídlící v Nižboru (okres Beroun) (Chylík 1919; Beránková 2001; Fencel, Kozák 2003).

Tab. 6: Sklářský průmysl v česko-bavorském pohraničí v roce 1938

Sklárna		Zaměření výroby	Počet pracovníků
Stará Voda (okres Cheb)		brusírna zrcadlového skla	více jak 200
Annín	okres Klatovy	rafinace dutého skla při huti	100 - 200
Lenora	okres Prachatice	rafinace dutého skla při huti	více jak 200
Adolfova Huť		rafinace dutého skla při huti	do 100 pracovníků

Zdroj: Sklářský průmysl v letech 1918 – 1938, Atlas československých dějin, 1965

I po překonání krize panovala v potravinářském průmyslu v oborech pivovarnictví a lihovarnictví značná roztržitost závodů v regionu. Východiskem se stala koncentrace těchto podniků, čímž se dosáhlo i zvýšení objemu produkce. V pivovarnictví dochází k soustředění výroby do 8 pivovarů (Aš, Cheb, Chodová Planá, Bělá nad Radbuzou,

Staňkov, Domažlice, Kout na Šumavě a Vimperk). Hospodářské lihovary se sdružovaly do družstev a nacházely se v pásu od Horšovského Týna po Klatovsko.

Strojírenství se v meziválečné době v nadregionálním měřítku prosadilo pouze v Chebu. V rámci regionu se nacházely významnější podniky v Aši, Klatovech a Domažlicích.

5.2.2 Dopady znárodnění na průmysl

Po obsazení pohraničí německou armádou došlo i k zabrání místních podniků a využití hal textilních a strojírenských závodů pro potřeby války. Mnoho podniků bylo po válce poničeno a zachovalé strojní vybavení většinou zastaralé a opotřebované.

Snahy o opětovné nastartování průmyslové výroby v pohraničí zpomalovalo hned několik faktorů, mezi které patřilo především, již výše zmíněné, přeorientování průmyslové výroby, dále značné poničení infrastruktury, deficit práceschopného obyvatelstva a hlavně kvalifikovaných pracovníků, nedostatek finančních prostředků, surovin, paliva i energie (Kolinec 2008). Před válkou tvořil podíl německého obyvatelstva na celkové zaměstnanosti v průmyslu ČSR 20,9 %, což představovalo 199 605 osob (k 31. 8. 1945). Po masivním poválečném transferu německého etnika, přesto zůstala téměř ¼ těchto zaměstnanců, kdy se předně jednalo o vysoce specializované pracovníky, za které dosud neexistovala adekvátní náhrada. V pohraničí pracovali Němci především v textilnictví (Beinhauerová, Sommer 1989; Staněk 1991). Nástup obnovy v průmyslu brzdilo i prodlužování dodacích lhůt vlivem nedostatečné infrastruktury a export výrobků na náročné západní trhy byl prozatím téměř nereálný.

Bezprostředně po ukončení války se realizovaly dekrety prezidenta Beneše, na jejichž základě došlo mj. k zabavení německého majetku (mimo vlastnictví antifašistů), který vlastnili němečtí občané v období od konce září 1938. Realizací znárodnovacích dekretů v oblasti průmyslu došlo k nucené změně vlastnické struktury firem. Do majetku státu tak přešly všechny firmy s více jak 500 zaměstnanci, přičemž v mnohých odvětvích byla tato hranice posunuta dle koncentrace továren už na 400 pracovníků v přádelnách, tkalcovnách nebo kožedělném průmyslu, na 300 osob v dřevozpracujícím průmyslu, na 200 osob v textilních závodech či tiskárnách a dokonce na 150 osob u pil. Kromě počtu

zaměstnanců byl za kritérium ustanoven i objem produkce, a to zejména v potravinářských oborech (mlýny a pivovary) a například ve sklárnách. Zároveň se znárodnění týkalo i zahraničního kapitálu na našem území, kde vlastnila rozhodující podíl na československém průmyslu Německá říše (včetně Rakouska), a to celých 61,6 %, necelými 20 % se účastnila Velká Británie a podíl ostatních zemí byl do 5 %, například Itálie nebo USA (k 1. 5. 1945). Aby se zredukovala dosavadní rozptýlenost podniků dle jejich odvětvové struktury, přistoupilo se k soustředění závodů do velkých organizovaných komplexů (Kalínek 2008).

V Aši bylo včleněno 15 podniků pleteného a stávkového zboží a rukavic do národního podniku Továrny stávkového zboží, proslulá továrna Christiana Geipela na ošacení spadala pod České vlnářské závody Liberec, což byl jen zlomek znárodnovacích procesů v textilnictví. Obdobná situace nastala ve strojírenství i ostatních průmyslových odvětvích, které odpovídaly znárodnovacím kritériím (Beran, Vít 2006).

Znárodnění podniků se neukázalo tak efektivní, jak se původně plánovalo. Sekanina (1999) dodává, že *„jednou z hlavních příčin této situace byla celková dosavadní koncepce hospodářské politiky: vyšší investice do těžkého průmyslu na úkor nových progresivních výrobních odvětví a výroby spotřebního zboží; složitý a nákladný systém řízení národního hospodářství, který potlačoval podnikatelskou aktivitu, nedostatek kvalifikovaných pracovníků na všech stupních řízení ve výrobě; zastaralá technická úroveň výroby“* (Sekanina, Geršlová). Přesto se v roce 1948, po nástupu komunistické strany k moci, přistoupilo k další vlně vyvlastňování, která se týkala všech podniků s 50 a více zaměstnanci, což v realitě znamenalo odstranění řemeslníků, živnostníků včetně maloobchodníků a tedy postupný zánik soukromého sektoru (Jakubec et al. 2008). Druhá světová válka tak v podstatě zapříčinila přechod od kapitalistického k centrálně plánovanému systému, který nastolila socialistická vláda po ukončení války, respektive od února 1948.

Mezi obory, ve kterých se nově budovaly podniky v pohraničí v letech 1945-1948, patřily strojírenský a kovozpracující průmysl, textilnictví a oděvnictví, což je patrné z tabulky 7.

Tab. 7: Nově vybudované závody v pohraničí v letech 1945 – 1960 dle odvětvové struktury

<i>1945 – 1948</i>		
Místo	Odvětví	Počet zaměstnanců
Mariánské Lázně	potravinářství	251 - 1000
Černošín	kožedělný a obuvnický průmysl	nad 1000
Domažlice	textilnictví	nad 1000
Nýrsko	strojírenství	nad 1000

<i>1949 – 1954</i>		
Místo	Odvětví	Počet zaměstnanců
Stříbro	hutnictví (včetně těžby rud)	do 250
Horšovský Týn	strojírenství	do 250
Kdyně	strojírenství	nad 1000
Nýrsko	textilní průmysl	do 250
Prachatice	textilní průmysl	251 – 1000

<i>1955 – 1960</i>		
Místo	Odvětví	Počet zaměstnanců
Aš	strojírenství	do 250
Planá	potravinářský průmysl	do 250
Záchlumí	hutnický průmysl	do 250
Klatovy	energetický průmysl	do 250
Strážov	strojírenský průmysl	do 250

Zdroj: Průmyslové závody nově vybudované v letech 1945 až 1948; 1949 až 1954; 1955 až 1960, Atlas československých dějin, 1965

Dle údajů o počtu zaměstnanců v nově vzniklých podnicích v pohraničí v letech 1945 – 1960 je patrné, že v prvních letech docházelo k budování velkých podniků, což se do následujících let nestalo trendem. V letech 1955 – 1960 jsou zakládány spíše malé podniky do 250 zaměstnanců. V prvních letech lze pozorovat zakládání podniků zejména na území současného okresu Tachov a Domažlice (Atlas československých dějin 1965). Tímto se docílilo zvýšení kapacity pracovních příležitosti a zajistila se tak jistá forma zázemí pro přistěhovalé obyvatele. Mírnou převahu lze vyzorovat u zakládání podniků v oboru strojírenství, nikoliv však rozhodující pro region.

Většina průmyslové produkce se v době studené války už nedokázala prosadit na západních trzích jako dříve, neboť cílem výroby nebyla kvalita, ale kvantita výrobků téměř za každou cenu. Odbyt se tedy realizoval především v rámci trhů zemí RVHP (Jakubec et al. 2008).

O stupni industrializace regionu v roce 1960 vypovídají relativní hodnoty hustoty a intenzity průmyslu v jednotlivých okresech, které jsou členěny do 5 kategorií a udány v tabulce 8. Hustota průmyslu udává počet pracovníků v průmyslu na 10 km² a intenzita se vztahuje na počet pracovníků v průmyslu na 1000 obyvatel. Nejnižších hodnot hustoty průmyslu, dosahuje většina regionu, tedy 3 z 5 okresů. Středních hodnot, respektive 121 - 240 pracovníků na 10 km², už dosahuje pouze okres Cheb. Vyšší hodnoty v pohraničí zastoupeny nejsou. Druhým ukazatelem je intenzita průmyslu, kde okresy Tachov a Prachatice vykazují nejméně pracovníků v průmyslu na 1000 obyvatel v zájmovém regionu. Střední hodnota je patrná opět pouze u okresu Cheb a vyšší podíly již v regionu zastoupeny nejsou. Obě klasifikace vykazují podobný trend a liší se pouze u okresu Klatovy, kde se na příčině nejnižší hustoty průmyslu podílí rozlehlost okresu. Porovnáme – li ukazatele dílčích okresů v celé republice (nepočítaje Slovensko) vzhledem k česko-bavorskému pohraničí, vychází z této klasifikace zájmový region jako nejméně industrializovaný (vedle pohraničí v jižních Čechách). Hodnoty vycházející u chebského okresu jsou ovlivněny postavením textilního a oděvního průmyslu, včetně strojírenství a potravinářství. V okrese Klatovy dominují oděvní a dřevozpracující průmysl, určitou mírou se na dřevozpracujícím průmyslu podílejí i sušické sirkárny, které nově patří pod toto odvětví (Atlas československých dějin 1965).

Tab. 8: Hustota a intenzita průmyslu v pohraničních okresech v roce 1960

Okres	Hustota průmyslu (počet pracovníků na 10 km ²)	Intenzita průmyslu (počet pracovníků v průmyslu na 1000 obyvatel)
Cheb	121 – 240	150 – 199
Tachov	1 – 60	1 – 99
Domažlice	61 – 120	100 – 149
Klatovy	1 – 60	100 – 149
Prachatice	1 – 60	1 – 99

Legenda k tab. 8					
Hustota průmyslu	1 – 60	61 – 120	121 – 240	241 – 360	361 a více
Intenzita průmyslu	1 – 99	100 – 149	150 – 199	200 – 299	300 – 450

Pramen: Stupeň industrializace oblastí, Atlas československých dějin 1965

Kolem roku 1960 také dochází vyhranění odvětvové orientace průmyslu v Holýšově (strojírenství), Kdyni (textilní a oděvní průmysl), Nýrsku (více jak 75 % chemický průmysl) a Vimpersku (oděvní a dřevozpracující průmysl).

Vzhledem k úrovni průmyslu v zájmovém regionu a České republice lze v česko-bavorském pohraničí v tomto roce označit pouze Ašský výběžek za částečně průmyslově rozvinuté území, a to i přes výrazný úbytek počtu zaměstnanců v průmyslu v politickém okrese Aš mezi roky 1930 – 1960. Celkově ale došlo v tomto období k pozitivním tendencím v procesu industrializace. Nárůst počtu zaměstnanců v průmyslu zaznamenala většina bývalých politických okresů současného okresu Klatovy, kdy se vzestup projevil u strojírenského, chemického, oděvního a dřevozpracujícího průmyslu. Mírný nárůst lze pozorovat i na současném území okresu Domažlice (Atlas československých dějin 1965).

Chebsko vykazovalo během výše zmiňovaného 30-ti letého období spíše stagnaci průmyslové výroby, stále zde v roce 1960 s téměř 75% účastí na strojírenství podílela výroba dopravních prostředků. Taktéž Holýšov se zaměřil na dopravní strojírenství a stejně jako podniky v Chebu se řadil do kategorie zaměstnanců v oboru 500 – 999 osob. Na výrobu strojů a zařízení pro těžký průmysl a stavebnictví se orientovala města Domažlice a Klatovy (Atlas československých dějin 1965). Ve Kdyni vznikly Kdyňské strojírný na výrobu textilních strojů, které se proslavily proplétacím strojem Arachne a zařadily se mezi podniky s 500 – 999 zaměstnanci (Babor 2011). Podstatnou zásluhou kdyňského podniku se strojírenství v Domažlicích podílelo

na celkovém průmyslu okresu 25 %, v okresech Tachov a Prachatice se strojírenství podílelo jen necelými 10 %. Chemický průmysl regionu je zastoupen v okrese především v n.p. OKULA Nýrsko a v Lubech na Chebsku výrobou gumárenských produktů (Atlas československých dějin 1965, OKULA Nýrsko a.s. 2008).

Potravinářský průmysl se koncentruje do oblastí na základě několika faktorů. Především se jedná o spotřebu obyvatelstva, respektive hustotu zalidnění. Dalším faktorem, na který se váže potravinářství jsou hlavní produkční nebo specializované zemědělské oblasti (Popjaková 1997). Této teorii částečně odpovídá i rozmístění potravinářského průmyslu v česko-bavorském pohraničí. Nejvíce je potravinářství zastoupeno v Chebu (kategorie 500 – 999 pracovníků v tomto odvětví), a to v masném průmyslu, mlynářské a pekárenské výrobě, v Klatovech převažuje mlékárenská výroba a Janovice n. Úhlavou se orientovaly výhradně na masný průmysl. Potravinářský průmysl se ve většině zájmového regionu podílel na celkovém průmyslu jednotlivých okresů do 10 %. Vyšší podíl lze pozorovat v okrese Cheb díky chebským potravinářským podnikům a v okrese Tachov (Chodová Planá, Planá. Stříbro apod.). Na území regionu se do roku 1960 dochovalo několik velkých mlýnů, místních pivovarů a stáčíren minerálních vod. Ojedinelostí v potravinářském průmyslu regionu byla škrobárna v Horažďovicích, která patřila k největším svého druhu a výroba rybích výrobků a konzerv v Tachově, která patřila spolu s dalšími 7 podniky k jediným v republice (Atlas československých dějin 1965).

Oproti roku 1930 došlo k útlumu dřevozpracujícího průmyslu v bezprostředním pohraničí v okresech Tachov a Domažlice a postupně se posílila tendence lokalizace tohoto odvětví na jih regionu. Na dřevozpracující průmysl v roce 1960 orientovaly především okresy Klatovy a Prachatice, přesto výroba na pilách stále dominovala v Tachově. Okresy Klatovy a Prachatice se orientovaly spíše na výrobu nábytku. V Lubech pokračovala výroba hudebních nástrojů ve firmě CREMONA a sirkárny v Sušici představovaly předního československého producenta zápalek. I přes stávající zásobu dřeva nelze říci, že by dřevozpracující průmysl byl výhradně koncentrován do pohraničí na úkor vnitrozemí. Přesto zde je patrná specializace tohoto odvětví (Atlas československých dějin 1965; Skála 2009 – 2011; SOLO MATCHES & FRAMES 2011).

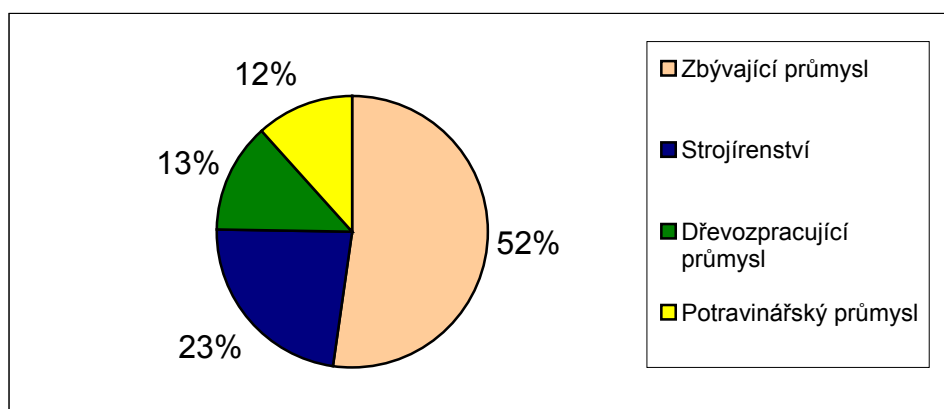
Ve stavebnictví se regionu rozvíjely především provozovny na výrobu vápna v sušicko-horažďovické oblasti, z nichž se nejvýznamnější nacházely v Sušici, Žichovicích a Velkých Hydčicích.

Z porovnání let 1930 a 1960 vyplývá, že se snížil počet pracovníků v dřevozpracujícím, potravinářském a textilním průmyslu (Atlas československých dějin 1965).

V první polovině 80. let se průmyslová výroba ve většině regionu vyvíjela stabilně. Nutno však poukázat na postupný pokles zastoupení textilnictví ve všech okresech od roku 1983 a zároveň mírný růst strojírenství (hodnoty byly nepatrné). V roce 1985 pracovalo v průmyslu v česko-bavorském pohraničí 39 278 osob, z čehož nejvíce v okresech Cheb (29,8 %) a Klatovy (27,7 %). U okresu Cheb se tak projevilo tradiční zastoupení textilnictví a strojírenství. V okrese Klatovy se na průmyslové výrobě podílel nejvíce dřevozpracující a potravinářský průmysl. Nejméně zaměstnanců v průmyslu vykazuje okres Tachov (10,2 %). Zde se nachází široké spektrum průmyslových odvětví, ale žádné z nich nepřesahuje 18% podíl na celkovém průmyslu okresu.

Stěžejními odvětvími regionu bylo textilnictví a strojírenství. Strojírenství se podílelo téměř ¼ podílem na celkovém průmyslu regionu, což ukazuje obr. 5. Nižší zastoupení v rámci pohraničí vykazoval dřevozpracující a potravinářský průmysl, které ale vzhledem k vybraným okresům činí podstatně vyšší podíl.

Obr. 5: Podíl klíčových průmyslových odvětví¹⁷ na celkovém průmyslu v regionu v roce 1985

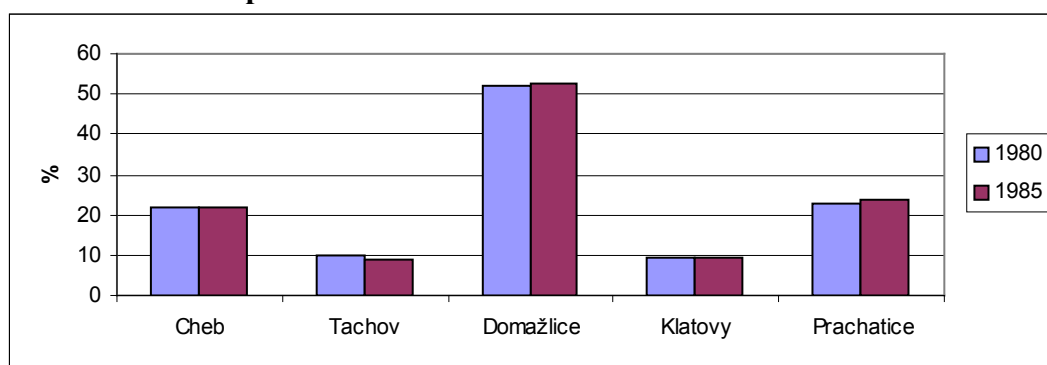

Pramen: Statistická ročenka okresu Cheb, Tachov, Domažlice, Klatovy, Prachatice; ČSÚ 1986

¹⁷ pro nedostatek dat za TOK nemohlo být toto odvětví zařazeno k porovnání a je tedy zařazeno ve zbývajícím průmyslu

Postavení strojírenství v jednotlivých okresech dokládá obr. 6. Za výhradně orientovaný lze tedy pokládat okres Domažlice, kde tvořilo strojírenství téměř 53 % a všechna ostatní zastoupená odvětví nedosahovala 15 %. Graf také dokládá, že v pětiletém rozmezí nedošlo k žádným výrazným výkyvům ve strojírenství regionu.

Obr. 6: Podíl zaměstnanosti ve strojírenství na celkové zaměstnanosti v průmyslu v okresech pohraničí v roce 1980 a 1985

Pramen: Statistická ročenka okresu Cheb, Tachov, Domažlice, Klatovy, Prachatice; ČSÚ 1986

6 TRANSFORMACE PRŮMYSLU V ČESKO-BAVORSKÉM POHRANIČÍ

Pád komunistického režimu v ČSR v roce 1989 odstartoval ekonomickou, politickou a sociální transformaci, jejíž podstata spočívala především v navrácení k tržnímu hospodářství od socialistického, centrálně plánovaného (Gorzelač 1996). V rámci tohoto komplikovaného procesu, jež neměl v historii země obdoby, bylo nutné připravit mnoho reforem, mezi které například patřila liberalizace cen a zahraničního obchodu, možnost založení podniku aj. Transformací celého systému začala příprava ČSR (respektive ČR) na vstup do Evropského společenství (Židek 2004; Karpová 2004).

Transformační proces se přirozeně projevil i v průmyslu, jakožto klíčové složce národního hospodářství. Počínající restrukturalizace způsobila změnu odvětvové struktury průmyslu, která byla ovlivněna útlumem těžby surovin a celkově těžkého průmyslu a uvolněním soukromého podnikání. Omezení klíčových průmyslových odvětví vyvolalo, dosud téměř neznámou, počínající nezaměstnanost (Baštová 2011). V roce 1989 bylo zaměstnáno v průmyslu celkem 40,2 % zaměstnanců národního hospodářství, z čehož v odvětvích těžkého průmyslu pracovala více než polovina osob (zhruba 20,2 %), což představovalo více než 1 mil. osob.

Ekonomové dělí transformaci do několika etap, přičemž se jednotlivá časová období liší. Ševčík (2010) rozlišuje čtyři období na základě reforem a postupů, které si transformace vyžádala na :

- pre – transformační (1990)
- první transformační stupeň (1991 – 1995)
- druhý transformační stupeň (1996 – 2000)
- post – transformační (2000 do současnosti)

Spěváček (2002) vyčlenil na základě změny (růstu nebo poklesu) hodnoty HDP taktéž 4 fáze vývoje během 90. let:

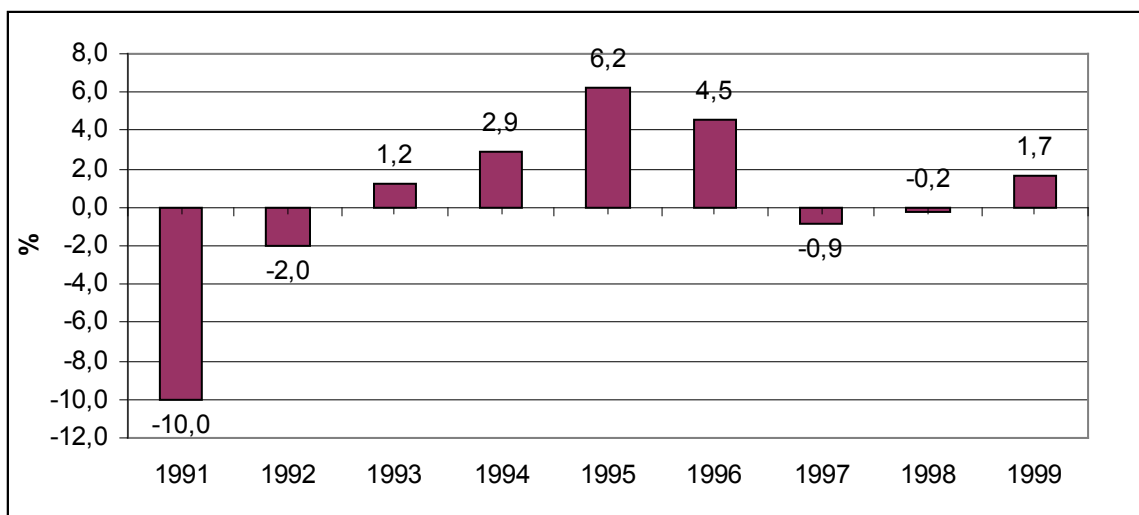
- transformační recese (1990 – 1992)
- první ekonomické oživení (1993 – 1996)
- opětovná recese (1997 – léto 1999)
- druhé ekonomické oživení (od 2. poloviny 1999)

Transformace se během prvních dvou let zasloužila též o mezisektorový přesun pracovníků, především ubylo zaměstnanců v průmyslu přechodem do služeb. Během relativně krátké doby tak došlo k dezindustrializaci na úkor terciarizace. Což s mírnějším průběhem pokračovalo i v následujících letech, kdy podíl v zastoupení pracovníků průmyslu klesl na 31,5% v roce 1996 a na 29,9% v roce 1999 (Vančura et al. 1999; Kunc, Toušek 2001). Recese probíhající v těchto letech byla též ovlivněna strnulostí nabídky, která nedokázala pružně reagovat na stávající změnu poptávky. Tato nepřizpůsobivost společně s restrukturalizací odvětví zapříčinila hromadné propouštění zaměstnanců v průmyslu.

Do následující fáze zasáhl vznik samostatné České republiky, což spolu se zvýšenou domácí poptávkou přispělo k růstu ekonomiky, jak ukazuje obr.7. Současně se v tomto roce završila část privatizace, tzv. kupónová privatizace, což v podstatě znamenalo opak znárodnování. Privatizace měla tedy pomoci obnovit soukromý sektor (Židek 2004).

Období další recese od roku 1997 bylo spojeno především s pomalejším průběhem restrukturalizace, než se předpokládalo. Za příčiny lze identifikovat minimální kapitál v rukou podniků, nezkušený management a nedostatečně podchycenou privatizací. Komplikace s restrukturalizací nastaly zejména v případech velkých stěžejních podniků (Spěváček et al. 2002).

Obr. 7: Vývoj HDP (stálé ceny) v České republice v letech 1991 – 1999

Pramen: Základní ukazatele národního hospodářství 1991 – 1999, ČSÚ, 2013

6.1 Průmyslová výroba v roce 1989

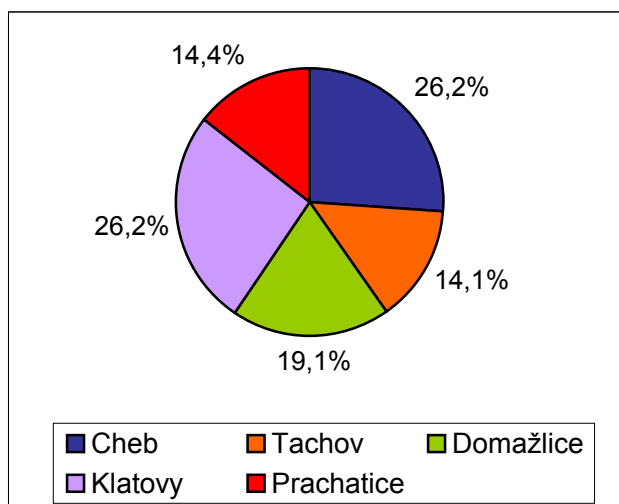
V česko-bavorském pohraničí pracovalo v roce 1989 v průmyslu méně osob ve srovnání s republikou i ostatními pohraničními regiony (s výjimkou rakouského). Podíl pracujících v průmyslu ku počtu zaměstnanců v NH zde činil 30,8 %. Tento relativně vysoký rozdíl zapříčinila nejen celkově nízká hustota zalidnění, ale i relativní blízkost kapitalistických zemí, načež reagoval politický systém lokalizací stěžejních průmyslových podniků východním směrem (ČSÚ 1986; Michl 2008). Na základě těchto hodnot můžeme klasifikovat zájmový region jako méně industrializovaný ve srovnání s ostatními regiony republiky. Pro názornost lze uvést, že v té době existovalo 13 okresů (především centra těžkého průmyslu), kde přesahovala zaměstnanost v průmyslu 50 %, mezi které patřila Karviná (61,4 %), Sokolov (59,8 %) aj. (ČSÚ 1999; Toušek et al. 2000).

Na základě datové základny z roku 1989 lze charakterizovat odvětvovou strukturu průmyslové výroby pomocí počtu zaměstnanců jednotlivých odvětví před samotným procesem transformace. V zájmovém regionu byl spočítán podíl účasti jednotlivých odvětví na průmyslové výrobě okresů a regionu. Tímto se zviditelnily rozdíly mezi jednotlivými okresy a ukázalo se zaměření průmyslu v pohraničí. K doplnění této charakteristiky slouží zastoupení tří největších zaměstnavatelů v dílčích okresech a deset v regionu.

Pokud není uvedeno jinak, vztahují se podíly počtu zaměstnanců v odvětvích průmyslu okresů k regionu, tedy česko-bavorskému pohraničí.

Nejvíce pracovníků v průmyslu pohraničí bylo evidováno v okresech Klatovy (13 211) a Cheb (13 203), které se podílely zaměstnaností po 26,2 %, jak je znázorněno v obrázku č. 8. Na Chebsku dominoval průmysl TOK (textilní, oděvní a kožedělný) s 4 397 pracovníky, který se účastnil 33,3 % na zaměstnanosti v průmyslu okresu a 37,7 % v tomto odvětví. Obě tyto hodnoty výrazně převyšují ostatní ve své kategorii, na čemž se podílely zejména velkopodniky TOSTA Aš a TEXTILANA Liberec. Klatovsko evidovalo nejvíce zaměstnanců v dřevozpracujícím průmyslu (3 526), což představovalo 26,7 % pracovníků v průmyslu okresu a 34,5 % v odvětví. Na této účasti se převážně podílel podnik SOLO Sušice.

Obr. 8: Procentní zastoupení zaměstnanosti v průmyslu okresů ku regionu k 31.12.1989

Pramen: Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, ČSÚ (1990)

Jak naznačují zastoupená odvětví v nejvíce industrializovaných okresech regionu, na celkové zaměstnanosti v pohraničí se klíčově podílí TOK, dřevozpracující a strojírenský průmysl, které tvořily celkem 63,4 % veškeré zaměstnanosti v průmyslu, a to relativně rovnými díly (tabulka č. 9). Tato odvětví ale nebyla rovnoměrně zastoupena v okresech jak v zaměstnanosti v průmyslu, tak v odvětvích, což dokazují tabulky č. 9 a č. 10.

Tab. 9: Podíl průmyslových odvětví na zaměstnanosti v průmyslu okresu, regionu a ČR k 31.12. 1989 (%)

Odvětví	Cheb	Tachov	Domažlice	Klatovy	Prachatice	Region	ČR
PO	8,5	9,3	5,9	15,7	6,9	9,8	6,8
TOK	33,3	20,4	16,7	22,0	17,9	23,1	13,0
DP	15,7	13,6	12,4	26,7	34,1	20,3	8,5
CH	0,3	0,3	0,7	10,0	0,2	2,9	5,6
SK	7,5	1,3	3,1	5,4	6,1	5,0	6,0
K	13,1	11,2	7,8	0,4	4,7	7,3	12,1
S	13,6	5,7	48,5	13,2	20,1	20,0	28,1
E	1,0	1,0	3,2	1,9	8,6	2,8	6,6
TE	6,7	37,1	1,7	4,8	1,3	8,8	13,4
Celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pramen: Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, ČSÚ (1990); vlastní zpracování

Legenda: PO – potravinářský průmysl; TOK – textilní, oděvní a kožedělný průmysl; DP – dřevozpracující, papírenský, polygrafický a ostatní průmysl; CH – chemický průmysl; SK – sklářský a keramický průmysl včetně stavebních hmot; K – hutnický a kovozpracující průmysl; S – strojírenství; E – elektrotechnický průmysl; TE – těžba, energetika a odpady

Tab. 10: Zaměstnanost v odvětvích průmyslu včetně vybraných podílů zaměstnanosti v roce 1989 (k 31.12.)

Odvětví	Cheb		Tachov		Domažlice		Klatovy		Prachatice		Region	Počet osob	(%) ¹⁸
	Počet osob	Podíl na zaměstnanosti v odvětví (%)	Počet osob	Podíl na zaměstnanosti v odvětví (%)	Počet osob	Podíl na zaměstnanosti v odvětví (%)	Počet osob	Podíl na zaměstnanosti v odvětví (%)	Počet osob	Podíl na zaměstnanosti v odvětví (%)	Počet osob		
PO	1 125	22,8	666	13,5	566	11,5	2 079	42,1	503	10,2	4 939	3,4	
TOK	4 397	37,7	1 452	12,5	1 608	13,8	2 901	24,9	1 297	11,1	11 655	4,2	
DP	2 069	20,2	973	9,5	1 195	11,7	3 526	34,5	2 469	24,1	10 232	5,6	
CH	45	3,1	23	1,6	67	4,6	1 318	89,6	18	1,2	1 471	1,2	
SK	996	39,2	90	3,5	301	11,9	707	27,9	444	17,5	2 538	2,0	
K	1 727	47,2	799	21,8	746	20,4	47	1,3	343	9,4	3 662	1,4	
S	1 801	17,9	409	4,1	4 667	46,3	1 747	17,3	1 456	14,4	10 080	1,7	
E	135	9,7	71	5,1	310	22,3	257	18,4	620	44,5	1 393	1,4	
TE	908	20,5	2 649	59,7	160	3,6	629	14,2	94	2,1	4 440	1,7	
Celkem	13 203		7 132		9 620		13 211		7 244		50 410		

Pramen: *Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, ČSÚ (1990)*

Legenda: **PO** – potravinářský průmysl; **TOK** – textilní, oděvní a kožedělný průmysl; **DP** – dřevozpracující, papírenský, polygrafický a ostatní průmysl; **CH** – chemický průmysl; **SK** – sklářský a keramický průmysl včetně stavebních hmot; **K** – hutnický a kovozpracující průmysl; **S** – strojírenství; **E** – elektrotechnický průmysl; **TE** – těžba, energetika a odpady

¹⁸ Podíl průmyslových odvětví regionu na zaměstnanosti ČR

Nejmarkantnější rozdíl je pozorovatelný ve strojírenství, které je výhradně zastoupeno okresem Domažlice s počtem pracovníků 4 667. Na zaměstnanosti v okrese se tedy podílelo 48,5 %, což byla více jak dvojnásobná hodnota zastoupení v Prachaticích (20,1 %), jež se nacházely na druhém místě. Co se týče zastoupení tohoto odvětví v regionu, účastnil se okres Domažlice 46,3 %, přičemž v ostatních okresech se zastoupení pohybovalo do 18 %, s nejnižším v okrese Tachov (4,1 %). Zároveň se strojírenství pouze s výjimkou okresu Domažlice nacházelo výrazně za republikovou hodnotou zastoupení v průmyslu (28,1 %).

Rozložení podílů odvětví na zaměstnanosti v průmyslu v rámci republiky svědčí o váze, která jim byla přikládána za socialistického režimu. Preferovaná odvětví jako především strojírenství, TOK a TE (průmysl paliv a energetiky) se podílela více jak polovinou, přesněji 54,5 % zaměstnanosti celkem. Odvětví TE bylo celkově minimálně zastoupeno a s výjimkou okresu Tachov nedosahovaly podíly ani poloviny republikové hodnoty (13,4 %). Oproti centrům TE (zejména Ostravsko-karvinská pánev) se v regionu významněji těžilo pouze v oblasti Chebské pánve (hnědé uhlí) a právě v okrese Tachov. Příčinou výrazně vyššího podílu na Tachovsku (37,1 %) oproti ostatním okresům byla těžba uranu a polymetalických rud celkem ve čtyřech lokalitách. Jednalo se o Stříbro, Vítkov, Zadní Chodov a Dyleň, které spravoval státní podnik DIAMO (ČEZ 2014; s.p. Diamo 2014). Průmysl TE se stal pro okres Tachov stěžejním odvětvím, ve kterém pracovalo 2 649 pracovníků, což se projevilo téměř 60% účastí na tomto odvětví v regionu.

Velmi nápadné bylo též odlišné zastoupení v chemickém průmyslu regionu, kdy se jednotlivé okresy s výjimkou Klatov nacházely hluboce pod republikovou úrovní (5,6 %). Okres Klatovy zaměstnával 1 318 osob, čímž dosáhl 89,6% podílu tohoto odvětví v regionu. Na zaměstnanosti v okrese se chemický průmysl účastnil 10 %, což jej řadilo až na 5. místo za dřevozpracující, TOK, potravinářský a strojírenský průmysl.

Pro konec 80. let byla typická existence velkopodniků vzniklých na základě výše zmíněných principů (viz kapitola 5.2.2 Dopady znárodnění). Zastoupení tří největších zaměstnavatelů v okrese opět potvrdilo tři klíčová odvětví pro pohraničí. Největší podíl zastoupení měl průmysl TOK, kde se 6 zaměstnavatelů (40 %) podílelo 41,6 % z celkového počtu 17 773 pracovníků. Největším zaměstnavatelem jak v průmyslu TOK,

tak ve vybraných 15 podnicích se stala TOSTA, Aš s 2 430 pracovníky v okrese Cheb (viz tabulka č. 11).

Tab. 11: Tři největší zaměstnavatelé v jednotlivých okresech pohraničí v roce 1989 (k 31.12.)

Okres	Název průmyslového subjektu	Provozovny ¹⁹	Počet zaměstnanců	Průmyslové odvětví
Cheb	TOSTA, Aš	Aš I, Aš II, Aš III, Cheb, Hazlov, Plesná	2 430	TOK
	TEXTILANA, Liberec	Aš, Hranice, Podhradí, Studánka	1 144	TOK
	ESKA Cheb	Cheb	1 056	S
Tachov	PLASTIMAT LIBEREC	Tachov	730	CH
	KOZAK, Klatovy	Tachov, Černošín	627	TOK
	Západočeské dřevařské závody Mariánské Lázně	Tachov I, Tachov II, Tachov III, Planá, Stráž, Černošín	574	DP
Domažlice	ELITEX Kdyně	Kdyně I, Kdyně II, Domažlice	1 760	S
	LIAZ Liberec	Holýšov	1 623	S
	Přádelna česané příze	Kdyně	935	TOK
Klatovy	SOLO, Sušice	Sušici (9 subjektů), Dlouhá Ves, Kašperské Hory, Rejnštejn, Chlum	1 786	DP
	OKULA, Nýrsko	Nýrsko, Švihov, Kašperské Hory, Železná Ruda	1 275	DP
	KOZAK, Klatovy	Klatový I, Klatovy II, Plánice	1 091	TOK
Prachatice	ŠUMAVAN, Vimperk	Vimperk I, Vimperk II, Prachatice, Husinec, Zdíkov,	1 160	TOK
	JITONA, Soběslav	Vimperk, Prachatice, Volary, Bohumilice	824	DP
	VZDUCHOTECHNIKA MILEVSKO	Prachatice	758	S
Celkem			17 773	

Pramen: Provozovny ústředně plánovaného průmyslu za rok 1989, ČSÚ (1990)

Legenda: **TOK** – textilní, oděvní a kožedělný průmysl; **DP** – dřevozpracující, papírenský, polygrafický a ostatní průmysl; **CH** – chemický průmysl; **S** – strojírenství

¹⁹ včetně ředitelství a ostatních provozoven

Druhé místo reprezentovalo strojírenství a jak je patrné z tabulky č. 9, kde pracovalo ve vybraných podnicích 5 197 zaměstnanci (29,2 %). Nejvíce se podílel ELITEX Kdyně s 1 760 osobami v okrese Domažlice. Dřevozpracující průmysl se účastnil 25,1 % a největším zaměstnavatelem v tomto odvětví v regionu se stalo SOLO Sušice s 1 786 pracovníky. Zbývající 4,1 % zastupoval chemický průmysl v podání podniku PLASTIMAT Liberec na území okresu Tachov.

6.2 Průmyslová výroba v roce 2011

K analýze vývoje průmyslové výroby je nutné porovnat zjištěná data a fakta z roku 1989 se současností, aby mohly být následně vyvozeny závěry. K výsledným zjištěním poslouží charakteristika průmyslové výroby z roku 2011, která je cílem této podkapitoly.

V rámci zahájení transformačního procesu k nastolení tržní ekonomiky, se přistoupilo k opětovnému vytvoření soukromého sektoru v národním hospodářství. To bylo doprovázeno i započítáním nutné restrukturalizace průmyslu.

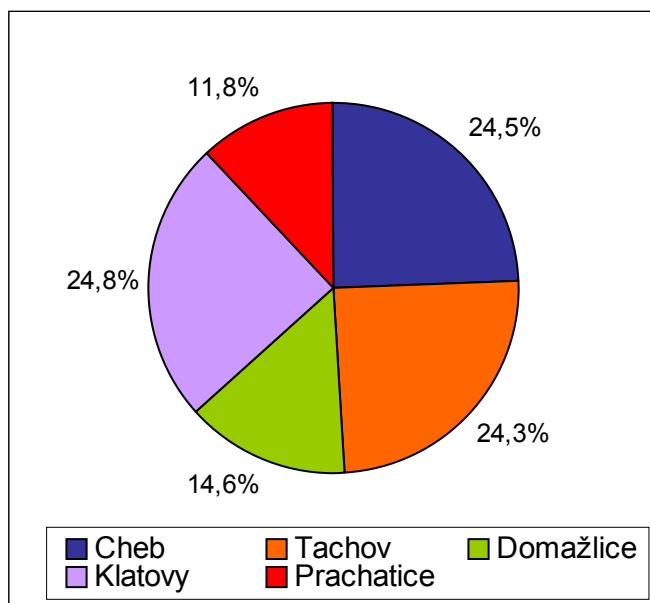
Pokud není uvedeno jinak, vztahují se podíly počtu zaměstnanců v odvětvích průmyslu okresů k regionu, tedy česko-bavorskému pohraničí.

V roce 2011 byl průměrný evidenční počet osob v průmyslu ČR 1 187,5 tis. a dle údajů Eurostatu pracovalo v sekundéru 38,4 %, což bylo nejvíce z celé EU 27²⁰ a tato hodnota se nacházela nad průměrem 25 %. Tento podíl vypovídá o významném postavení průmyslu v národním hospodářství (Domes 2012).

Průmysl pohraničí zaměstnával v roce 2011 celkem 41 937 osob, z nichž 76,3 % (30 851) bylo relativně rovnoměrně zastoupeno v okresech Cheb, Tachov a Klatovy, jak je viditelné v obrázku č. 9. Naopak nejméně zaměstnaných v průmyslu bylo evidováno v okrese Prachatice, a to 4 959, což představuje méně jak poloviční počet každého z okresů regionu kromě Domažlic.

²⁰ 27 členských států Evropské unie (Domes 2012)

Obr. 9: Procentní zastoupení zaměstnanosti v průmyslu okresů ku regionu k 31.12.2011

Pramen: RES, ČSÚ (2013); Databáze firem HBI (2013); Obchodní rejstřík: účetní uzávěrky firem (2013); Panorama zpracovatelského průmyslu 2011, MPO (2012); Průmysl a energetika, ČSÚ (2012); vlastní zpracování

Nejvíce pracovníků registrovalo v roce 2011 strojírenství, dřevozpracující průmysl a hutnictví včetně kovozpracujícího průmyslu, jak dokazuje tabulka č. 12. Tato odvětví tvořila 56,2 % celkové zaměstnanosti regionu, což je patrné v tabulce č. 13. Absolutním primem byl strojírenský průmysl, jehož podíl na zaměstnanosti činil 20,3 %, což představovalo 8 515 osob. Tímto se podílel 2,6 % na zaměstnanosti v tomto odvětví na úrovni státu. Rapidně se na těchto hodnotách účastnil okres Tachov s 57,1% zastoupením v odvětví, zbývající část tvořil převážně Cheb (20,1 %) a ostatní okresy se podílely do 9 %. V ČR se strojírenství podílelo 27,5 %. Této hodnoty v regionu nedosahuje žádný jiný okres než Tachov. Předními firmami v tomto oboru se na Tachovsku staly IDEAL AUTOMATIVE Bor a GRAMMER CZ.

V dřevozpracujícím průmyslu pracovalo 19,4 % zaměstnanců regionu, což představovalo 8 123 osob. Nejvýrazněji bylo toto odvětví zastoupeno v Klatovech, kde tvořilo 30,8 % zaměstnanosti tamějšího průmyslu a v odvětví regionu se podílelo 39,3 %. Na této hodnotě se především účastnily firmy Rodenstock ČR a Holzindustrie Chanovice. Všechny okresy v tomto odvětví převyšovaly svojí zaměstnaností republikovou úroveň, která byla 10,4 %. Zároveň se region podílel na celorepublikové zaměstnanosti 6,5 %, což představuje nejvyšší hodnotu ze všech odvětví.

Tab. 12 : Zaměstnanost v odvětvích průmyslu v okresech a regionu včetně vybraných podílů zaměstnanosti v roce 2011 (k 31.12.)

Odvětví	Cheb		Tachov		Domažlice		Klatovy		Prachatice		Region	(%) ²¹
	Počet osob	Podíl na zaměstnanosti v odvětví	Počet osob	Podíl na zaměstnanosti v odvětví	Počet osob	Podíl na zaměstnanosti v odvětví	Počet osob	Podíl na zaměstnanosti v odvětví	Počet osob	Podíl na zaměstnanosti v odvětví	Počet osob	
PO	456	14,1	404	12,5	142	4,4	1 782	55,1	451	13,9	3 235	3,1
TOK	1 157	39,0	203	6,8	562	18,9	744	25,1	304	10,2	2 970	6,2
DP	1 743	21,5	1 167	14,4	912	11,2	3 194	39,3	1 107	13,6	8 123	6,5
CH	1 022	21,0	794	16,4	465	9,6	1 825	37,6	750	15,4	4 856	4,2
SK	1 127	54,2	88	4,2	366	17,6	376	18,1	121	5,8	2 078	3,9
K	1 326	19,2	2 151	31,1	1 853	26,8	1 288	18,6	299	4,3	6 917	3,9
S	1 742	20,5	4 860	57,1	639	7,5	519	6,1	755	8,9	8 515	2,6
E	923	25,5	374	10,3	1 047	28,9	307	8,5	975	26,9	3 626	3,0
TE	798	49,4	132	8,2	141	8,7	349	21,6	197	12,2	1 617	1,4
CELKEM	10294		10173		6127		10 384		4959		41 937	

Pramen: *Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, ČSÚ (1990)*

Legenda: PO – potravinářský průmysl; TOK – textilní, oděvní a kožedělný průmysl; DP – dřevozpracující, papírenský, polygrafický a ostatní průmysl; CH – chemický průmysl; SK – sklářský a keramický průmysl včetně stavebních hmot; K – hutnický a kovo zpracující průmysl; S – strojírenství; E – elektrotechnický průmysl; TE – těžba, energetika a odpady

²¹ Podíl průmyslových odvětví regionu na zaměstnanosti ČR

Mezi první tři odvětví s největší účastí na zaměstnanosti v průmyslu regionu se zařadil i hutnický průmysl včetně kovožpracujícího. Podíl 16,5 % udává, že v tomto odvětví bylo zaměstnáno 6 917 osob. Na republikové zaměstnanosti se region podílel pouze 3,9 %. Největší podíl v rámci zaměstnanosti v průmyslu okresu byl zaznamenán u Domažlic (30,2 %), což představovalo 1 853 osob. Ale v rámci podílu odvětví v regionu jej předstihl Tachov s 31,1 %, kde pracovalo o 298 pracovníků více. Čelním představitelem byla firma Kermi v okrese Tachov. V domažlickém okrese se nacházela spíše řada menších podniků do 250 zaměstnanců. Celkově byl tento obor ve 4 z 5 okresů zastoupen minimálně 18,6 % v odvětví regionu, přičemž výrazný podprůměr vykazoval okres Prachatice se 4,3 %, kde byla tato hodnota vůbec nejnižší ze všech podílů v jednotlivých odvětvích v okrese.

Oproti ostatním okresům se Klatovy vyznačovaly markantnějším podílem potravinářského průmyslu, který zde v rámci okresu dosahoval hodnoty 17,2 % (1 782 osob). Vyšší zastoupení vzhledem ke zbývajícím okresům lze pozorovat u Prachatic, a to 7,7 %. Tento náskok si potravinářství v okrese Klatovy získalo koncentrací firem se zaměřením na drůbežářskou, mlékářskou a pekárenskou výrobu a zpracování.

Průmysl TOK a SK (sklářský, keramický a stavebních hmot) byl nejvíce zastoupen v okrese Cheb. Celkově se průmysl TOK regionu účastnil 6,2 % na zaměstnanosti na republikové úrovni.

Tab. 13: Podíl průmyslových odvětví na zaměstnanosti v průmyslu okresu, regionu a ČR k 31.12. 2011 (%)

Odvětví	Cheb	Tachov	Domažlice	Klatovy	Prachatice	Region	ČR
PO	4,4	4,0	2,3	17,2	9,1	7,7	8,8
TOK	11,2	2,0	9,2	7,2	6,1	7,1	4,1
DP	16,9	11,5	14,9	30,8	22,3	19,4	10,4
CH	9,9	7,8	7,6	17,6	15,1	11,6	9,7
SK	10,9	0,9	6,0	3,6	2,4	5,0	4,4
K	12,9	21,1	30,2	12,4	6,0	16,5	15,0
S	16,9	47,8	10,4	5,0	15,2	20,3	27,5
E	9,0	3,7	17,1	3,0	19,7	8,6	10,2
TE	7,8	1,3	2,3	3,4	4,0	3,9	9,7
CELKEM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Pramen: RES, ČSÚ (2013); Databáze firem HBI (2013); Obchodní rejstřík: účetní uzávěrky firem (2013); Panorama zpracovatelského průmyslu 2011, MPO (2012); Průmysl a energetika, ČSÚ (2012); vlastní zpracování

Legenda: PO – potravinářský průmysl; TOK – textilní, oděvní a kožedělný průmysl; DP – dřevozpracující, papírenský, polygrafický a ostatní průmysl; CH – chemický průmysl; SK – sklářský a keramický průmysl včetně stavebních hmot; K – hutnický a kovozpracující průmysl; S – strojírenství; E – elektrotechnický průmysl; TE – těžba, energetika a odpady

K charakteristice průmyslové výroby v roce 2011 je připojena tabulka největších zaměstnavatelů v okresech regionu, kde byly vybrány vždy tři podniky s největším počtem pracovníků okresu (tabulka č. 14). Odvětvová struktura firem ukazuje, že nejvíce převažovalo strojírenství a elektrotechnický průmysl. Jasně vedoucí postavení zaujal okres Tachov, který počtem zaměstnanců u největší firmy ve strojírenství převážil počet všech podniků v elektrotechnickém odvětví uvedených v tabulce.

Zajímavé je složení firem v okrese Prachatice, který má celkově slabší zastoupení v průmyslu, přesto se zde ujalo progresivní odvětví elektrotechnického průmyslu. V roce 2011 zde byla registrována 19,7% zaměstnanost v tomto odvětví na zaměstnanosti v průmyslu okresu a 26,9 %v rámci podílů tohoto odvětví v regionu, což není vzhledem k ostatním okresům nejvíce, ale vůči okresu samotnému se jedná o nejvyšší hodnotu. Mezi přední představitele se řadily firmy ROHDE & SCHWARZ s.r.o. ve Vimperku a InTiCa Systems s.r.o. v Prachaticích.

**Tab. 14 : Tři největší zaměstnavatelé v jednotlivých okresech pohraničí v roce 2011
(k 31.12.)**

Okres	Firma	Počet zaměstnanců	Odvětví
Cheb	ELEKTROMETALL s.r.o.	560	S
	GR electronic, spol. s r.o.	498	E
	NBHX Trim CZ s.r.o.	277	S
Tachov	GRAMMER CZ, s.r.o.	1567	S
	IDEAL AUTOMOTIVE Bor, s.r.o.	984	S
	Kermi s.r.o.	766	K
Domažlice	Gerresheimer Horsovsky Tyn spol. s r.o.	341	CH
	Galí Optik s.r.o.	300	DP
	Výrobní společnost Čerchov a.s.	250	E
Klatovy	Rodenstock ČR s.r.o.	729	DP
	Intertell spol. s r.o.	563	CH
	Holzindustrie Chanovice s.r.o.	508	DP
Prachatice	ROHDE & SCHWARZ závod Vimperk, s.r.o.	532	E
	Seaquist Closures Löffler s.r.o.	282	CH
	InTiCa Systems s.r.o.	270	E
Celkem		8427	

Pramen: RES, ČSÚ (2013); Databáze firem HBI (2013); Obchodní rejstřík: účetní uzávěrky firem (2013); Panorama zpracovatelského průmyslu 2011, MPO (2012); Průmysl a energetika, ČSÚ (2012); vlastní zpracování

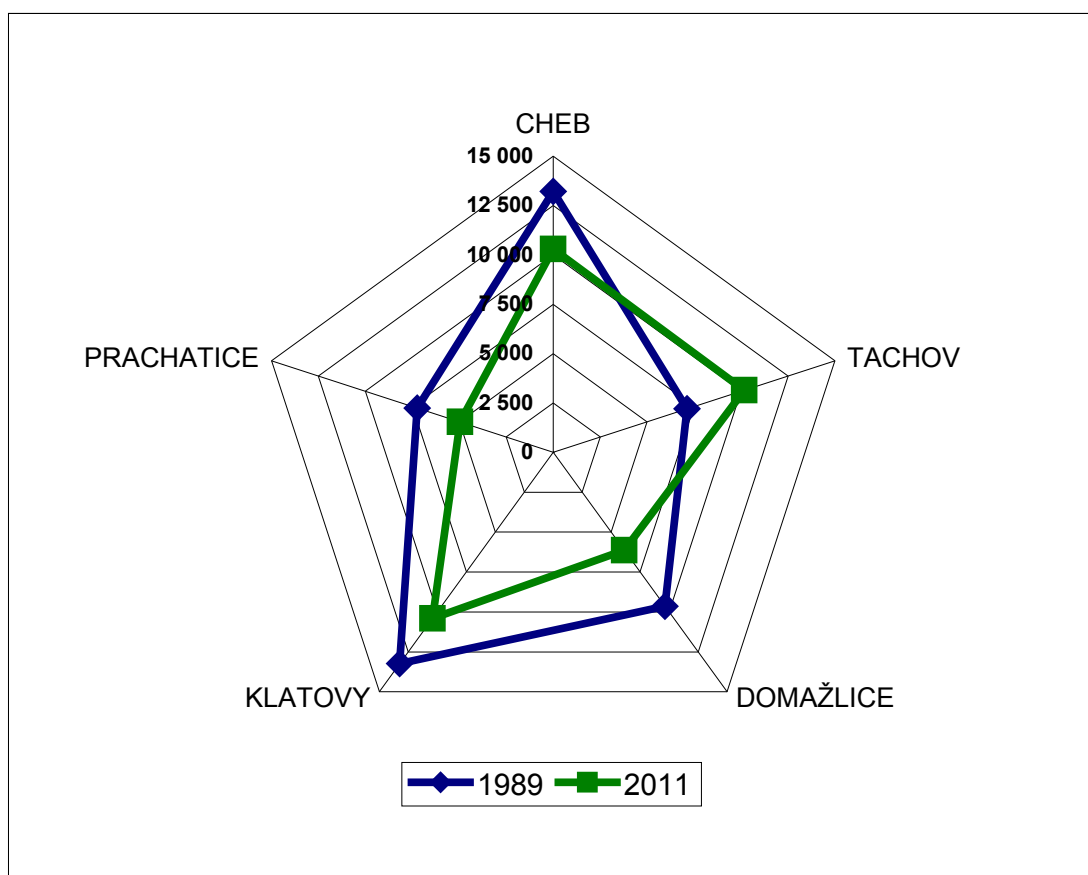
Legenda: **DP** – dřevozpracující, papírenský, polygrafický a ostatní průmysl; **CH** – chemický průmysl; **K** – hutnický a kovozpracující průmysl; **S** – strojírenství; **E** – elektrotechnický průmysl

6.3 Změny průmyslové výroby v letech 1989 - 2011

Na základě charakteristik vyplývajících z průmyslové výroby v roce 1989 a 2011 lze konstatovat několik zásadních změn, které se během tohoto časového rozmezí udály. Pro detailnější zachycení restrukturalizace průmyslu v regionu pomůže žebříček 10 největších zaměstnavatelů ve sledovaných letech v regionu.

Mezi roky 1989 a 2011 se snížil počet zaměstnanců v regionu z 50 410 na 41 937 osob, tedy o 16,8 %. Tendence poklesu zaměstnanců v sekundéru se projevila i ve všech okresech (viz obrázek č. 10) s výjimkou Tachova, kde se zaznamenal růst pracovníků téměř o 30 %. Největší propad byl registrován v domažlickém okrese. Na republikové úrovni byl zaznamenán úbytek o 45,9 %.

Obr. 10: Změna počtu zaměstnanců v pohraničních okresech mezi roky 1989 – 2011

Pramen: : Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, ČSÚ (1990); RES, ČSÚ (2013); Databáze firem HBI (2013); Obchodní rejstřík: účetní uzávěrky firem (2013); Panorama zpracovatelského průmyslu 2011, MPO (2012); Průmysl a energetika, ČSÚ (2012); vlastní zpracování

V roce 1989 se v pohraničním regionu výrazně dařilo odvětvím TOK, dřevozpracujícímu a strojírenskému průmyslu. Celkem v těchto oborech pracovalo v regionu 31 967 osob, jak uvádí tabulka č. 10. Tento počet představoval 63,4 % celkové zaměstnanosti v regionu. V roce 2011 se na první tři místa zařadilo strojírenství, dřevozpracující průmysl a hutnický včetně kovozpracujícího průmyslu. Tato odvětví zaměstnávala 23 555 osob (56,2 %). Během těchto zkoumaných let došlo k mnohým ekonomickým změnám, které ovlivnily vývoj průmyslu v národním hospodářství. Na základě změn počtu zaměstnaných a indexu změny můžeme identifikovat hlavní výkyvy v zaměstnanosti průmyslu, které graficky doplňuje obrázek č. 11. Rapidní propad, druhý nejvyšší v republice, zaznamenala odvětví TOK. Specializace regionu (zejména okres Cheb) na tento obor způsobila ještě tíživější dopady. Celorepublikový ústup zapříčinila především prvotní nekonkurenceschopnost na vyspělých trzích. Po přizpůsobení se těmto trhům chyběl kapitál na podporu dalšího rozvoje a zároveň začal na počátku 90. let příliv levného textilu z Asie, který se umocnil v roce 2005. V lednu tohoto roku došlo ke zrušení mnoha opatření, která korigovala dovoz této levné produkce. Od roku 2005 klesal počet zaměstnaných v odvětvích TOK v řádech tisíců až do roku 2011, kdy se razantní snižování zastavilo (Jansová 2004; MPO 2013). V okrese Cheb dopadla krize nejvíce na město Aš, kde se koncentrovaly největší zaměstnavatelé TOSTA Aš a TEXTILANA OHARA (Filipčík 2012). V regionu se snížil počet zaměstnaných celkově o 8 685, což představovalo 3,8 celkového republikového úbytku.

Výrazné pozitivní změny nastaly v chemickém průmyslu, který zaznamenal nástup v okresech Prachatice, Tachov a Cheb. V Chebu i Prachaticích narostly hodnoty počtu zaměstnanců nejvíce právě u tohoto odvětví (nárůst o 977 a 732 osob). Produkce se zde zaměřila na výrobu plastového a pryžového sortimentu.

V oboru hutnictví a kovozpracující výroby byl registrován nárůst více jak po tisíci osobách ve třech okresech – Tachov, Domažlice a Klatovy oproti roku 1989, přičemž největší změna byla prokazatelná u Klatov.

Elektrotechnický stejně jako chemický průmysl patřily mezi jediné dva průmysly v regionu, které zaznamenaly nárůst počtu pracujících ve všech okresech, což svědčí o jistém rozvoji těchto progresivních odvětví. Největší nárůst, tedy o 14 % se zvýšilo zastoupení elektrotechnického průmyslu v okrese Domažlice a o 11 % v Prachaticích.

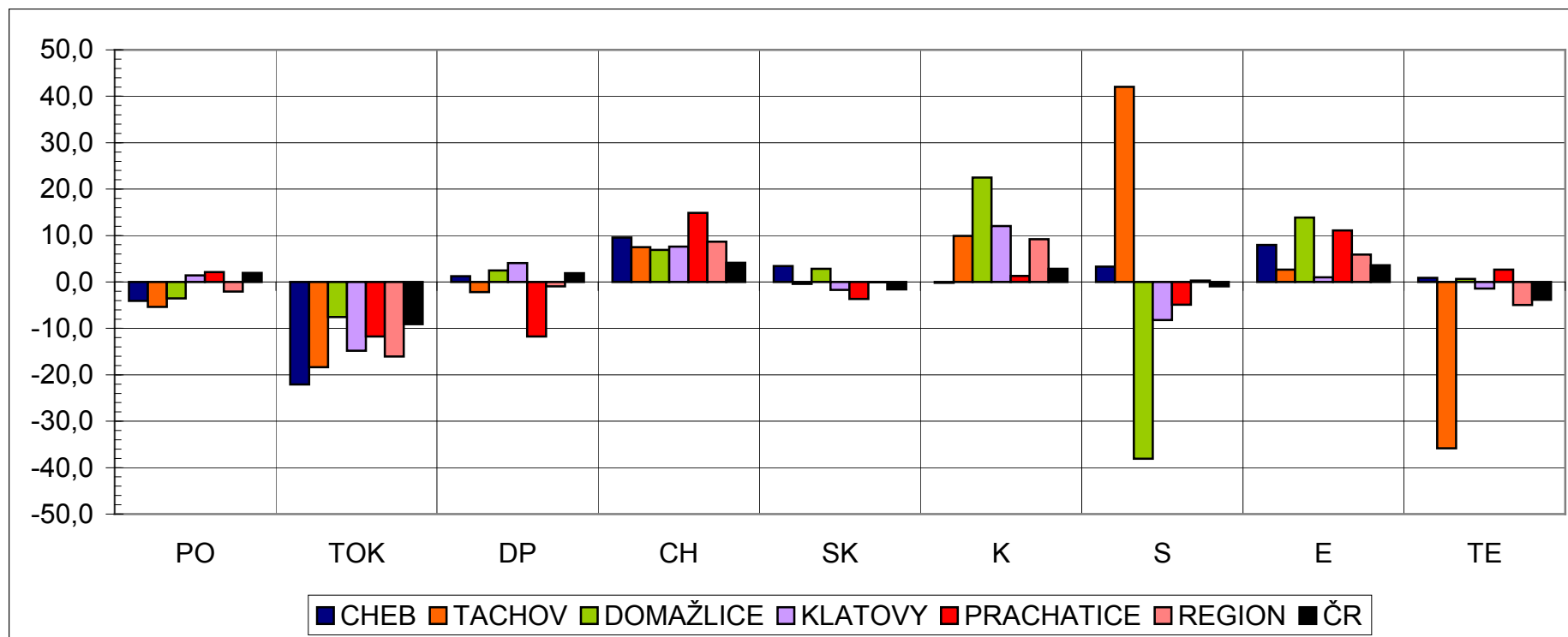
Tab. 15: Změna počtu zaměstnaných v jednotlivých pohraničních okresech, regionu a ČR v letech 1989 – 2011

Odvětví	Cheb		Tachov		Domažlice		Klatovy		Prachatice		Region		ČR	
	Rozdíl 2011 - 1989	I _Z 2011 - 1989	Rozdíl 2011 - 1989	I _Z 2011 - 1989	Rozdíl 2011 - 1989	I _Z 2011 - 1989	Rozdíl 2011 - 1989	I _Z 2011 - 1989	Rozdíl 2011 - 1989	I _Z 2011 - 1989	Rozdíl 2011 - 1989	I _Z 2011 - 1989	Rozdíl 2011 - 1989	I _Z 2011 - 1989
PO	-669	40,5	-262	60,7	-424	25,1	-297	86	-52	89,7	-1 704	65,5	-40 305	72,2
TOK	-3 240	26,3	-1249	14,0	-1046	35,0	-2 157	26	-993	23,4	-8 685	25,5	-229 971	17,3
DP	-326	84,2	194	119,9	-283	76,3	-332	91	-1362	44,8	-2 109	79,4	-57 216	68,4
CH	977	2271,1	771	3452,2	398	694,0	507	138	732	4166,7	3 385	330,1	-3 367	97,2
SK	131	113,2	-2	97,8	65	121,6	-331	53	-323	27,3	-460	81,9	-75 652	41,1
K	-401	76,8	1352	269,2	1107	248,4	1 241	2 740	-44	87,2	3 255	188,9	-79 835	69,1
S	-59	96,7	4451	1188,3	-4028	13,7	-1 228	30	-701	51,9	-1 565	84,5	-275 087	54,3
E	788	683,7	303	526,8	737	337,7	50	119	355	157,3	2 233	260,3	-19 276	86,3
TE	-110	87,9	-2517	5,0	-19	88,1	-280	55	103	209,6	-2 823	36,4	-171 005	40,3
Celkem	-2 909	78,0	3041	142,6	-3493	63,7	-2 827	79	-2285	68,5	-8 473	83,2	-951 714	55,5

Pramen: *Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, ČSÚ (1990); vlastní zpracování: RES, ČSÚ (2013); Databáze firem HBI (2013); Obchodní rejstřík: účetní uzávěrky firem (2013); Panorama zpracovatelského průmyslu 2011, MPO (2012); Průmysl a energetika, ČSÚ (2012)*

Legenda: PO – potravinářský průmysl; TOK – textilní, oděvní a kožedělný průmysl; DP – dřevozpracující, papírenský, polygrafický a ostatní průmysl; CH – chemický průmysl; SK – sklářský a keramický průmysl včetně stavebních hmot; K – hutnický a kovozpracující průmysl; S – strojírenství; E – elektrotechnický průmysl; TE – těžba, energetika a odpady

Obr. 11: Změny ve struktuře zaměstnanosti dle odvětví průmyslu v pohraničních okresech, regionu a ČR mezi rokem 1989 a 2011 (%)

Pramen: Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, ČSÚ (1990); vlastní zpracování: RES, ČSÚ (2013); Databáze firem HBI (2013); Obchodní rejstřík: účetní uzávěrky firem (2013); Panorama zpracovatelského průmyslu 2011, MPO (2012); Průmysl a energetika, ČSÚ (2012)

Legenda: **PO** – potravinářský průmysl; **TOK** – textilní, oděvní a kožedělný průmysl; **DP** – dřezpracující, papírenský, polygrafický a ostatní průmysl; **CH** – chemický průmysl; **SK** – sklářský a keramický průmysl včetně stavebních hmot; **K** – hutnický a kovožpracující průmysl; **S** – strojírenství; **E** – elektrotechnický průmysl; **TE** – těžba, energetika a odpady

Nejdynamičtější průběh vývoje lze hodnotit u strojírenství na základě změn, které se udály v okresech Tachov a Domažlice. Tyto extrémny jsou nejlépe viditelné v obrázku 11. Okres Tachov zaznamenal 42% nárůst počtu pracovníků oproti roku 1989, naopak v Domažlicích došlo k poklesu o 38,1 %. Tato fakta korelují i s výše uvedenou změnou v zaměstnanosti těchto okresů. Boom strojírenského průmyslu v okrese Tachov začal především s růstem zahraničního kapitálu, který začal proudit do okresu krátce po roce 2000 a výroba se zaměřila na produkci v oboru automobilového průmyslu (interiérové vybavení, ostatní díly a příslušenství pro motorová vozidla) (HBI 2013). V domažlickém okrese došlo k postupnému snižování výroby ve strojírenství velmi krátce po počátku transformace. Příčinou byl postupný úpadek dopravního strojírenství, které ztratilo orientaci na východní trhy a nedokázalo konkurovat vyspělému západu pro svoji zastaralou typickou ("socialistickou") výrobu (viz příloha č. 7) (Miler 2011a).

Těžební a energetický průmysl zaznamenal po roce 1989 značný útlum. Na region dopadly tyto následky v podobě uzavření uranových dolů v okrese Tachov na počátku 90. let, což se projevilo 35,8% propadem oproti počátečnímu roku (DIAMO 2014).

Celkově největší propad odvětví jako takového na všech sledovaných územních jednotkách zaznamenal průmysl TOK z již výše zmíněných důvodů

Změnu odvětvové struktury vyjadřuje téže index specializace²², který byl spočítán pro okresy vzhledem k regionu a ČR (viz tabulka č. 16 a č. 17). Vzhledem k regionu je patrná výraznější specializace okresu Cheb hned ve třech odvětvích. Kromě průmyslu TOK zde vyvstala i jistá míra specializace v agregovaném sklářském a keramickém průmyslu včetně stavebních hmot, která se v roce 2011 ještě umocnila. V tomto roce zde působily například firmy EUTIT s.r.o. (výroba čedičové dlažby, cihel aj.), HEINZ GLAS DECOR s.r.o (výroba dutého skla) nebo LUKAS CZ s.r.o. (výroba brusiv). V roce 1989 se okres specializoval i na hutní a kovozpracující průmysl, ve kterém dominovala slévárna METAZ Týnec n. Sázavou (Honsová 2011). Nápadná je specializace okresu Tachov na průmysl paliv v roce 1989 (4,22), takovéto hodnoty nedosahuje žádný jiný okres v žádném odvětví. Tato specializace ale do roku 2011 zcela zanikla. Opačný trend nastal u potravinářského průmyslu, na který se v regionu po celé sledované období specializoval okres Klatovy. Na vyšším indexu specializace v roce 2011 měla významný podíl i Mlékárna Klatovy a.s., která vznikla v roce 1993 (Doležalová 2012). Výrazná specializace elektrotechnického průmyslu (3,1) byla patrná u okresu Prachatice

²² Čím vyšší je hodnota indexu odvětvové specializace (I_s) od 1, tím více specializovaná je územní jednotka, než územní jednotka hierarchicky vyšší a naopak (Toušek et al. 2008).

v roce 1989, kde působil podnik TESLA Hloubětín ve Vimperku a ZPA Košíře v Prachaticích, která vyráběla přesnou mechaniku a elektromechaniku (Adam 2006).

Tab. 16: Index odvětvové specializace okresů vzhledem k regionu v letech 1989 a 2011

Odvětví	Cheb		Tachov		Domažlice		Klatovy		Prachatice	
	I _{s89}	I _{s11}	I _{s89}	I _{s11}	I _{s89}	I _{s11}	I _{s89}	I _{s11}	I _{s89}	I _{s11}
PO	0,87	0,57	0,95	0,51	0,60	0,30	1,61	2,22	0,71	1,18
TOK	1,44	1,59	0,88	0,28	0,72	1,30	0,95	1,01	0,77	0,87
DP	0,77	0,87	0,67	0,59	0,61	0,77	1,31	1,59	1,68	1,15
CH	0,12	0,86	0,11	0,67	0,24	0,66	3,42	1,52	0,09	1,31
SK	1,50	2,21	0,25	0,17	0,62	1,21	1,06	0,73	1,22	0,49
K	1,80	0,78	1,54	1,28	1,07	1,83	0,05	0,75	0,65	0,37
S	0,68	0,83	0,29	2,35	2,43	0,51	0,66	0,25	1,01	0,75
E	0,37	1,04	0,36	0,43	1,17	1,98	0,70	0,34	3,10	2,27
TE	0,78	2,01	4,22	0,34	0,19	0,60	0,54	0,87	0,15	1,03

Pramen: Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, ČSÚ (1990); Vlastní zpracování: RES, ČSÚ (2013); Databáze firem HBI (2013); Obchodní rejstřík (2013): účetní uzávěrky firem; Panorama zpracovatelského průmyslu 2011, MPO (2012); Průmysl a energetika, ČSÚ (2012)

Vzhledem k republice byla patrná ještě vyšší specializace odvětví TOK v okrese Cheb v obou analyzovaných letech. Stejný trend vykazoval dřevozpracující průmysl v okrese Prachatice, kde v roce 1989 dosáhl indexu specializace 3,98, což je nejvyšší hodnota ze všech odvětví v okresech. Region jako takový se v roce 1989 specializoval především na dřevozpracující průmysl, což se zachovalo i do roku 2011. Po porovnání hodnot v obou letech byl evidován nárůst hodnoty, v elektrotechnickém průmyslu o více jak polovinu.

Tab. 17: Index odvětvové specializace okresů a regionu vzhledem k ČR v letech 1989 a 2011

Odvětví	Cheb		Tachov		Domažlice		Klatovy		Prachatice		Region	
	I _{s89}	I _{s11}	I _{s89}	I _{s11}	I _{s89}	I _{s11}	I _{s89}	I _{s11}	I _{s89}	I _{s11}	I _{s89}	I _{s11}
PO	1,24	0,50	1,36	0,45	0,86	0,26	2,30	1,95	1,01	1,03	1,43	0,88
TOK	2,53	2,77	1,55	0,49	1,27	2,26	1,67	1,77	1,36	1,51	1,76	1,75
DP	1,83	1,62	1,59	1,10	1,45	1,43	3,11	2,95	3,98	2,14	2,37	1,85
CH	0,06	1,02	0,06	0,80	0,12	0,78	1,77	1,81	0,04	1,55	0,52	1,19
SK	1,25	2,47	0,21	0,19	0,52	1,35	0,88	0,82	1,01	0,55	0,83	1,12
K	1,07	0,86	0,92	1,41	0,63	2,01	0,03	0,83	0,39	0,40	0,59	1,10
S	0,48	0,61	0,20	1,74	1,70	0,38	0,46	0,18	0,71	0,55	0,70	0,74
E	0,15	0,88	0,15	0,36	0,48	1,67	0,29	0,29	1,28	1,92	0,41	0,84
TE	0,51	0,80	2,74	0,13	0,12	0,24	0,35	0,35	0,10	0,41	0,65	0,40

Pramen: Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, ČSÚ (1990); Vlastní zpracování: RES, ČSÚ (2013); Databáze firem HBI (2013); Obchodní rejstřík (2013): účetní uzávěrky firem; Panorama zpracovatelského průmyslu 2011, MPO (2012); Průmysl a energetika, ČSÚ (2012)

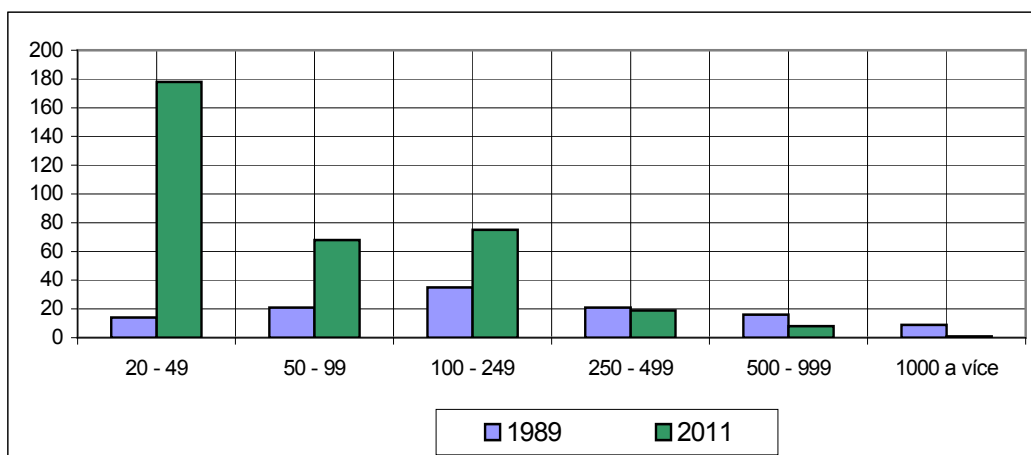
Změnu odvětvové struktury průmyslu doprovázela i reorganizace ve struktuře velikosti podniků. Při tvorbě soukromého sektoru došlo ke zvýšené podnikatelské aktivitě a zakládání vysokého počtu především menších a středních podniků. Ty zaměstnávaly menších skupiny osob než tomu bylo zvykem u velkopodniků. S příchodem takového množství firem na trh vyvstala potřeba jejich kategorizace. Rozlišení firem v ČR probíhá na základě souboru několika faktorů, jsou byly doporučeny EU v roce 2003. Rozdělení se provádí na základě počtu zaměstnanců, ročního obrátu a bilanční sumy roční rozvahy (Evropská komise 2013). Pro potřeby této práce bude přihlédnuto pouze k počtu zaměstnanců. Typy podniků dle počtu zaměstnaných pracovníků:

- A) malé podniky: do 50 osob
- B) střední podniky: méně jak 250 osob
- C) velké podniky: více jak 250 osob

V zájmovém regionu působilo na konci 80. let celkem 116 průmyslových ekonomických subjektů s 20 a více zaměstnanci. Tento počet se do roku 2011 více jak ztrojnásobil a v česko-bavorském pohraničí bylo evidováno 349 těchto subjektů. V roce 1989 bylo nejvíce podniků v kategorii 100 – 249 zaměstnanců (35), ale v roce 2011 ve skupině 20 – 49 pracovníků (178). Tendence zakládání menších podniků v roce 2011 dokazuje i obrázek č. 12, kde je patrné největší zastoupení firem v prvních třech kategoriích. V roce 1989 působilo v kategorii velkých podniků 46 subjektů, což představovalo 39,7 % z celkového počtu. Naopak v roce 2011 spadalo do této sekce 28 subjektů (8 %). Původně se bylo v provozu 9 velkopodniků s počtem zaměstnanců 1000 a více, ale z roku 2011 byl znám pouze 1. Jednalo se o firmu GRAMMER CZ, s.r.o., která se prosadila ve strojírenství.

V jednotlivých okresech se nacházelo nejvíce subjektů v roce 1989 v Chebu a Klatovech, což opět svědčí o tom, že tyto okresy byly nejvíce industrializované v rámci regionu v té době (viz tabulka č. 18). Naopak nejméně podniků se nacházelo na území okresu Tachova (17), což vypovídá o nízké industrializaci okresu.

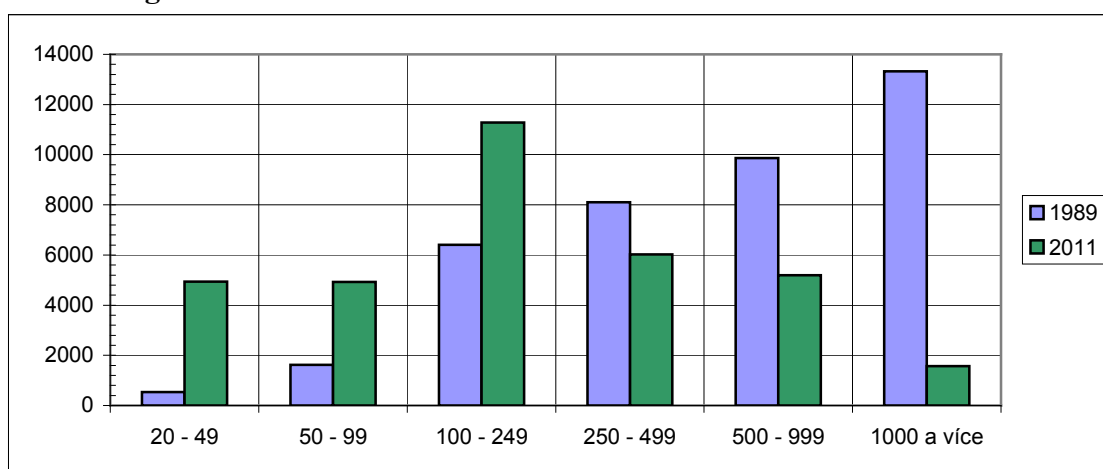
Obr. 12: Počty ekonomických subjektů v průmyslu s 20 a více zaměstnanci v regionu v letech 1989 a 2011

Pramen: Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, ČSÚ (1990); Vlastní zpracování: RES, ČSÚ (2013); Databáze firem HBI (2013); Obchodní rejstřík (2013): účetní uzávěrky firem; Panorama zpracovatelského průmyslu 2011, MPO (2012); Průmysl a energetika, ČSÚ (2012)

Existence velkopodniků v roce 1989 se projevila na počtu zaměstnanců v kategorii 1000 a více osob (viz obrázek č. 13). Bylo zde zaměstnáno 13 325 osob a tento počet představoval podíl na celkovém počtu zaměstnanců v regionu ve výši 33,4 %. Naopak v roce 2011 pracovalo v této kategorii pouze 1 567 osob, což představovalo 4,6 % na celkové zaměstnanosti v regionu. Nutno připomenout, že se jednalo pouze o 1 podnik. V roce 2011 byl evidován nejvyšší počet pracovníků ve 3. kategorii, kde pracovalo 11 285 osob (33,3 %)

Obr. 13: Počty zaměstnanců v ekonomických subjektech s 20 a více zaměstnanci v regionu v letech 1989 a 2011

Pramen: Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, ČSÚ (1990); Vlastní zpracování: RES, ČSÚ (2013); Databáze firem HBI (2013); Obchodní rejstřík (2013): účetní uzávěrky firem; Panorama zpracovatelského průmyslu 2011, MPO (2012); Průmysl a energetika, ČSÚ (2012)

Tab. 18: Zastoupení průmyslových subjektů s 20 a více zaměstnanci v pohraničních okresech dle počtu zaměstnanců v letech 1989 a 2011

Velikost podniku	Cheb				Tachov				Domažlice				Klatovy				Prachatice			
	1989		2011		1989		2011		1989		2011		1989		2011		1989		2011	
	PS ²³	%	PS	%	PS	%	PS	%	PS	%	PS	%	PS	%	PS	%	PS	%	PS	%
20 - 49	1	3,3	41	44,6	2	11,8	29	47,5	2	10	27	50	5	16,7	58	60,4	4	21,1	23	50,0
50 - 99	4	13,3	22	23,9	4	23,5	8	13,1	4	20	10	18,5	5	16,7	15	15,6	4	21,1	13	28,3
100 - 249	13	43,3	24	26,1	6	35,3	16	26,2	7	35	14	25,9	6	20,0	14	14,6	3	15,8	7	15,2
250 - 499	5	16,7	4	4,3	2	11,8	4	6,6	4	20	3	5,6	6	20,0	6	6,3	4	21,1	2	4,3
500 - 999	4	13,3	1	1,1	3	17,6	3	4,9	1	5	0	0	5	16,7	3	3,1	3	15,8	1	2,2
1000 a více	3	10,0	0	0,0	0	0,0	1	1,6	2	10	0	0	3	10,0	0	0,0	1	5,3	0	0,0
CELKEM	30	100	92	100	17	100	61	100	20	100	54	100	30	100	96	100	19	100	46	100

Pramen: Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, ČSÚ (1990); Vlastní zpracování: RES, ČSÚ (2013); Databáze firem HBI (2013); Obchodní rejstřík (2013); účetní uzávěrky firem; Panorama zpracovatelského průmyslu 2011, MPO (2012); Průmysl a energetika, ČSÚ (2012)

²³ = počet průmyslových subjektů

Tab. 19: Podíl zaměstnanců v subjektech s 20 a více zaměstnanci v pohraničních okresech dle počtu zaměstnanců v letech 1989 a 2011

Velikost podniku	Cheb				Tachov				Domažlice				Klatovy				Prachatice			
	1989		2011		1989		2011		1989		2011		1989		2011		1989		2011	
	Počet zaměstnanců	%	Počet zaměstnanců	%	Počet zaměstnanců	%	Počet zaměstnanců	%	Počet zaměstnanců	%	Počet zaměstnanců	%	Počet zaměstnanců	%	Počet zaměstnanců	%	Počet zaměstnanců	%	Počet zaměstnanců	%
20 - 49	29	0,3	1 270	15,3	44	1,1	894	10,0	64	0,9	727	15,7	206	1,9	1 408	16,8	130	2,4	642	17,4
50 - 99	252	2,3	1 585	19,1	323	8,2	521	5,8	261	3,6	784	16,9	390	3,6	1 055	12,6	354	6,5	978	26,5
100 - 249	2 203	19,7	3 562	43,0	995	25,2	2 458	27,6	997	13,8	2 243	48,3	863	8,0	2 035	24,3	477	8,8	987	26,7
250 - 499	1 816	16,2	1 310	15,8	662	16,7	1 178	13,2	1 572	21,8	891	19,2	2 043	18,8	2 087	24,9	1 131	20,8	552	15,0
500 - 999	2 268	20,3	561	6,8	1 931	48,8	2 303	25,8	935	13,0	0	0,0	3 189	29,4	1 800	21,5	2 196	40,3	532	14,4
1000 a více	4 630	41,3	0	0	0	0	1 567	17,6	3 383	46,9	0	0	4 152	38,3	0	0	1 160	21,3	0	0
CELKEM	11198	100	8 288	100	3955	100	8921	100	7212	100	4645	100	10843	100	8 385	100	5448	100	3691	100

Pramen: Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, ČSÚ (1990); Vlastní zpracování: RES, ČSÚ (2013); Databáze firem HBI (2013); Obchodní rejstřík (2013); účetní uzávěrky firem; Panorama zpracovatelského průmyslu 2011, MPO (2012); Průmysl a energetika, ČSÚ (2012)

K dokreslení rozdílů v regionu mezi léty 1989 a 2011 poslouží tabulka č. 20, která zachycuje po 10-ti největších zaměstnavatelích v česko-bavorském pohraničí. Tři největší podniky v roce 1989 dokazují i zaměření regionu co se týče odvětví. Podobně tomu bylo v roce 2011, kdy se na prvních dvou místech usadily firmy specializující se na strojírenství, které si tom roce drželo prim v odvětvové zaměstnanosti regionu.

Celkově se 10 vybraných podniků podílelo na zaměstnanosti regionu v roce 1989 28,3 %, což znamená, že zde pracovalo 14 260 osob. Oproti tomu se v roce 2011 podílela zvolená skupina firem na zaměstnanosti regionu 17,3 %, což představovalo zaměstnání pro 7 260 osob. Porovnáme-li počty zaměstnanců v analyzovaných letech, zjistíme, že 10 největších zaměstnavatelů v regionu v roce 2011 zaměstnávalo zhruba poloviční (50,1 %) počet pracovníků, co v roce 1989.

Změnu odvětvové struktury, která proběhla v regionu mezi sledovanými roky dokládá i fakt, že se v roce 1989 na prvním místě usídlila odvětví TOK a obsadila ještě 3 místa v žebříčku TOP 10 podniků. Naopak rok 2011 byl charakteristický absencí tohoto odvětví v „desítce“ firem, což svědčí o rapidním propadu odvětví. V roce 2011 se v regionu oproti roku 1989 dostalo do popředí strojírenství. Toto odvětví zaměstnávalo zhruba polovinu (50,5 %) pracovníků z počtu zaměstnanců firem TOP 10. Na 4. a 9. místě se nacházely firmy se zaměřením na dřevozpracující průmysl. Celkově zaměstnávaly 1337 osob, což představovalo 40,7 % pracovníků, které zaměstnávaly dřevozpracující velkopodniky v roce 1989 zmíněné v tabulce č. 18. Počet pracovníků v obou firmách (1 337 osob) v roce 2011 tvořil téměř 75 % zaměstnanosti firmy SOLO Sušice (1 786 osob) z roku 1989.

Jak ukazují názvy firem, žádný podnik z roku 1989 si nezachoval své postavení v roce 2011. Mnohé firmy nezaklikly, ale výrazně se snížila jejich výroba, popřípadě se změnila výrobní orientace a struktura podniku (například přistoupením zahraničního investora). V roce 2011 existovaly ELITEX Machinery ve Kdyni se 125 zaměstnanci a OKULA Nýrsko se 355 zaměstnanci. KOZAK Klatovy také doplatil na otevření trhů na počátku 90. let. K dalším příčinám zániku firmy v roce 2003 patřilo především navýšení výrobních nákladů a nekalé praktiky v dobách privatizace (HBI 2014; Miler 2011b). SOLO Sušice ukončilo výrobu zápalek v Sušici v roce 2008. Dnes vlastní značku SOLO firma SOLO MATCHES & FRAMES, a.s., se sídlem v Plzni a zaměstnává 5 pracovníků (k 31.12.2013) (HBI 2014; SOLO MATCHES & FRAMES 2011).

Tab. 20: Deset největších zaměstnavatelů dle počtu zaměstnanců v regionu v letech 1989 a 2011 (ekonomické subjekty s 20 a více zaměstnanci)

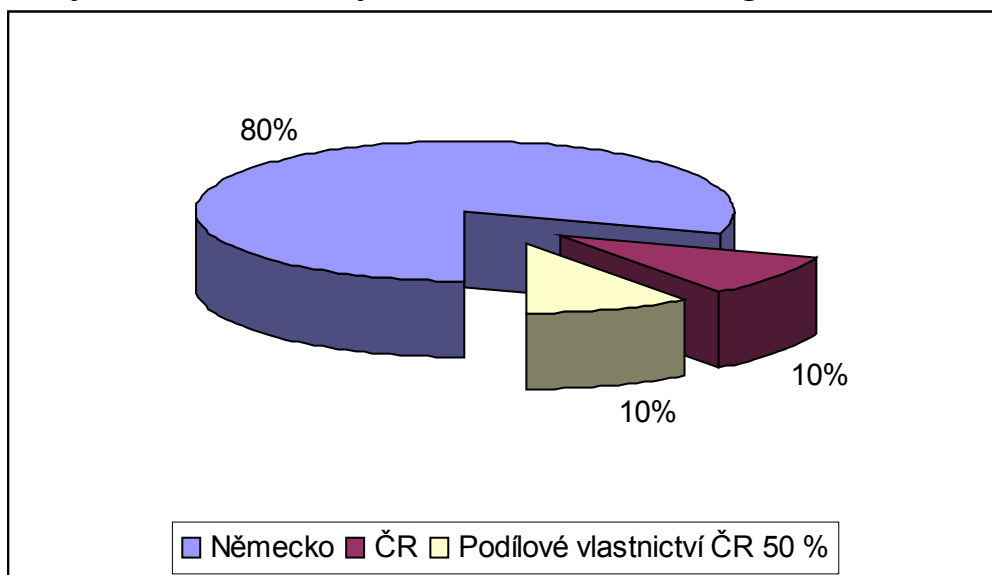
Pořadí	1989			2011		
	Název (okres)	Počet zaměstnanců	Odvětví	Název (okres)	Počet zaměstnanců	Odvětví
1.	TOSTA, AŠ (Cheb)	2 430	TOK	GRAMMER CZ, s.r.o. Tachov (Tachov)	1 567	S
2.	SOLO, Sušice (Klatovy)	1 786	DP	IDEAL AUTOMOTIVE Bor, s.r.o. (Tachov)	984	S
3.	ELITEX Kdyně (Domažlice)	1 760	S	Kermi s.r.o. Stříbro (Tachov)	766	K
4.	LIAZ Liberec, Holýšov (Domažlice)	1 623	S	Rodenstock ČR s.r.o. Klatovy (Klatovy)	729	DP
5.	OKULA, Nýrsko (Klatovy)	1 275	DP	Intertell spol. s r.o. Janovice n. Úhlavou (Klatovy)	563	CH
6.	ŠUMAVAN, Vimperk (Prachatice)	1 160	TOK	ELEKTROMETALL s.r.o. Mariánské Lázně (Cheb)	560	S
7.	TEXTILANA, Liberec (Cheb)	1 144	TOK	Eissmann Automotive Česká republika s.r.o. Bor (Tachov)	553	S
8.	KOZAK, Klatovy (Klatovy)	1 091	TOK	ROHDE & SCHWARZ s.r.o. Vimperk (Prachatice)	532	E
9.	ESKA Cheb (Cheb)	1 056	S	Holzindustrie Chanovice s.r.o. (Klatovy)	508	DP
10.	Přádelna česané příze Kdyně (Domažlice)	935	TOK	GR electronic, spol. s r.o. Hranice (Cheb)	498	E

Pramen: Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, ČSÚ (1990); Vlastní zpracování: RES, ČSÚ (2013); Databáze firem HBI (2013); Obchodní rejstřík (2013): účetní uzávěrky firem; Panorama zpracovatelského průmyslu 2011, MPO (2012); Průmysl a energetika, ČSÚ (2012)

Legenda: PO – potravinářský průmysl; TOK – textilní, oděvní a kožedělný průmysl; DP – dřevozpracující, papírenský, polygrafický a ostatní průmysl; CH – chemický průmysl; SK – sklářský a keramický průmysl včetně stavebních hmot; K – hutnický a kovozpracující průmysl; S – strojírenství; E – elektrotechnický průmysl; TE – těžba, energetika a odpady

Již názvy firem v žebříčku roku 2011 naznačují, že se většinou jedná o podniky s jistým podílem zahraničního, především německého kapitálu. Majetková účast předního výrobce dílů a příslušenství pro motorová vozidla GRAMMER CZ, s.r.o. spolu s dalšími 7 firmami z TOP 10 byla plně, tedy 100 % v držení německých vlastníků. Pouze u Intertell spol. s r.o. Janovice n. Úhlavou byla doložena podílová účast českého (GABO INVEST s.r.o.) a švýcarského (HUME AG) vlastníka, a to rovnými díly. Jedinou firmou se 100% českým kapitálem byl podnik GR electronic, spol. s.r.o. Hranice (HBI 2014). Jak je patrné z obrázku č. 14, 80 % z 10 největších zaměstnavatelů v regionu jsou němečtí majitelé. Lze předpokládat se na vlastnickém zastoupení u TOP 10 firem výrazně podílí poloha regionu na hranicích s Bavorskem.

Obr. 14: Majetková účast u 10 největších zaměstnavatelů v regionu v roce 2011

Pramen: RES, ČSÚ (2013); Databáze firem HBI (2013); vlastní zpracování

7 ZÁVĚR

Předkládaná práce si vytyčila dva cíle. Nejprve charakterizovat klíčová průmyslová odvětví do roku 1989 a následně pomocí vlastní analýzy identifikovat změny v průmyslové výrobě mezi rokem 1989 a 2011. Rozmezí těchto let bylo zvoleno záměrně, aby co nejvíce vynikla míra restrukturalizace průmyslu v okresech i regionu. K této analýze posloužila data o zaměstnanosti v jednotlivých průmyslových odvětvích v obou sledovaných letech. Při zpracování dat byly uplatněny základní matematické a geografické metody. Výsledné hodnoty byly zaznamenány do tabulek a grafů (obrázků), aby bylo dosaženo maximální názornosti.

Řemeslná, později průmyslová výroba v česko-bavorském pohraničí prošla několika fázemi růstu a útlumu během svého vývoje. Ve většině případů se na příčině z různých důvodů ať pozitivně nebo negativně podílelo sousední Německo.

V samotném pohraničí se zprvu koncentrovala výroba pouze do větších, nejčastěji královských, měst. Přestože se zde nacházela značná zásoba dřevní hmoty, nebylo ji pro špatnou dostupnost možno využívat. Následkem toho byl opožděný rozvoj tradičních odvětví, která byla na dřevě závislá. Kromě dřevařského odvětví se v pohraničí dařilo i výrobě železa včetně jeho zpracování a především sklářství. Oba tyto obory se koncentrovaly na území Českého lesa a Šumavy. Železářství si pro postupné vyčerpání zásob neudrželo svoji pozici a došlo k jeho úpadku v 16. století. Naopak sklářství bylo v 18. století nejvýznamnějším odvětvím regionu, na čemž se podíleli modernější postupy ve výrobě, které zde zaváděli bavorští sousedé. Od počátku 19. století se do popředí dostává textilnictví, které se koncentrovalo do Ašského výběžku. V polovině 19. století umožnil technicko-vědecký pokrok i rozvoj strojírenství v Klatovech a v Chebu. Na počátku 20. století se v pohraničí nejvíce dařilo textilnictví, oděvnictví a dřevozpracujícímu průmyslu. Během první světové války došlo k útlumu rozvoje průmyslu, ale většina podniků před krizí v 30. letech prosperovala více než před válkou. Do období 2. světové války téměř zaniklo sklářství, které patřilo k tradičním odvětvím více jak 200 let. Válečné období významně pozměnilo průmyslovou strukturu regionu. Mnoho podniků muselo přeorientovat svoji výrobu pro válečné potřeby, nejčastěji zbrojovky, čímž se staly přirozenými terči útoků osvobozujících armád. Průmysl vykazoval po ukončení války značné škody a východisko k obnově viděl stát v postupném znárodnění soukromého průmyslového sektoru. Do pohraničí se mnohem více promítly dopady poválečných událostí, které brzdily opětovné nastartování průmyslové produkce. V popředí regionu se stále drželo textilnictví zastoupené v severní

oblasti pohraničí. Zároveň narůstal význam strojírenství. V roce 1948 došlo k téměř 100% zestátnění průmyslu v naší socialistické zemi a vytvoření několika odvětvově zaměřených velkopodniků. Komunistický systém upřednostňoval těžké strojírenství a hutnictví, které bylo v regionu zastoupeno minimálně. Ze strojírenských oborů se zde nacházelo především dopravní strojírenství v Chebu a Domažlicích. Slévárenství bylo známo v Klatovech. Úroveň industrializace pohraničního regionu byla v roce 1960 nízká. V roce 1985 byla nejvyšší zaměstnanost v průmyslu v okresech Cheb a Klatovy.

Obdobím transformace končí éra státních velkopodniků a opět se do popředí dostává soukromý sektor. V roce 1989 převažovala v regionu odvětví textilního, oděvního a kožedělného průmyslu, dále dřevozpracující a strojírenský průmysl, které dohromady zaměstnávaly 63,4 % pracujících v průmyslu. Textilnictví se koncentrovalo do okresu Cheb, kde se nacházely podniky TEXTILANA Liberec a TOSTA Aš. Ve strojírenství pracovalo nejvíce osob v okrese Domažlice, a to především zásluhami závodu LIAZ Liberec, který zaměstnával 1 623 pracovníků. Dřevozpracující průmysl dominoval na Klatovsku.

V roce 2011 lze hovořit o opačné tendenci, kdy soukromý sektor tvořily hlavně malé a střední podniky, které zaměstnávaly i menší počty osob. V regionu pracovalo nejvíce osob v lehkém strojírenském a dřevozpracujícím průmyslu. Na třetím místě se umístilo hutnictví a kovozařující průmysl. Strojírenství v pohraničí se orientovalo především na výrobu sortimentu pro automobilový průmysl a výrazně se koncentrovalo do okresu Tachov.

Po několikaletém průběhu transformačního procesu lze konstatovat, že nejmarkantnější změny v odvětvové struktuře proběhly v okresech Tachov a Domažlice. Rapidní nárůst lehkého strojírenství v okrese Tachov byl dán především německými investicemi. Naopak hluboký propad v dopravním strojírenství zaznamenal okres Domažlice, kde byla ukončena výroba firmy LIAZ. Patrný je též propad u průmyslu paliv tachovského okresu, kde byla počátkem 90. let ukončena těžba v uranových dolech. Celkově zaznamenala v regionu nárůst progresivní odvětví jako chemický a elektrotechnický průmysl. Na vývoj a výrobu plastových komponentů se orientuje například Intertell spol. s.r.o. v Janovicích n. Úhlavou. Na elektroniku se specializuje například Rohde & Schwarz s.r.o. ve Vimperku. Naopak propad postihl nekonkurenceschopná odvětví průmyslu TOK.

Na základě zjištěných faktů lze konstatovat, že v regionu došlo ve většině odvětví k výrazným strukturálním změnám. Nejméně patrné jsou u potravinářského průmyslu, sklářského a keramického včetně stavebních hmot. Naopak nejvíce negativně byly postiženy odvětví TOK. Pozitivní změny jsou registrovány u chemického a elektrotechnického průmyslu.

RESUMÉ

Předkládaná diplomová práce se zabývá analýzou průmyslové výroby v česko-bavorském pohraničí na úrovni okresů a dělí se do několika částí. V první části je hodnocena dostupná odborná literatura a vytváří se metodika výzkumu. Druhá část se věnuje tématu hranice a pohraničí, přičemž jsou zde vybraná teoretická východiska aplikována na česko – bavorské pohraničí. Historická část se zabývá vývojem jednotlivých řemeslných a později průmyslových odvětví do konce 80. let 20. století v zájmovém regionu. Následuje vlastní analýza založená na datech o zaměstnanosti v průmyslu z let 1989 a 2011. Vytvořená datová základna umožnila identifikovat změny v odvětvové a velikostní struktuře průmyslu regionu. Výsledná zjištění za jednotlivé okresy byla porovnána s hierarchicky vyšším celkem (pohraničním regionem) a patrné extrémy byly interpretovány.

Klíčová slova: pohraničí, periferie, průmysl, průmyslové odvětví, ekonomický subjekt, transformace

RESUME

The master theses deals with analysis of industrial production in the Czech - Bavarian border region at the district level. The theses is divided into several parts. The first part evaluates the available literature and creating a research methodology. The second part deals with borders and borderlands. There are selected theoretical bases applied to Czech - Bavarian borderlands in this part. The historical segment deals with the development of particular craft and industries to the end of the 80s of the 20th century in the region of interest. The analysis based on data of employment in the industry from 1989 and 2011 followed. Created data enables to identify changes of the sectoral and size structure in industry of the region. The resulting findings for each district were compared to the hierarchically higher unit (border region) and extremes were interpreted.

Keywords: borderland, periphery, industry, branch of industry, economical subject, transformation

Seznam použitých zdrojů

PUBLIKACE

- ADÁMIKOVÁ, M. (2008): *Vznik a vývoj muzea v Chebu*, Bakalářská práce, Pardubice: Fakulta filozofická, Univerzita Pardubice, 103s. Dostupné též z: <<https://dspace.upce.cz/>>
- BAŠTOVÁ, M. (2011): *Transformace města Plzně*, Disertační práce. Brno: Přírodovědecká fakulta MU. 134 s.
- BERAN, P., VÍT, J. (2006): *Historie a současnost podnikání na Chebsku a Ašsku*. [Aut. hist. části]: Beran, Petr - Vít, Jaroslav. Žehušice: Městské knihy, 143 s.
- BERÁNKOVÁ, M. (2001): *Historie a současnost podnikání na Klatovsku, Sušicku a Horažďovicku*. 1. vyd. Žehušice: Městské knihy, 263 s.
- BIČÍK, I., KABRDA, J. (2009): *Dlouhodobé změny rozlohy lesa v Česku a ve světě*, Geografické rozhledy – časopis pro geografické a environmentální vzdělávání, 1/10-11, Praha: ČGS, s.2-5.
- BOBÁKOVÁ, V. (2001): *Niektoré ekonomické problémy rozvoja regiónov*. In: URBAN, Jiří. *Region - Služby - Cestovní ruch: (sociodynamické faktory rozvoje regionů) : sborník přednášek : Universitatis ostraviensis, 1991 - 10 let - 2001: mezinárodní konference 9. - 10. dubna 2001 Ostrava*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, s.23-26.
- BYSTRICKÝ, V. et al. (2003): *Historie a současnost podnikání na Mariánskolázeňsku, Tachovsku a Stříbrsku*, [Aut. hist. části]: Bystrický, V. et al., Žehušice: Městské knihy, 247 s.
- DOKOUPIL, J. (2001) *Přehled literatury k problematice pohraničí*, Projekt GA ČR č. 205/99/1142, Sociologický ústav AV ČR, ZČU Plzeň
- DOKOUPIL, J. (2011a): *Život v česko-bavorském pohraničí – příroda, lidé, památky: vývoj po listopadu 1989*, Vyd. 1. V Plzni: Západočeská univerzita, 52 s.
- DOKOUPIL, J. et kol. (2011b) *Vliv hranice na přírodní a socioekonomické prostředí česko-bavorského pohraničí*, Plzeň: ZČU v Plzni, 2011
- DOKOUPIL, J. et al. (2012): *Euroregion Šumava*, Plzeň: Aleš Čeněk, 185s.
- DOLEŽALOVÁ, P. (2012): *Vzdělávací procesy v podniku*. Bakalářská práce, Plzeň: FEK ZČU, s. 25-26.
- DRAHOTOVÁ, O. et al. (2005): *Historie sklářské výroby v českých zemích I. Od počátků do konce 19. století*. Vyd. 1. Praha: Academia, s. 379-400, 760 s.

GERŠLOVÁ, J., SEKANINA, M. (1999): *Zrození nové doby: stručné hospodářské dějiny českých zemí (od poloviny 19. století do konce 80. let 20. století)*. Ostrava: VŠB-Technická univerzita, s. 105-107, 156 s.

GORZELAK, G. (1996): *The Regional Dimension of Transformation in Central Europe*, London: Regional Studies Association, s. 5 – 13.

HLÁVKA, J., KADERA, J. (2010): *Historie železářství a uhlířství v Českém lese: [Geschichte des Eisenhüttenwesens und der Kohlenbrennerei im Böhmischem Wald]*. 1. vyd. V Plané: Hornicko-historický spolek, s. 31, 435 s.

HOUŽVIČKA, V. (1996): *Sudetoněmecká otázka v názorech a postojích obyvatel českého pohraničí*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1996, 38 s.

HOZÁK, J. a SCHEUFLER, P. (2007): *Tvář průmyslové doby: svědectví fotografie = A portrait of the industrial age : captured in photography*. V Praze: ČVUT, Výzkumné centrum průmyslového dědictví ve spolupráci s Národním technickým muzeem v Praze, s.11, 143 s.

HUTNÍKOVÁ, J. (2005): *Železné hutě a nářadové hamry*. In: DUDÁK, Vladislav. *Český les: příroda - historie - život*. Vyd. 1. Praha: Baset, s. 705 – 710, 880 s.

JAKUBEC, I. et al.(2008): *Hospodářský vývoj Českých zemí v období 1848 – 1992*. Praha: Národohospodářská fakulta VŠE, Oeconomica, 289 s.

JAKUBEC, I., JINDRA, Z. (2006): *Dějiny hospodářství českých zemí: od počátku industrializace do konce habsburské monarchie*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 471 s.

JEŘÁBEK, M. (1999): *Geografická analýza pohraničí České republiky*. 2., nezměn. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 180 s.

JEŘÁBEK, M. (2000) *Pohraničí v regionálním rozvoji a jeho výzkum*, In: Sborník ČGS, ročník 105, č.1 (S.1-6)

JEŘÁBEK, M. et al. (2010) *Česko-saské pohraniční – prostor evropské integrace a vzájemného poznávání*. . In: Regionální výzkum česko-německého pohraničí, Ústí nad Labem, s. 22-25.

JEŘÁBEK, M., DOKOUPIL, J., HAVLÍČEK, T. (2004): *České pohraničí - bariéra nebo prostor zprostředkování?*. Vyd. 1. Praha: Academia, 296 s., [8] s. barev. obr. příl.

JÍLEK, T. (2010a): *Kapitoly z historie západních Čech: od pravěku do současnosti*. V Plzni: Západočeská univerzita, Ústav celoživotního vzdělávání, 88 s.

JÍLEK, T. (2010b): *Kapitoly z historie západních Čech 20. století*. V Plzni: Západočeská univerzita, Ústav celoživotního vzdělávání, 68 s.

JÍLEK, T., JÍLKOVÁ, A. (2002): *Železná opona – Česko-bavorská hranice 1948-1989*, Plzeň: ZČU, 48 s.

- KARPOVÁ, E. (2004): *Vývoj ekonomik zemí střední a východní Evropy v letech 1991 až 2003: (stručný přehled)*. Vyd. 2., přeprac. Praha: Oeconomica, 2004, 79 s
- KASTNER, Q. (2000) *Pohraničí „vnitřní“ a „vnější“*, In: Veřejná správa, ročník 11, č. 23, S. 28-29
- KOVACZ, Z. (1993) *Veränderung des Siedlungsnetzes der Grenzregionen in Ungarn von der Jahrhundertwende bis heute*. In Raum und Grenze, 3: Einfluss und Auswirkungen von Grenzen in einem sozialistischen Land – das Beispiel Ungarn. Arbeitsmaterialien zum Raumordnung und Raumplanung, Bayreuth, s. 73-86.
- KAVAN, P. (2009): *Spádovost za službami ve vybraném regionu*. Brno: ESF MU, 47 s.
- KUNC, J., TOUŠEK, V. (2001): *Regionální aspekty transformace českého průmyslu*. In Slaný, A. (ed): *Česká ekonomika na přelomu tisíciletí*. Brno: ESF MU, s. 516.
- LEZZI, M. (1994) *Raumordnungspolitik in europäischen Grenzregionen zwischen Konkurrenz und Zusammenarbeit. Untersuchungen an der EG-Aussengrenze Deutschland – Schweiz*. In Wirtschaftsgeographie und Raumplanung. Geographisches Institut der Universität Zürich- Irchel, Zürich, s. 252.
- MAIER, J. (1990): *Staatsgrenzen und ihre Einfluss auf Raumstrukturen und Verhaltensmuster*. Arbeitsmaterial für Raumordnung und Raumplanung. Uni, Bayreuth.
- MAIER, J. et al. (2002): *Herausforderungen der EU-Osterweiterung um die Tschechische Republik für die Landesentwicklung in Bayern*, Bayreuth: RRV, 265 s.
- MALA, S. (2011): *Zu Hause im Grenzgebiet. Ortsverbundenheit im westböhmischn Tachov (Tachau)*. In: HELLER, W: Identitäten und Imaginationen der Bevölkerung in Grenzräumen – Ostmittel- und Südosteuropa im Spannungsfeld von Regionalismus, Zentralismus, europäischem Integrationsprozess und Globalisierung, Berlin: Verlag Dr. W. Hopf, s.71-93, 299 s.
- MARTINEZ, J. O. (1994): *The Dynamics of Border Interaction – New approaches to border analysis*. In: SCHOFIELD, H. C.: *Global Boundaries – World boundaries volume I*, London: Routledge, s. 1-5.
- MATUŠKOVÁ, A. (2011): *Lidé na česko-bavorské hranici*. In: DOKOUPIL, J.: *Život v česko-bavorském pohraničí - příroda, lidé, památky: vývoj po listopadu 1989*. Vyd. 1. V Plzni: Západočeská univerzita, s. 28-33, 52s.
- MIRVALD, S. a MATUŠKOVÁ, A. (2001): *Ašsko: geografická analýza příhraničního regionu 4*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 97 s.
- MUŽÍK, P. et al. (1981): *Historie a současnost domažlického okresu (1921 – 1981)*, s. 30-43
- NOVOTNÁ, M. et al. (2011): *Změny ve využívání území na česko-bavorské hranici v období 1990 - 2006. Vliv hranice na přírodní a socioekonomické prostředí česko-bavorského pohraničí*, Plzeň : Západočeská univerzita, s.23-46

- NOVOTNÝ, L.(rec.) (2006): Zich, F., *Přeshraniční vlivy působící na místním společenství pohraničí České republiky*. Praha. Mezinárodní vztahy, roč. 41, č. 3, s. 216-218.
Dostupné též z: <http://www.mezinarodnivztahy.com/article/view/232>
- POPJAKOVÁ, D. (1997): *Základné kapitoly z geografie priemyslu*, Prešov: Prešovská univerzita
- PROCHÁZKA, Z. (2005): *Sklářství*. In: DUDÁK, Vladislav. *Český les: příroda - historie - život*. Vyd. 1. Praha: Baset, s. 711 – 716, 880 s.
- PROCHÁZKA, Z. (2007): *TACHOV – MĚSTO*, historicko- turistický průvodce č. 8. Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, s. 48 – 49.
- PROCHÁZKA, Z. (2010): *Domažlické mlýny, mlynáři a mlýnská strouha*. Vyd. 1. V Domažlicích: Pro Město Domažlice Nakladatelství Českého lesa, 128 s.
- PTÁČEK, P., MINTÁLOVÁ, T. (2012): Perception of Cross-Border Cooperation in the Czech and Polish Border Area on the Example of the Jeseník Region, Olomouc: Acta Universitatis Palackianae Olomucensis – Geographica, Vol. 43, No. 1, s. 33.
- ŘÍHA, O. (1946): *Hospodářský a sociálně-politický vývoj Československa 1790-1945*. Praha: Práce, s.43, 59, 67.
- SPĚVÁČEK, V. et al. (2002) *Makroekonomický vývoj České republiky*. In: SPĚVÁČEK, V. et al.: *Transformace České ekonomiky (politické, ekonomické a sociální aspekty)*. Praha: Linde, s. 105-150.
- SRHOLEC, M. (2001): *Vybrané strukturální aspekty transformace v České republice a v Maďarsku*. In: Česká ekonomika na přelomu tisíciletí. Brno: ESF MU. S. 276 – 293.
- SKYBA, R. (2009): *Transformacia verejnej správy na regionálnej a miestnej úrovni v Českej republike*, Geographia Cassoviensis III., 2/2009
- STANĚK, T. (1991): *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. 1. vyd. Praha: Academia, s. 155, 536 s.
- ŠEVČÍK, M. (2010): *. Economic policy: the process of transformation and its costs: monograph*. Praha: Oeconomica, s. 35 – 41.
- ŠKODOVÁ-PARMOVÁ, D. (2006): *Historický vývoj vybraných odvětví hospodářství ČR a jeho dopady na její úlohu v integračním procesu v Evropě: vědecká monografie*. 1. vyd. V ČB: Zemědělská fakulta, JČU, 184 s.
- TOUŠEK, V. et al. (2008): *Ekonomická a sociální geografie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 189 – 191.
- TOUŠEK, V. (2003): *Geografické aspekty transformace českého průmyslu po roce 1989*. Habilitační práce. Brno : P_F MU, 116 s.

TOUŠEK, V. et kol. (2000): *Geographical Aspects of Industrial Transformation in the Czech Republic*, In: Sborník ČGS, ročník 105, č. 2, s. 155-164.

VALTR, P. a kol. (2012) *Šumava a její perspektivy aneb Šumava pro její milovníky*, Urbioprojekt Plzeň, Plzeň, s. 21-23

VANČURA, M. et al. (1999): *Průmysl v českém příhraničí*. In Pyka, J. (ed): Europa regiónow. Wspólpraca regionalna 2000. Katowice: Górnoszlaska wyzsza szkola Handlova, s. 111 – 119.

VYKOUKAL, J., TEJCHMAN, M., LITERA, B. (2000): *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku : 1944-1989*. 1. vyd. Praha: Libri, 860 s.

WOKOUN, R. et al. (2007): *Regionální rozvoj a jeho management v České republice* Praha : Oeconomica, 2007

ŽÍDEK, L. (2004): *Česká ekonomika v 90. letech*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 105 s.

PRAMENY

Atlas československých dějin (1965), Praha: Ústřední správa geodézie a kartografie, 239 s.

Školní atlas československých dějin (1971), Praha: Geodetický a kartografický podnik v Praze

ČSÚ (1990): Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989. Praha

ČSÚ (1990): Provozovny ústředně řízeného průmyslu v roce 1989.[HDD]. Praha.

ČSÚ (2012): Demografická ročenka (pramenné dílo) 1989 [online] [cit. dne 20.3.2014]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/casova_rada_demografie_1989_1970>

ČSÚ (2012): Srovnání okresů Jihočeského kraje, SDLB 2011 [online], [cit. dne 3.1.2014]. SDLB 2011. Dostupné z: <[https://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/B800339A2B/\\$File/31413513t02.pdf](https://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/B800339A2B/$File/31413513t02.pdf)>

ČSÚ (2012): Srovnání okresů Plzeňského kraje, SDLB 2011 [online], [cit. dne 3.1.2014]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/krajkapitola/324135-13-n+k3042_2013-10>

ČSÚ (2012): Srovnání okresů Karlovarského kraje, SDLB 2011 [online], [cit. dne 3.1.2014]. Dostupné z: <[https://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/DC004466E3/\\$File/41413513t02.pdf](https://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/t/DC004466E3/$File/41413513t02.pdf)>

ČSÚ (2012): Zaměstnaní podle odvětví ekonomické činnosti, SDLB 2011[online], [cit. dne 3.1.2014]. Dostupné z: <http://www.scitani.cz/csu/2012edicniplan.nsf/publ/05000-12-n_2012>

ČSÚ (2012b): Průměrný počet zaměstnanců v národním hospodářství podle ekonomické činnosti (sekce CZ-NACE) 2005 – 2012, [online]. [cit. 12.3.2014]. Dostupné z: <<http://www2.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/p/110025-14>>

ČSÚ (2014): Průměrný počet zaměstnanců v národním hospodářství podle ekonomické činnosti (sekce CZ-NACE) 2011, Ediční plán 2014 - časová řada [online], [cit. dne 14.3.2014]. Dostupné z: <[http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/830038AB90/\\$File/1100251401a.pdf](http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/t/830038AB90/$File/1100251401a.pdf)>

HBI Česká republika. *Databáze firem* [online]. [cit. 26. 2. 2014]. Dostupné z: <<http://www.hbi.cz/>>

MF ČR (2012). *ARES- ekonomické subjekty*. Ministerstvo financí [online]. [cit. 18. 3. 2014]. Dostupné z: <http://www.info.mfcr.cz/ares/ares_es.html.cz>

MPO ČR (2012): *Panorama zpracovatelského průmyslu ČR 2011*. Ministerstvo průmyslu a obchodu [online]. [cit. dne 12.3.2014]. Dostupné z: <<http://www.businessinfo.cz/app/content/files/zpravodajstvi-pro-export/Panorama-2011.pdf>>

MPSV ČR (2012): Analýza vývoje na trhu práce za rok 2011, Karlovarský kraj. Ministerstvo práce a sociálních věcí [online], [cit. dne 6.3.2014]. Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/upcr/kp/kvk/statistiky/analyza_vyvoje_na_trhu_prace_za_rok_2011_-_karlovarsky_kraj.pdf>

MS ČR (2012). *Obchodní rejstřík a sbírka listin*. Ministerstvo financí [online]. [cit. 13. 2. 2014]. Dostupné z: <<https://or.justice.cz/ias/ui/rejstrik>>

MV ČR (2007): Změny hranic okresů k 1.1.2007, Ministerstvo vnitra [online], [cit. dne 3.1.2014]. Dostupné z: <<http://www.mvcr.cz/clanek/zmeny-hranic-okresu-k-1-1-2007.aspx>>

MŽP ČR (2012): Plocha lesů v procentech rozlohy státu, Ministerstvo životního prostředí. ISSaR, [online], [cit. dne 3.1.2014]. Dostupné z: <<http://issar.cenia.cz/issar/page.php?id=187>>

ČSÚ (1986): *Statistická ročenka okresu Cheb 1986*, Cheb: Okresní oddělení ČSÚ

ČSÚ (1986): *Statistická ročenka okresu Tachov 1986*, Tachov: Okresní oddělení ČSÚ

ČSÚ (1986): *Statistická ročenka okresu Domažlice 1986*, Domažlice: Okresní oddělení ČSÚ

ČSÚ (1986): *Statistická ročenka okresu Klatovy 1986*, Klatovy: Okresní oddělení ČSÚ

ČSÚ (1986): *Statistická ročenka okresu Prachatice 1986*, Prachatice: Okresní oddělení ČSÚ

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

ADAM, T. (2006): ZPA – Závody průmyslové automatizace, Praha 5 – Košíře [online], [cit. dne 12.11.2013]. Dostupné z: <<http://www.fronta.cz/dotaz/historie-zpa-kosire>>

BLATTER, J. a CLEMENT, N. (1999): *European Perspectives on Borderlands*, Ireland, Dublin:European Regional Science Association, s. 3-4, [online], (cit. dne 11.2.2014). Dostupné z: <<http://www-sre.wu-wien.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa99/Papers/a068.pdf>>

ČEZ (2014): Uhlí [online]. [cit. dne 20.3.2014]. Dostupné z: <http://www.cez.cz/edee/content/file/static/encyklopedie/encyklopedie-energetiky/02/uhli_4.html>

ČSÚ (2012): Základní charakteristika okresů k 31.12.2012, Veřejná databáze [online], [cit. dne 5.1.2014] Dostupné z: <http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabparam.jsp?voa=tabulka&cislotab=RSO5022PU_OK&vo=null>

DIAMO (2014): Správní lokality [online]. [cit. dne 21.3.2014], s.p. DIAMO Stráž pod Ralskem. Dostupné z: <<http://www.diamo.cz/lokality-sul>>

DOČKAL, V. (2004): *Ústřední pojmy regionální politiky EU*, Příspěvek ke studiu euroregionalismu [online], Středoevropské politické studie, (cit. dne 15.2.2014). Dostupné z:<<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=192>>

DOMES, M. (2012): Průmysl v ČR zaměstnává největší podíl pracujících obyvatel z celé EU [online], [cit. dne 2.3.2014], Český informační portál Průmysl.cz. Dostupné z: <<http://www.prumysl.cz/prumysl-v-cr-zamestnava-nejvetsi-podil-pracujicich-obyvatel-z-cele-eu/>>

DOSTÁL, D. (2011): Těžké časy českého průmyslu, portál Euro.e15 [online], [cit. dne 30.3.2014]. Dostupné z: <<http://euro.e15.cz/profit/tezke-casy-ceskeho-prumyslu-862985>>

Evropská komise (2013): *Malé a střední podniky* [online]. [cit. 26. 2. 2014]. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/sme-definition/index_cs.htm>

JANSOVÁ, L (2004): Zaplaví český trh textil z Asie? Český rozhlas Praha [online], [cit. dne 10.2.2014]. Dostupné z: <<http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/zaplavi-cesky-trh-levny-textil-z-asie>>

LIAZ (2006): Historie LIAZu, liaznavzdy.cz [online], [cit. dne 8.2.2014]. Dostupné z: <<http://www.liaznavzdy.cz/historie.php>>

MILER, R. (2011a): LIAZ Holýšov, Český rozhlas Plzeň [online], [cit. dne 5.2.2014]. Dostupné z:< http://www.rozhlas.cz/plzen/publicistika/_zprava/liaz-holysov--1001808>

MILER, R. (2011b): KOZAK býval výkladní skříní regionálního průmyslu. Klatovský deník. cz [online], [cit. dne 20.11.2013]. Dostupné z: <<http://klatovsky.denik.cz/podnikani/kozak-byval-vykladni-skrini-regionalniho-prumyslu.html>>

MVCR (2007): *Česká republika vstupuje do Schengenu – Evropskou volnou cestou*, Praha: Tiskárna MVCR, s. 1-2, Dostupné též [online] z: <<http://www.mvcr.cz/clanek/ceska-republika-v-schengenu.aspx>>

RUBÁŠ, I. (2011): Klatovské prádelnictví – světová proslulost, Přátelé české historie [online], [cit. dne 15.2.2014]. Dostupné z: <<http://www.prateleceskehistorie.estranky.cz/clanky/historie---clanky/klatovske-pradelnictvi.html>>

SOLO MATCHES & FRAMES (2011): Profil firmy [online]. [cit. dne 12.3.2014], Dostupné z: <<http://www.solosirkarna.cz/cs/o-spolecnosti/profil-spolecnosti/>> BÍLEK, M. et al.>

STARÝ, J. et al. (2011): Surovinové zdroje České republiky, Nerostné suroviny 2011 .. (statistické údaje do roku 2010), Česká geologická služba – Gefond, Dostupné též z: <<http://www.geology.cz/extranet/publikace/online/surovinove-zdroje/SUROVINOVE-ZDROJE-CESKE-REPUBLIKY-2011.pdf>>

Vchynicko-tetovský kanál, Jižní Čechy a Šumava – Spolek pro popularizaci jižních Čech [online], [cit. dne 4.3.2014]. Dostupné z: <<http://www.jiznicechy.org/cz/index.php?path=ost/tetov.htm>>

PERIODIKA

BEINHAUEROVÁ, A., SOMMER, K. (1989): K některým aspektům průmyslové zaměstnanosti v českých zemích od osvobození do zahájení dvouletky. In: *Československý časopis historický* 37, č. 3, s. 321 – 346.

HONSOVÁ, M. (2011): „Metaz se vrací do hry“. *Ekonom.* 1.7 2011, č. 35, s. 22

Seznam tabulek

- Tab. 1: Agregace průmyslových odvětví
- Tab. 2: Těžené suroviny v okresech česko-bavorského pohraničí ze zdrojů dostupných do roku 2010
- Tab. 3: Vybrané údaje za ČR, kraje a okresy v česko-bavorském pohraničí k 31.12.2012
- Tab. 4: Vybrané ekonomické charakteristiky za ČR, kraje a okresy v česko-bavorském pohraničí
- Tab. 5: Počet zaměstnanců u vybraných firem v oboru textilnictví na Ašsku v letech 1865-1870
- Tab. 6: Sklářský průmysl v česko-bavorském pohraničí v roce 1938
- Tab. 7: Nově vybudované závody v pohraničí v letech 1945 – 1960 dle odvětvové struktury
- Tab. 8: Hustota a intenzita průmyslu v pohraničních okresech v roce 1960
- Tab. 9: Podíl průmyslových odvětví na zaměstnanosti v průmyslu okresu, regionu a ČR k 31.12. 1989 (%)
- Tab. 10: Zaměstnanost v odvětvích průmyslu včetně vybraných podílů zaměstnanosti v roce 1989 (k 31.12.)
- Tab. 11: Tři největší zaměstnavatelé v jednotlivých okresech pohraničí v roce 1989 (k 31.12.)
- Tab. 12: Zaměstnanost v odvětvích průmyslu v okresech a regionu včetně vybraných podílů zaměstnanosti v roce 2011 (k 31.12.)
- Tab. 13: Podíl průmyslových odvětví na zaměstnanosti v průmyslu okresu, regionu a ČR k 31.12. 2011 (%)
- Tab. 14: Tři největší zaměstnavatelé v jednotlivých okresech pohraničí v roce 2011 (k 31.12.)
- Tab. 15: Změna počtu zaměstnaných v jednotlivých pohraničních okresech, regionu a ČR v letech 1989 – 2011
- Tab. 16: Index odvětvové specializace okresů vzhledem k regionu v letech 1989 a 2011
- Tab. 17: Index odvětvové specializace okresů a regionu vzhledem k ČR v letech 1989 a 2011
- Tab. 18: Zastoupení průmyslových subjektů s 20 a více zaměstnanci v pohraničních okresech dle počtu zaměstnanců v letech 1989 a 2011

Tab. 19: Podíl zaměstnanců v subjektech s 20 a více zaměstnanci v pohraničních okresech dle počtu zaměstnanců v letech 1989 a 2011

Tab. 20: Deset největších zaměstnavatelů dle počtu zaměstnanců v regionu v letech 1989 a 2011 (ekonomické subjekty s 20 a více zaměstnanci)

Seznam obrázků

- Obr. 1: Mapa rozdělení Česka v letech 1938 - 1939
- Obr. 2: Okresy v česko-bavorském pohraničí
- Obr. 3: Zastoupení priméru, sekundéru a terciéru jednotlivých okresů na celkovém počtu ekonomických subjektů tohoto zaměření v regionu
- Obr. 4: Podíl tržeb z průmyslové činnosti v jednotlivých okresech ku celkové hodnotě regionu v roce 2008
- Obr. 5: Podíl klíčových průmyslových odvětví na celkovém průmyslu v regionu v roce 1985
- Obr. 6: Podíl zaměstnanosti ve strojírenství na celkové zaměstnanosti v průmyslu v okresech pohraničí v roce 1980 a 1985
- Obr. 7: Vývoj HDP (stálé ceny) v České republice v letech 1991 – 1999
- Obr. 8: Procentní zastoupení zaměstnanosti v průmyslu okresů ku regionu k 31.12.1989
- Obr. 9: Procentní zastoupení zaměstnanosti v průmyslu okresů ku regionu k 31.12.2011
- Obr. 10: Změna počtu zaměstnanců v pohraničních okresech mezi roky 1989 – 2011
- Obr. 11: Změny ve struktuře zaměstnanosti dle odvětví průmyslu v pohraničních okresech, regionu a ČR mezi roky 1989 – 2011 (%)
- Obr. 12: Počty ekonomických subjektů v průmyslu s 20 a více zaměstnanci v regionu v letech 1989 a 2011
- Obr. 13: Počty zaměstnanců v ekonomických subjektech s 20 a více zaměstnanci v regionu v letech 1989 a 2011
- Obr. 14: Majetková účast u 10 největších zaměstnavatelů v regionu v roce 2011

Seznam příloh

Příloha A: Administrativní vymezení okresu Cheb k 1.1.2008

Příloha B: Administrativní vymezení okresu Tachov k 1.1.2008

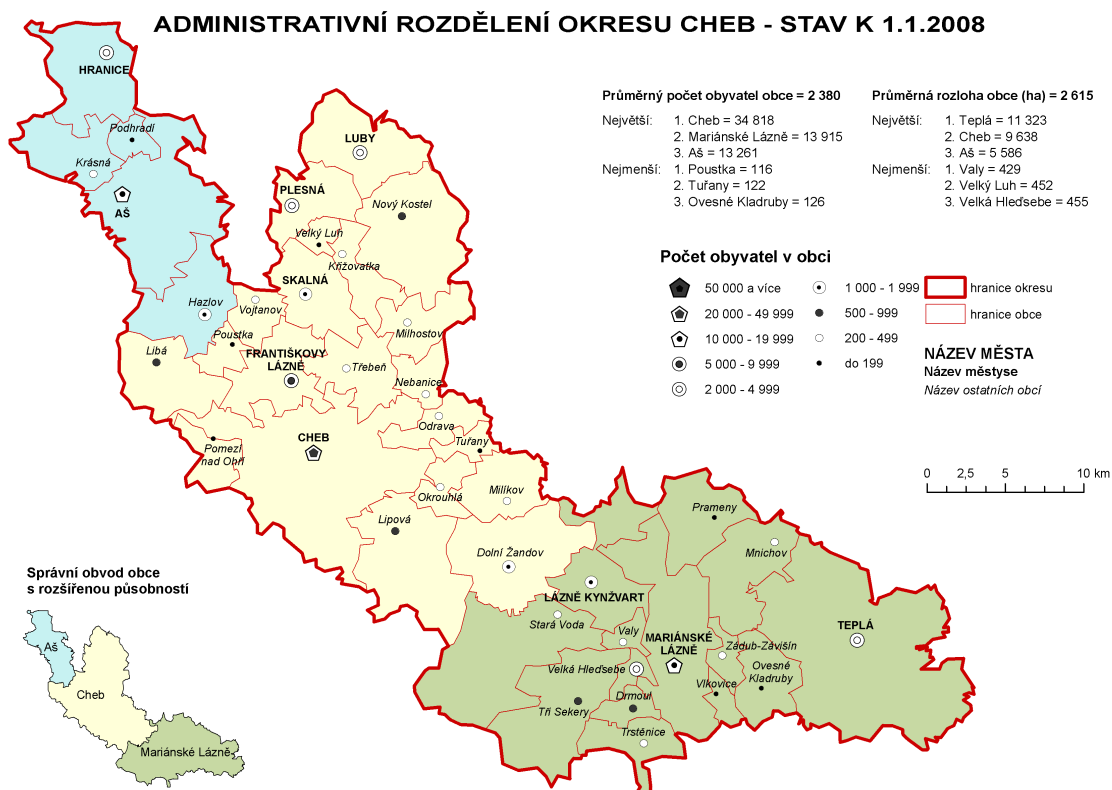
Příloha C: Administrativní vymezení okresu Domažlice k 1.1.2008

Příloha D: Administrativní vymezení okresu Klatovy k 1.1.2008

Příloha E: Administrativní vymezení okresu Prachatice k 1.1.2008

PŘÍLOHY

Příloha A

Pramen: ČSÚ, 2008

Příloha B

Pramen: ČSÚ, 2008

Příloha C

ADMINISTRATIVNÍ ROZDĚLENÍ OKRESU DOMAŽLICE - STAV K 1.1.2008

Pramen: ČSÚ, 2008

Příloha D

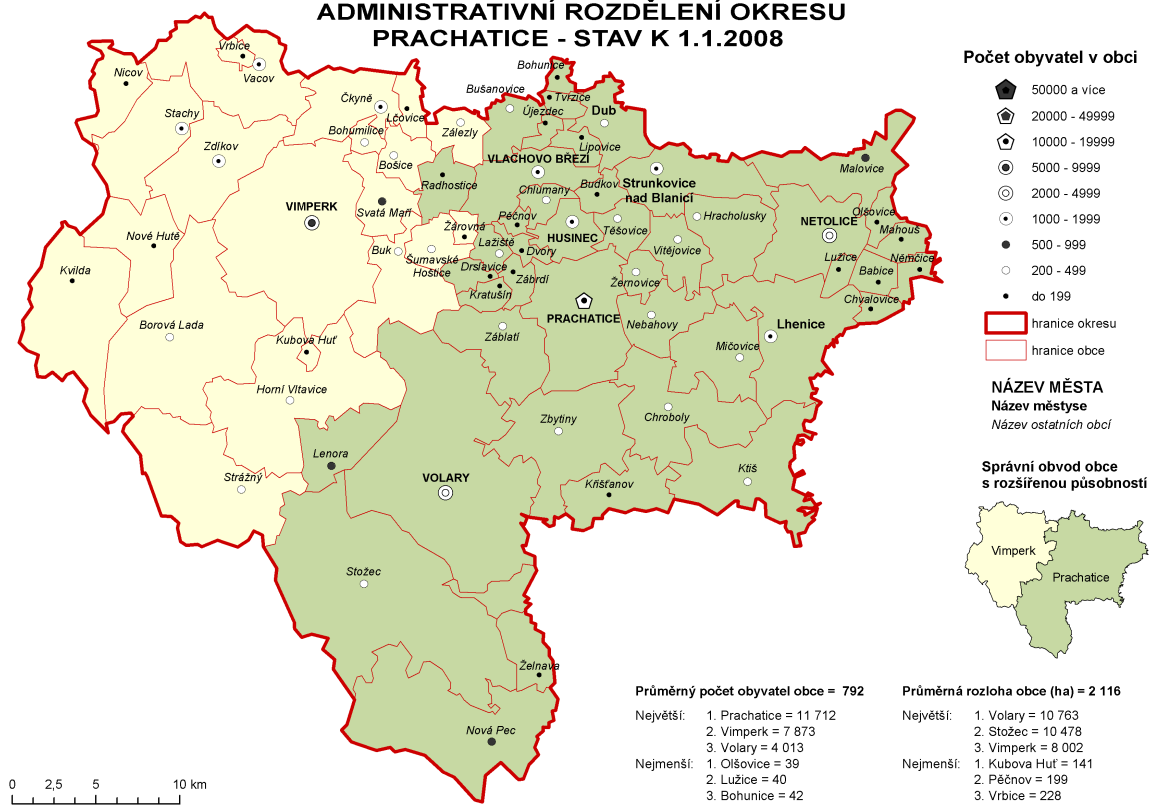
ADMINISTRATIVNÍ ROZDĚLENÍ OKRESU KLATOVY - STAV K 1.1.2008

Pramen: ČSÚ, 2008

Příloha E

ADMINISTRATIVNÍ ROZDĚLENÍ OKRESU PRACHATICE - STAV K 1.1.2008

Pramen: ČSÚ, 2008